T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
İNSAN HAKLARI HUKUKU PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK HUKUKUNDA TAŞINIR KÜLTÜR VARLIĞI KOLEKSİYONCULUĞUNUN HUKUKİ ESASLARI ve DENETİMİ

Canan KİPİCİ KÖKERER

Danışman
Prof. Dr. Oğuz SANCAKDAR

İZMİR - 2024

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
İNSAN HAKLARI HUKUKU PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK HUKUKUNDA TAŞINIR KÜLTÜR VARLIĞI KOLEKSİYONCULUĞUNUN HUKUKİ ESASLARI ve DENETİMİ

Canan KİPİCİ KÖKERER

Danışman
Prof. Dr. Oğuz SANCAKDAR

İZMİR - 2024

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite	**:** Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü	**:** Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı	**:** CANAN KİPİCİ KÖKERER
Öğrenci No	**:** 2021800830
Tez Başlığı	**:** Türk Hukukunda Taşınır Kültür Varlığı Koleksiyonculuğunun Hukuki Esasları Ve Denetimi
Savunma Tarihi	**:** 12/09/2024
Danışmanı	**:** Prof. Dr. Oğuz SANCAKDAR

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı	**Üniversitesi**	**İmza**
Prof. Dr. Oğuz SANCAKDAR	- Dokuz Eylül Üniversitesi	.....
Doç.Dr.Lale Burcu ÖNÜT	- Dokuz Eylül Üniversitesi	.....
Doç.Dr.M.Aytaç ÖZELÇİ	-İstanbul Kültür Üniversitesi	.....

CANAN KİPİCİ KÖKERER tarafından hazırlanmış ve sunulmuş olan bu tez savunmada başarılı bulunarak oy birliği( ) / oy çokluğu( ) ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Asuman ALTAY
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türk Hukukunda Taşınır Kültür Varlığı Koleksiyonculuğunun Hukuki Esasları Ve Denetimi” adlı çalışmanın tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Canan KİPİCİ KÖKERER

Tarih

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Türk Hukukunda Taşınır Kültür Varlığı Koleksiyonculuğunun Hukuki Esasları Ve Denetimi

Canan KİPİCİ KÖKERER

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

İnsan Hakları Hukuku Programı

Kültür varlıklarının korunması insanlığın geçmişle kurduğu bağ bakımından önemlidir. Kültür varlıklarının bozulmadan gelecek nesillere aktarılması devletin yükümlülüğü olduğu gibi şimdiki nesillerin gelecek nesillere borcudur. Koleksiyon faaliyetiyle, Devlet, kültür varlıklarını koruma yükümlülüğünü gönüllü zilyetlerle paylaşmaktadır. Koleksiyonculuk faaliyeti uzun zaman önce insanların biriktirme, sergileme duygusu sonucu ortaya çıkmıştır. Başlarda dini ve manevi motivasyon ile yapılsa da sonrasında sanatsal ve entelektüel kaygılar insanları koleksiyon faaliyetine yönlendirmiştir.

Hukukumuzda taşınır kültür ve tabiat varlıklarının koleksiyon faaliyetine konu edilebilmesi mümkündür. Ancak yasa dışı kültür varlığı ticaretinin önüne geçmek ve kültür varlıklarına zarar gelmesini önlemek amacıyla koleksiyonculuk faaliyeti denetime tabi tutulmuştur. Denetim neticesinde koleksiyon izin belgesi iptal edilebilir, cezai soruşturma başlatılabilir, koleksiyondaki eserlere el konulabilir. Ancak koleksiyonculara uygulanacak yaptırımlar ve koleksiyondaki eserlerin akıbeti Yönetmelikte düzenlenmiştir. Bu durum, suçun ve cezanın kanuniliği ilkesine muhalefet teşkil etmektedir. İncelediğimiz Yüksek Mahkeme kararları da bu doğrultudadır.

Koleksiyoncular ve idare arasında çatışmalar yaşanmaktadır. İdare ve koleksiyoncular arasındaki çatışmaların en belirgin sebebi kültür varlıkları üzerindeki tasarruf yetkilerinin kısıtlanmasından kaynaklanmaktadır.

Ayrıca izin belgesinin iptaliyle koleksiyonda yer alan kültür varlıklarının idareye teslimi noktasında mülkiyet hakkına getirilecek kısıtlamaların Kanunda düzenlenmesi şartı yerine getirilmediğinden eleştiri konusu yapılmaktadır.

Çalışmamızda denetim hususunda hukuki düzenlemelerde yer alan eksiklikler ile koleksiyonda yer alan kültür varlıklarının mülkiyeti hususları Yüksek Mahkeme kararları eşliğinde incelenmiş ve çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Koleksiyon, Koleksiyonculuk, Taşınır Kültür Varlığı Koleksiyonculuğu, Koleksiyonculuğun Denetimi, Kültür Varlıklarının Mülkiyeti

ABSTRACT

Master's Thesis

Legal Principles And Audit Of Movable Cultural Estate Collection In Turkish Law

Canan KİPİCİ KÖKERER

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Public Law

Human Rights Law Program

Preservation of cultural assets is important in terms of humanity's bond with the past. It is the obligation of the state to transfer cultural assets to future generations without being damaged, as well as the debt of current generations to future generations. Through the collection activity, the State shares the obligation to protect cultural assets with voluntary possessors. Collecting activities emerged a long time ago as a result of people's sense of collecting and displaying. Although it was initially done with religious and spiritual motivation, artistic and intellectual concerns later directed people to collection activities.

In our law, it is possible for movable cultural and natural assets to be subject to collection activities. However, collecting activities have been subject to supervision in order to prevent illegal cultural property trade and prevent damage to cultural assets. As a result of the audit, the collection permit may be canceled, a criminal investigation may be initiated, and the works in the collection may be confiscated. However, the sanctions to be applied to collectors and the fate of the works in the collection are regulated in the Regulation. This situation constitutes an opposition to the principle of legality of crime and punishment. The Supreme Court decisions we have examined are in this direction.

There are conflicts between collectors and the administration. The most obvious reason for conflicts between the administration and collectors stems from the restriction of disposition powers over cultural assets.

In addition, it is a subject of criticism because the requirement that the restrictions on property rights to be regulated in the Law at the point of handing over to the administration of the cultural assets in the collection upon cancellation of the permit is not fulfilled.

In our study, the deficiencies in the legal regulations regarding inspection and the issues of ownership of the cultural assets in the collection were examined in light of the Supreme Court decisions and solutions were tried to be proposed.

Key Words: Collection, Collecting, Movable Cultural Asset Collecting, Control of Collecting, Ownership of Cultural Assets

TÜRK HUKUKUNDA TAŞINIR KÜLTÜR VARLIĞI KOLEKSİYONCULUĞUNUN HUKUKİ ESASLARI ve DENETİMİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ii
YEMİN METNİ iii
ÖZET iv
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER viii
KISALTMALAR x

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

TAŞINIR KÜLTÜR VARLIĞI VE KOLEKSİYONCULUK KAVRAMI VE GELİŞİMİ

1.1. TAŞINIR KÜLTÜR VARLIĞI KAVRAMI VE TARİHİ GELİŞİMİ 7
1.2. KOLEKSİYONCULUK KAVRAMI VE TARİHİ GELİŞİMİ 14
1.2.1. Koleksiyonculuk Kavramı 14
1.2.2. Koleksiyonculuğun Tarihi Gelişimi 16
1.3. KOLEKSİYONCULUĞA DAİR POZİTİF DÜZENLEMELER 21
1.3.1. Anayasalarda Yer Alan Düzenlemeler 21
1.3.2. Yasalarda Yer Alan Düzenlemeler 22
1.3.3. Yönetmeliklerde Yer Alan Düzenlemeler 28
1.4. KOLEKSİYONCULUK SIFATININ KAZANILMASI 30
1.4.1. Koleksiyoncu Olabilecek Kişiler 30
1.4.2. Koleksiyonculuğa Başvuru ve Değerlendirme 31

İKİNCİ BÖLÜM

KOLEKSİYONCULUĞUN İŞLEYİŞİ VE SONA ERMESİ

2.1. KOLEKSİYONCULARIN HAKLARI 33
2.2. KOLEKSİYONCULARIN YÜKÜMLÜLÜKLERİ..... 34
2.2.1. Koleksiyonda Yer Alan Eserleri Envanter Defterine Kaydetmek 34
2.2.2. Koleksiyona Katılacak Taşınır Kültür Varlıklarını Belgelendirmek 35
2.2.3. Koleksiyona Yalnızca Taşınır Kültür Varlıklarını Kaydetmek 35
2.2.4. İzinsiz Yer Değiştirmeme Yükümlülüğü 38
2.2.5. Koleksiyonu İdarenin İzin Verdiği Yerde Sergilemek..... 38
2.3. İDARENİN KOLEKSİYONCULARI DENETİMİ 39
2.3.1. Denetimin Amacı- Süresi 39
2.3.2. Denetimin Kapsamı..... 39
2.3.3. Eser Alım Satım- Değişim- Devir İşlemleri..... 41
2.3.4. Kültür Varlıklarının Mülkiyeti Ve İdarenin Mülkiyete El Koyması 42
2.3.5. Koleksiyonun Miras Durumu..... 46
2.3.6. Koleksiyona Kayıtlı Taşınır Kültür Varlıklarının Haczi..... 47
2.4. KOLEKSİYON İZİN BELGESİ..... 49
2.4.1. Koleksiyon İzin Belgesinin İptali Nedenleri 50
2.4.2. Koleksiyon İzin Belgesinin İptalinin Sonuçları 54
2.4.3. Koleksiyon İzin Belgesinin İptali Sonucu Koleksiyona Dahil Kültür Varlıklarının Akıbeti 56
2.5. YURTDIŞI KOLEKSİYONCULARINDAKİ KÜLTÜR VARLIKLARINA İLİŞKİN İADE DAVALARI VE ÖRNEKLER 58
2.5.1. Kültür Varlıklarının İadesine İlişkin Pozitif Düzenlemeler 59
2.5.2. Diplomatik Yollar ve İkili Anlaşmalarla Sağlanan İade Örnekleri..... 64
2.5.3. Karun Hazineleri İade Davası Örneği 65

SONUÇ 68
KAYNAKÇA 72

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AYM	Anayasa Mahkemesi
EEK	Eski Eserler Kanunu
ICOM	International Council of Museums
İDDK	İdari Dava Daireleri Kurulu
İNTERPOL	International Criminal Police Organization
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
MET	Metropolitan Museum of Art
s.	Sayfa No
ss.	Sayfadan Sayfaya
RG	Resmi Gazete
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TMK	Türk Medeni Kanunu
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNIDROIT	International Institute for the Unification of Private Law

GİRİŞ

Kültür varlıkları tüm insanlığın ortak mirasıdır. Bu mirası korumak ve gelecek kuşaklara bozulmadan aktarılmasını sağlamak herkesin yükümlülüğüdür. Kültür, toplumun ruhunu, kimliğini ifade eder. Bunlar toplumları birbirinden ayıran, özgünlük katan değerlerdir. Değerlerin yaşatılması geçmişten geleceğe geleneğin taşınabilmesi anlamında önemlidir. Kierkegard'ın dediği gibi "Hayat ileriye bakarak yaşanır, geriye bakarak anlaşılır." Kültür varlıkları, geçmişte yaşananlarla ilgili bize ipuçları verir, yaşadığımız hayatı ve içinde bulunduğumuz toplumu anlamlandırmayı sağlar. Bu eserlerin korunmasının gelecek kuşaklara sadece bilgi aktarmayı amaçladığı düşünülmemelidir. Kültür varlıkları temaşa zevki veren eserlerdir. Düşünün ki bir antik kentin ortasında durduğunuzda hissettiğiniz hayranlık duygusundan gelecek nesiller nasıl mahrum bırakılabilir?

Korumanın nasıl yapılacağı konusunda iki farklı görüş vardır. Kültür varlığının bulunduğu, ait olduğu topraklarda korunmasını savunan milliyetçi görüş; kültür varlığının en iyi korunabileceği yer neresi ise orada korunmasını savunan evrenselci görüş. Kültür varlığı açısından zengin kaynak ülkeler eserin bulunduğu yerde korunmasını savunurken kültür varlığı açısından fakir ancak maddi olarak zengin ülkeler evrenselci görüşü savunmaktadır. Her devler koruma politikalarını kendine göre şekillendirmektedir.

Koleksiyonculuk faaliyeti de devletin koruma yükümlülüğünü gönüllü kimselerle paylaşmasıdır. İnsanlığın ilk zamanlarından beri insan kendisi için değerli olanı uhdesinde tutma, biriktirme güdüsüyle yaşamıştır. İnsanlar, belirli bir tema, dönem veya malzeme üzerine odaklanarak nesneleri toplarlar ve onları sergileyerek veya koruyarak değerli olduklarına inanırlar. Bu eylem sadece maddi bir değer sağlamaz, aynı zamanda geçmişe anlam katma ve onunla bağlantı kurma isteğini yansıtır. Koleksiyoncular, sahip oldukları nesnelerle tarihi bir bağ kurarak geçmişe saygı duyarlar ve onu canlı tutarlar. Bu şekilde, biriktirme ve koleksiyonculuk, insanların kişisel ve toplumsal kimliklerini zenginleştirir ve geçmişle olan ilişkilerini güçlendirir.

İlk zamanlarda Tanrılara adak sunmak için dini bir motivasyonla biriktirme faaliyeti yapılmıştır. Krallar, hükümdarlar tebaalarına güç gösterisi yapmak için

savaşlardan elde ettiği değerli ganimetleri sergilemiştir. Atalarının geçmişteki başarılarını simgeleyen nesneler taşımaya başlamışlardır. Başlarda sadece dini değerlerle ve toplumsal hayatın etkisiyle yapılan faaliyet, ilerleyen zamanlarda sanatsal ve entelektüel kaygılardan beslenmiştir.

Hukukumuzda taşınır kültür varlıklarının koleksiyonculuğa konu edilebilmesi mümkündür. Taşınır kültür varlıklarının bir yerden başka yere naklinin kolaylığı nedeniyle koleksiyon faaliyeti sıkı denetime tabi tutulmuştur. Denetime dair hususlar 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve Korunması Gerekli Taşınır Kültür Ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu Ve Denetimi Hakkında Yönetmelik'te yer almaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı güncel verilerine göre ülkemizde 04.03.2024 tarihi itibariyle 1582 kişi Bakanlık denetiminde koleksiyon faaliyetinde bulunmaktadır. Çalışmamızın konusunu taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğunun esasları ve denetimi oluşturmaktadır. Bu konuyu çalışmamızın nedeni taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğunun hukuki esaslarını ve denetimini tüm yönleriyle ortaya koyan bir çalışmanın olmayışıdır.

Çalışmamız iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kültür varlığı ve taşınır kültür varlığı kavramları tanımlanmış tarihsel gelişim süreçleri açıklanmıştır. Taşınır kültür varlığının hukuki açıdan ifade ettiği terimsel anlam açıklanmıştır. Taşınır eserlerin tamamı korunması gerekli kültür varlığı kapsamına girmemektedir. O objenin tekrar yapılamayacak olması, ait olduğu tarihin kültürüne dair bilgiler içermesi, korunup gelecek kuşaklara aktarılması noktasında kamu yararı görülmesi gibi özellikler aranmaktadır Kanunda yapılan taşınır kültür varlığı tanımının kapsamı açıklanmaya çalışılmıştır.

Bir diğer başlıkta koleksiyon kavramı tanımlanmış, ortaya çıkışı ve tarihsel gelişim sürecine ilişkin bilgi verilmiştir. Zaman içerisinde koleksiyonculuğun kaynağını bulduğu değerlerin nasıl değiştiğine dair örnekler verilmiştir. Koleksiyon faaliyetinin hukuki zemininin nasıl oluştuğu anlatılmış ve koleksiyonculuğa dair hukuki düzenlemeler karşılaştırmalı şekilde incelenmiştir. Osmanlı Devleti zamanında yapılan Asar-ı Atika düzenlemeleri kültür varlıklarının korunması açısından büyük önemi haizdir. Koleksiyonculuk kavramının kullanıldığı ilk düzenleme 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'dur. Bu Kanuna ek olarak çıkarılan

“Eski Eser Koleksiyonu Yapanlara Ait Yönetmelik” o zamana kadar koleksiyonculuk anlamında yapılmış en ayrıntılı düzenleme olmuştur.

İlk bölümdeki üçüncü başlık koleksiyonculuğa dair pozitif düzenlemelere dairdir. Bu bölümde Anayasalardaki, kanunlardaki ve yönetmeliklerdeki hükümler koleksiyon faaliyeti filtresiyle mercek altına alınmıştır.

Bölümdeki dördüncü başlıkta ise koleksiyoncu olabilmek için gereken şartlar açıklanmıştır. Koleksiyoncu olmak için sağlanması gereken koşullar ve başvuru şekli anlatılmıştır. Başvuruda idare tarafından ele alınacak hususlar, kabul için yapılacak değerlendirmelere değinilmiştir.

Çalışmamızın ikinci ana bölümünde koleksiyonculuk faaliyetinin esasları ve denetiminin ne şekilde yapılacağı üzerinde durulmuştur. Hukukumuzda koleksiyoncu belli yükümlülüklere uymak zorundadır. Koleksiyoncu koleksiyon izin belgesi almalıdır. Koleksiyonda yer alan taşınır kültür varlıkları müzenin incelemesinden geçmiş olmalı, tescil hususunda değerlendirilmiş olmalıdır. Koleksiyoncu, taşınır kültür varlıklarını envanter defterine kaydetmelidir. Koleksiyoncu idarenin koleksiyon üzerindeki denetim ve gözetim yetkisini kullanmasına katlanma yükümlülüğü altındadır. Koleksiyoncu koleksiyondaki kültür varlıkları devretmek, satmak, el değiştirmek isterse bu durumda idareyi haberdar etmek zorundadır. Satış konusunda öncelik bakanlıktadır. Ancak devir, bağış, el değiştirme konusunda Bakanlığa böyle bir öncelik tanınmamıştır. Bu konuda Bakanlığın yetkisinin sınırlandırılması doktrinde eleştiri konusu yapılmıştır.

Çalışmamızın ana unsurunu idarenin koleksiyoncular üzerinde denetim yetkisi ve sonuçları oluşturmaktadır. Denetimde, eserlerin muhafaza edildiği ortamın uygunluğu ve güvenliği, envanter defteri kayıtlarının tam ve doğru olup olmadığı, koleksiyonda kayıt dışı fazladan kültür varlığı olup olmadığı ya da koleksiyonda eksik ya da zarar görmüş kültür varlığı olup olmadığı hususları değerlendirilir. Denetim esnasında tespit edilen aksaklıkların giderilmesinden koleksiyoncuyla beraber müze müdürlüğü de sorumludur. Denetimin sıkı şartlara bağlanmış olması koleksiyondaki kültür varlıklarının korunması için önem arz etmektedir. Çünkü devletin yükümlülüğü koleksiyonculuğa teşvik etmek değil, kültür varlıklarını korumaktır.

Yine bu başlık altında kültür varlıklarının mülkiyeti konusundaki esaslara ve tartışmalara değinilmiştir. 2863 sayılı Kanunun 5. Maddesi gereği kültür varlıkları devlet malı niteliğindedir. Dolayısıyla diğer koleksiyonlardan farklı olarak taşınır kültür varlığı koleksiyonunda yer alan kültür varlıklarının mülkiyeti devlete aittir. Koleksiyoncu yalnızca kültür varlıklarına gönüllü bir zilyetlik yapmaktadır. Bu bölümde yeni bulunan kültür varlıklarının tasnif ve tescile tabi olması kuralına uygulamada açılan bir gedikten bahsedilmiştir. Şöyle ki yeni bulunan bir kültür varlığı en geç üç gün içinde müzeye götürülür, müzede uzmanlar tarafından değerlendirilir. Tasnif ve tescile tabi tutulur. Ancak uygulamada, bulunan objeler müzeye bildirilmeden koleksiyoncuya götürülmekte, bildirim yükümlülüğü koleksiyoncuya geçmektedir. Çalışmamızda bu konuya dair verilen Danıştay kararları ve yapılan Yönetmelik değişikliğine dair değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Koleksiyoncunun vefatı halinde koleksiyonda bulunan kültür varlıklarının intikali konusu incelenmiştir. Bu konuda dikkat çekici olan husus, koleksiyoncunun mirasçıları arzu ederlerse koleksiyon faaliyetini devam ettirmekte özgürdür. Ancak koleksiyonculuğu devam ettirmek isteyen mirasçılar Yönetmelikte belirlenen koleksiyoncu olma şartlarını sağlamalıdır. Zira koleksiyon yapma izni kişiye özel verilmektedir.

Koleksiyoncunun borçlu olması halinde koleksiyonunda yer alan kültür varlıklarının haczi kabil olup olmadığı sorusu cevaplanmıştır. Bu konudaki tartışmaların sebebi, kültür varlıklarının devlet malı niteliğinde olması ve devlet mallarının haczedilmezliği kuralıdır. Devlet mallarının haczedilmeyeceğine dair koyulan kuralın gerekçesi kamu hizmetinin aksamasına sebebiyet vermemektir. Ancak koleksiyonda yer alan kültür varlıkları herhangi bir kamu hizmetine tahsis edilmiş değildir. Dolayısıyla haczedilmelerine bir engel yoktur. Konuya dair Yargıtay kararları da bölüm içerisinde yer almaktadır.

Koleksiyonculuğun sona ermesi konusu üzerinde durulmuştur. Koleksiyonculuk faaliyeti koleksiyoncunun vazgeçmesi ile son bulabilir. Vazgeçme durumunda koleksiyonda yer alan eserleri müzeye bağışlayacak ya da müzenin satın almasını talep edecektir. Koleksiyoncu üzerine düşen yükümlülükleri yerine

getirmediği takdirde idari ve cezai yaptırım uygulanacaktır. İdari yaptırım, koleksiyoncuya verilen izin belgesinin iptal edilmesidir. Cezai yaptırım ise Kanunun 73. Maddesinde düzenlenmiştir. Yönetmelikte izin belgesinin hangi durumlarda iptal edileceği belirlenmiştir. İptal nedenleri teker teker açıklanmış ve o nedene dayanarak izin belgesi iptal edilen koleksiyoncuların açtıkları davalar neticesinde verilen Yüksek Mahkeme kararları eşliğinde incelenmiştir.

Koleksiyon izin belgesinin iptali koleksiyoncu açısından ağır sonuçlar doğurmaktadır. Koleksiyon izin belgesi iptal edilen kişiler bir daha koleksiyonculuk yapamazlar. İptal sonrasında koleksiyonda yer alan eserleri bağlı oldukları müzeye teslim etme zorunluluğu getirilmiştir. Konuya dair Anayasa Mahkemesi Cevdet Timur kararıyla bir değerlendirme yapmıştır. Buna göre koleksiyonda yer alan kültür varlıklarının ekonomik bir değer taşıması, devredilebilmesi, el değiştirebilmesi gibi hususlar ele alınmış ve bu eserler koleksiyoncunun mülkiyet hakkına konu edilmiştir. Koleksiyoncular açısından bu çarpıcı bir karardır. Çünkü Anayasa madde 35 e göre mülkiyet hakkı bir temel haktır. Yine Anayasanın 13. Maddesine göre ise temel hakların sınırlandırılması ancak kanunla yapılabilir. Gelin görün ki; koleksiyonculuk belgesinin iptali sonucu eserleri müzeye teslim zorunluluğu Yönetmelikte düzenlenmiştir. Aynı şekilde koleksiyon izin belgesinin iptal nedenleri de Yönetmelikte düzenlenmiştir. Sonuç olarak koleksiyon izin belgesinin iptal nedenleri, iptalin sonuçları, izin belgesi iptal edilen koleksiyoncunun eserlerinin akıbetine dair kanunla yapılmış bir düzenleme bulunmamaktadır. Çalışmamızda bu konuya dair hukuki eksikliğin giderilmesi önerisinde bulunulmuştur.

Son olarak, yurtdışı koleksiyoncularındaki kültür varlıklarına ilişkin iade davaları ve örnekler üzerinde durulmuştur. Ülkemiz, coğrafi konumu gereği birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bu nedenle topraklarımız köklü uygarlıkların yarattığı benzersiz eserlerle doludur. Ancak zamanla değişen devlet politikaları, hukuki düzenlemelerdeki eksiklikler, yasa dışı kazılar bize ait olan eserlerin dünyanın farklı yerlerine götürülmesine sebep olmuştur. Eserlerin ait oldukları yere geri getirilmesi için ilk olarak diplomatik yollara başvurulur. Amaç, eseri elinde bulunduran ülkeyle ilişkileri korumaktır. Devletler ikili anlaşmalar yaparak kültür varlıklarının iadesini sağlayabilirler. Eğer bu yollardan sonuç alınamazsa iade davası açılır. İadesi istenen eserin ülkemizde envanter kaydına girmiş olması davada ispatı

kolaylaştırır. Ancak kaçak kazılar ile ortaya çıkarılmış ve envanter kaydına girmeden yurt dışına götürülmüş bir eserin aidiyeti sorgulanacaktır. Çalışmamızda ülkemize iadesini talep ettiğimiz eserlerle ilgili yürütülen diplomatik ve hukuki süreçlerden bahsedilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın bu konuda yadsınamaz bir başarısı vardır. Sadece 2023 yılında 3018 eserin ülkemize dönmesi sağlanmıştır.

Çalışmamızın amacı taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğunun hukuki çerçevesini çizmektir. Koleksiyonculuk faaliyetinin hukuki boyutuna ilişkin yapılmış bir tez çalışmasına rastlanmamıştır. Konuya hukuk penceresinden bir bakış kazandırmak ve hukuki düzenlemelerde yer alan eksikliklerin giderilmesine dair çözüm önerileri sunmak amaçlanmıştır. Hukuki düzenlemelerdeki eksikliklerin uygulamada nasıl karşılık bulduğuna dikkat çekilmek istenmiştir.

Çalışma hazırlanırken, merkeze koleksiyonculuğun hukuki boyutu; çevresine ise bu konunun ilişkili olduğu; koleksiyon, kültür varlığı, tarihi esaslar alınarak hareket edilmiştir. Araştırma yöntemi olarak literatür taraması kullanılmıştır. Taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğunun esasları ve sorunlarına dair bilgiler toplanmış ve çalışmanın sonuç bölümünde yargı kararları eşliğinde analizler yapılmış ve öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM
TAŞINIR KÜLTÜR VARLIĞI VE KOLEKSİYONCULUK KAVRAMI VE GELİŞİMİ

1.1-TAŞINIR KÜLTÜR VARLIĞI KAVRAMI VE TARİHİ GELİŞİMİ

"Kültürel varlık", "tarihi, sanatsal, arkeolojik bilimsel ya da kültürel açıdan hem bütün insanlık hem de bir ulus ya da grup için büyük öneme sahip nesneler" olarak tanımlanabilir. Uluslararası hukuk metinlerine bakıldığında kültürel varlıkların evrensel bir tanımı bulunmadığı görülmektedir. Bunun sebebi ise ülkelerin egemenliklerine istisna oluşturan hukuki metinlerin kapsamının kendi iç hukuklarında yapacakları düzenlemelere bırakılmış olması olarak ifade edilmiştir. Kanımca bir diğer sebep ise konunun ele alındığı ve uluslararası bir sözleşmeye konu olduğu tarihin oldukça yeni olması olarak değerlendirilebilir. En genel ifadeyle kültürel varlık ifadesi ulusların kültürel kimliklerinin temsilcisi olan tüm varlıkları kapsamaktadır.[1] Ancak en kapsamlı tanımın 'Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç Ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi Ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme' de yapıldığını söyleyebiliriz.[2] Sözleşmenin 4. Maddesi kültür varlıklarını tanımlamıştır.[3]

4/a da belirtilen "o devletçe önemli sayılan kültür varlıkları" ifadesi devletlerin bu konudaki belirleme yetkisinin bir işaretidir. Her devlet kendi mirasını yansıtan kültürü korumaya çalışacaktır.

---

[1]TBMM, 555 Sıra Sayılı Meclis Araştırma Komisyon Raporu, Nisan 2018, 41 - 43. bk. https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss555.pdf

[2] Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç Ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi Ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme, RG. 26.01.1981-17232

[3] "Bu Sözleşmeye taraf olarak katılmış bulunan Devletler, aşağıdaki kategorilerde yer alan kültür varlıklarının, bu Sözleşme gereğince her Devletin kendi öz kültür varlığı olduğunu kabul ederler:
a) İlgili Devletin vatandaşlarının tek veya kolektif dehasından doğmuş kültür varlıkları ile o Devletin topraklarında veya vatansız olarak ikamet eden kimselerin yarattıkları, o Devletçe önemli sayılan kültür varlıkları;
b) Ulusal topraklarda bulunmuş kültür varlıkları;
c) Arkeoloji, etnoloji ve tabii bilim misyonlarının, varlıkların esas sahibi olan ülkenin yetkili mercilerinin muvafakati ile edindikleri kültür varlıkları;
d) Serbestçe kabul edilmiş mübadelelerle konu teşkil etmiş kültür varlıkları
e) Varlıkların esas sahibi olan ülkenin yetkili mercilerinin muvafakati ile parasız edinilmiş veya kanun yollarından satın alınmış kültür varlıkları"

4/b maddesine göre, "ulusal topraklarda bulunmuş kültür varlıkları" o devletin kendi öz varlığı olarak kabul edilmektedir. Bu noktada kültür varlıklarının korunmasında iki farklı görüş olduğu belirtilmelidir. Her iki görüş de kültür varlıklarının korunması konusunda hemfikir olmakla birlikte neye göre korunacağı ve nerede korunacağı hususunda ayrışmaktadır. Bu konuda kavramsal ayrım ilk defa 1980'li yıllarda yapılmıştır. "Elgin Mermerleri[4]" sorunu ile ilgili olarak Amerikalı akademisyen John Henry Merryman tarafından ortaya atılmıştır.[5] Merryman'ın ortaya attığı bu kavramlar; kültürel milliyetçilik ve kültürel enternasyonalizm yani evrenselciliktir. Kültürel milliyetçilik yerine 'kültür varlığının bulunduğu yerde korunması görüşü' şeklinde de ifade edilebilir.[6]

İlk olarak evrenselci görüşe göre kültür varlıkları tüm insanlığın orak mirasıdır, bu nedenle tüm insanlık için korunması gerekmektedir.[7] Herkesin geçmişini yansıtmaktadır. Dolayısıyla en iyi nerede korunacaksa orada koruma altına alınması gerekmektedir. Herhangi bir ulusa ait olarak kabul edilmesi diğer insanların görme, inceleme haklarını kısıtlayacaktır. Zira bu kültürel miras tüm insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmektedir. Ortak Kültür Mirası kavramı da bu görüşün ürünüdür.[8] Ortak Kültür mirası uluslararası alanda kültür varlığı ticaretini yasal kabul etmektedir. Ortak kültür mirası 1954 tarihli silahlı bir çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunması Hakkında La Haye Konvansiyonunda, 1969 tarihli Arkeolojik Mirasın Korunması Hakkındaki Avrupa Konvansiyonunda,[9] 1985 Tarihli Kültür Varlıkları ile İlgili Suçlar Hakkında Avrupa Konvansiyonunda kabul edilmiştir. Bu Sözleşmelerde, İnsanlığın Ortak Mirası kavramı netleştirilmiş ve kültürel varlıkların

---

[4] Parthenon Mermerleri olarak da bilinen Elgin Mermerleri 1800'lü yılların başlarında 7. Elgin Kontu Thomas Bruce tarafından Atina'dan Londra'ya götürülmüştür. Söz konusu heykellerin sergilenmesi için vaktiyle gösterişli ve özel galeriler inşa edilmiştir. İki ülke arasında eserlerin iadesine dair anlaşmazlık günümüzde halen çözülmüş değildir.(wikipedia.org)

[5] Tuğrul Katoğlu**, Ceza Hukuku ve Kültür Varlıkları**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017, s. 41.

[6] Oğuz Sancakdar ve diğerleri. **Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2021, s. 69 vd.

[7] Sibel Özel, "Kültür Varlıklarının İadesinde Doğrudan Uygulanma Kabiliyeti Olan Uluslararası Sözleşme: Çalınan Ya Da Yasadışı Olarak İhraç Edilen Kültürel Objelerle İlgili 1995 Unıdroıt Konvansiyonu", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi,** Cilt: 19, Sayı: 2, 2013**,** s. 238., Cansu Atılgan, **Uluslararası Hukukta Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması Ve Türkiye**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, İstanbul, 2011, 2-10.

[8] Atılgan, s. 2-10.

[9]Türkiye bu konvansiyonu 16.1.1998 tarihinde imzalamıştır. 4434 sayılı, Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi - (Gözden Geçirilmişinin) Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun, 07.08.1999 tarihinde yayımlanmıştır. RG, 08.08.1999, 23780.

ulusal kimlikleri ve sahipleri ne olursa olsun korunması gerektiği görüşü kabul edilmiştir. 1954 Konvansiyonu'nda, herhangi bir ulustan bağımsız olarak kültürel değerlerin ihlalini tüm insanlığın kültürel değerlerine karşı bir ihlal olarak değerlendirmiştir. Kültürel değişimin tüm dünya ulusları için önemli olduğunu ve bu mirasın uluslararası düzeyde korunmasının kabul edildiği açıklanmıştır.[10]

Ayrıca ortak kültür mirası Dünya Kültür ve Tabiat Mirasını Koruma Hakkında 1972 tarihli UNESCO Konvansiyonunda da kabul edilmiştir. Bu Konvansiyonda "Kültürel ve Doğal mirasın herhangi bir parçasının bozulmasının veya yok olmasının, bütün dünya milletlerinin mirası için zararlı bir yoksullaşma teşkil ettiğini göz önünde tutarak" ifadesi kullanılmıştır.[11]

Kültür varlıklarının korunma şekline dair ikinci görüş, ulusalcı görüştür. Bu görüşe göre; kültür varlıkları bulunduğu, ortaya çıkarıldığı yerde korunmalıdır. Yani kültür varlığı hangi devlete ait ise o devletin topraklarında kalmalıdır. Bu bağlamda ülke sınırlarından çıkarılmamalı, serbest ticarete konu edilmemelidir. Çünkü bu durum kültür varlıkları için bir tehdit oluşturmaktadır. Kültür varlıkları yağmalanmakta, zarar görmektedir.

1970 UNESCO Sözleşmesi'nde ulusalcı görüş kabul edilmiştir. Sözleşmenin amacı kültür varlıklarının kanun dışı ticaretini engellemektir Bir nesnenin hangi ulusal kültüre ait olduğu, iade taleplerinin söz konusu olduğu durumlarda kaynak ülkenin hangisi olduğu konularında problem ortaya çıkmaktadır.[12]

Kültür varlıkları ile olan ilişkisi bakımından iki tip ülke karşımıza çıkar. Kültür varlığı açısından zengin ancak ekonomik düzeyi düşük olan ülkeler, ya da kültür varlığına sahip olmayan ancak ekonomik yönden gelişmiş ülkeler. Yukarıda anlattığımız iki görüşe göre değerlendirirsek; kültür varlığı açısından zengin olan ülkelerin ulusalcı görüşte olması ve iç hukuk düzenlemelerini bu şekilde oluşturması kaçınılmazdır. Zira kendi topraklarına ait olan kültür mirasının kendilerine ait olarak kalmasını istemeleri doğaldır. Bunun yanında kültür varlığı bakımından fakir olan gelişmiş ülkeler, evrenselci bakış açısına sahiptir. Amaçları ise kaynak ülkelerin

[10] Yüksel Göğebakan, "Kültür Varlıklarının İnsanlığın Ortak Mirası Olduğu Görüşü (Evrenselci) İle Kültür Varlıklarının Bir Millete Ait Olduğu Görüşünün (Milliyetçi) Dünya Üzerindeki Gelir Dağılımı Açısından Yansımaları", **Sanat ve İnsan Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, 2009, s.25.
[11] Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi**,** RG, 14.02.1983, 17959
[12]Atılgan, s.2-11.

topraklarından çıkan kültür varlıklarını kendi ellerinde tutmalarının önüne geçmeye çalışmaktır.[13]

Evrenselci bakış açısına sahip olan ülkelerin iddiası, maddi bakımdan yetersiz olan kaynak ülkelerin kültür varlığına gereken korumayı sağlayamayacağıdır. Bunun yanında gelişmemiş ülkelerdeki müzeciliğin yetersiz olması ve korumak için gereken finansal kaynağın yetersizliği de sebep olarak gösterilmektedir.[14] Ancak bu görüşün en riskli tarafı, kültür varlığı bakımından zengin olan kaynak ülkelerden kültür varlığı kaçırılmasının önünü açabilecek olmasıdır.[15] Kültürel milliyetçilik görüşüne bakıldığında kaynak ülkelerin meşru talepleri duygusal tepkiler olarak görülebilmektedir. Aslolan kültür varlığının toplumla ve o toplumun kültürüyle olan ilişkisini öncelemektir.[16]

Her iki görüş de ayrı ayrı tüm yönleriyle incelendiğinde kanımızca uygun bir sentezin yapılması gerekecektir. Şöyle ki; kültür varlıkları bulundukları yerde korunmalı ve tüm insanlığın ortak mirası kabul edilerek korunmasına dair diğer ülkeler ve uluslararası kuruluşlar her türlü mali ve teknik yardımı yapmalıdır.[17]

Kültür varlığına dair Türk Hukukundaki en kapsamlı tanım ise 2863 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3. maddesinde yer almaktadır. Kanunda kültür varlıkları, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar olarak tanımlanmıştır.[18] 'Sosyal yaşama konu olmuş, bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan' ifadesi 2004 yılında Kanunda yapılan bir değişiklikle eklenmiştir.[19] Bu ifadeyle kültür varlıklarının alanı sınırlandırılmıştır. Bir objenin kültür varlığı niteliği kazanması için eski olması yeterli görülmemektedir. Eski olduğu gibi, korunmasında kamu yararı olması da aranmaktadır. Bir kültür varlığının sadece eski olduğu için korunması demek, yakın tarihe ilişkin olup da gelecek nesillere aktarılmasında yarar olan

[13] Özel, 1995 Unıdroıt Konvansiyonu, s. 239
[14] Göğebakan, s. 24.
[15] Sancakdar ve diğerleri, s.69.
[16] Katoğlu, s.44.
[17] Sancakdar ve diğerleri, s.71
[18] 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, m. 3/1/a (R.G. Tarih ve Sayı: 23.07.1983/18113).
[19] RG, 27.07.2004, 25535.

eserleri göz ardı etmek anlamına gelecektir. Dolayısıyla kanuna eklenen 'Sosyal yaşama konu olmuş, bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan' ifadesi kültür varlığını tanımlamak açısından esas alınabilecek bir ifade olmuştur.[20]

Kanunumuz kültür varlıklarını taşınır ve taşınmaz olmak üzere iki başlıkta ele almaktadır. Kanunda korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının sınırları belirlenirken kategorilere ayırma ve tek tek sayma yöntemleri birlikte kullanılmıştır.[21] Bunun yanında Kanunun 7. Maddesinde tespit ve tescil bakımından Koruma Kurullarına sınıflandırma yetkisi de verildiği görülmektedir.[22] Yani idari merciler tarafından tasnif edilen ve kapsama alınmasına karar verilen eserler, kültür varlığı olarak nitelendirilmektedir.[23]

Taşınır taşınmaz kültür varlığı ayrımı yapılırken Medeni Kanun'da yer alan mülkiyet tanımındaki ayrım değil, koruma esasları bakımından belirlenen bir ayrım yapılmıştır.[24] Örneğin, taşınmaz kültür varlığından koparak ayrılan parçalar taşınır hale geldiği halde taşınmaz kültür varlıklarının koruma esaslarına göre korunmaktadır.

Kültür varlıklarının taşınır olması, bir yerden başka bir yere nakline imkân veren, ortamla birlikte koruma zorunluluğu olmayan[25], nerede korunmaları uygunsa orada korunmalarına karar verilebilen varlıklar olduğu anlamına gelir. Dolayısıyla bu vasıfları gereğince kendilerine uygun koruma tedbirleri belirlenmelidir.[26] Korunmasına yönelik uygulamalar geliştirilirken, eserlerin yasadışı dolaşımının da önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Bir kültür varlığının korunması için eski olması yeterli görülmemekte

Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları Kanunun 23. maddesinde örnekleme yoluyla sayılmış ve tanımlanmıştır.

---

[20] Sancakdar ve diğerleri, s.859-860.
[21] Sancakdar ve diğerleri, s. 49., Katoğlu, s. 36., Mehmet Mert Özyıldırım, "Taşınır Kültür Varlıklarının Hukuka Uygun Bir Biçimde Devredilebilmeleri Açısından Türk Hukukunda Kabul Edilen Yöntemler", **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:26, Sayı:3, 2022, s.397.
[22] Katoğlu, s.36
[23] Sancakdar ve diğerleri, s.49.
[24] Mert Erdoğan, **Türk İdare Hukuku Kapsamında Taşınır Kültür Varlıkları Üzerindeki Mülkiyet Hakkı,** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2023, s.24.
[25] Barış Şenol, **Türkiye'de Arkeolojik Eser Koleksiyonculuğu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2021, s.34.
[26] Çolak, s.762.

Buna göre taşınır kültür varlıklarını dört ayrı kategoride incelemek mümkündür:

1- Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait kültür varlıkları

Bir kültür varlığının bu kategoriye girebilmesi için zaman bakımından jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olması gerekir. Ancak bu tek başına yeterli değildir. Bunun yanında kültür varlığının bilimsel açıdan belge değeri taşıması gerekmektedir.[27] Tarih öncesi dönemden kasıt yazının icadından önceki dönemdir. Hangi kültür varlıklarının bu kapsama girebileceği Kanunun 23/a bendinde örneklemek suretiyle sayılmıştır.[28] Bu kapsamdaki taşınır kültür varlıkları arkeolojik kültür varlıkları olarak da tanımlanır.

2-Etnografik nitelikteki taşınır kültür varlıkları

Korunması Gerekli Taşınır Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelikte[29] 'tescile tabi etnografik eser' şeklinde adlandırılmış tanımlanmıştır. Zaman bakımından günümüzden yüz yıl öncesine kadarki dönemde olanlar hariç tutulmuştur. Bu eserlerin halkın hayat tarzını, dönemin sosyal, teknik ve ilmi özellikleri ile kültürünü temsil etmesi aranır. Bilim, kültür, din ve mihaniki sanatlarla[30] ilgili, belge değeri bakımından korunması gerekli insan yapısı taşınırlardır. Dolayısıyla Yönetmelik 100 yıl öncesi bir döneme ait olmayan etnografik nitelikteki kültür varlıklarını 2863 sayılı Kanun kapsamı dışında bırakmıştır. Bu eserler için koruma tedbirleri uygulanmayacağını açıkça düzenlemiştir.

3-Osmanlı padişahlarına ait sikkeler

Osmanlı padişahlarına ait sikkeler genel koruma kurallarına tabidir. Ancak Kanunda bir kısmı istisna tutulmuştur. Buna göre; Abdülmecid, Abdülaziz, V. Murad, II.

---

[27] Sancakdar ve diğerleri, s.860.

[28] "Her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çakmak taşları (sleks), volkan camları (obsidyen), kemik veya madeni her türlü aletler, çini, seramik, benzeri kab ve kacaklar, heykeller, figürinler, tabletler, kesici, koruyucu ve vurucu silahlar, putlar (ikon), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyat), yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik ve benzerleri, maskeler, taçlar (diadem), deri, bez, papirus, parşümen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, tartı araçları, sikkeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değerine haiz gravür, yağlıboya veya suluboya tablolar, muhallefat (religue'ler), nişanlar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları" gibi objeler kültür varlığı olarak sayılabilecektir.

[29] 20/04/2009 tarih ve 27206 sayılı RG

[30] Mihanikî sanatlar dokumacılık, duvarcılık, dülgerlik, marangozluk ve demircilik gibi, elle ve aletlerle yapılan sanatlardır. Esra Atalay, "Sanat Özgürlüğü Temel Hakkının Hukuki Niteliği", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı:1, 2004, s.46.

Abdülhamid, V. Mehmed Reşad ve Vahdettin dönemine ait sikkeler ile aynı çağdaki yabancı sikkeler de KTVKK'nın 23. maddesi ile bizzat kanun koyucu tarafından tescile tabi olmaksızın kapsam dışı tutulmuştur.[31] Dolayısıyla bahsi geçen altı padişahın dönemine ait sikkelerin yurt içinde alım satımı serbesttir. Bu istisna hükmün gerekçesi: "Bugün serbestçe kuyumcularda satılan ve halkımızın yaygın olarak kullandığı sikkelerden, nadir nitelikte olmayanların bu kanun yönünden yurt içinde ticaret serbestisi vermek, toplum gerekçelerine uygundur." şeklinde belirtilmiştir.[32] Bahsedilen serbesti sadece sikkeler için mi geçerlidir yoksa o döneme ait diğer materyalleri de kapsayabilir mi sorusu gündeme gelmiştir. Ancak Sancakdar'ın görüşüne göre bu sikkelere serbesti tanınmasının nedeni sikkelerin nadirlik taşımaması ve günümüzde hala ticarete konu edilebilmesidir. Dolayısıyla aynı gerekçeye dayanarak o döneme ait diğer eserler için de 2863 sayılı Kanun kapsamında sayılmayacakları yönünde genişletici bir yorum yapılabilir.[33]

4-Milli tarih bakımından önem arz eden eşyalar

Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna dair tarihi değere sahip eşyalar kültür varlığı olarak kabul edilebilecektir. Atatürk temalı eserler de milli tarihin aydınlatılabilmesi için kültür varlığı kapsamında yer almaktadır. Bu eserlerin korunması gerekli taşınır kültür varlığı kapsamında olması için önemli derecede tarihi değere sahip olması aranır.[34] Milli Mücadele döneminin doğru anlaşılması ve Atatürk'e ait belge değeri taşıyan taşınırların korunması amacıyla bu düzenleme yapılmıştır. Bu özellikleri haiz kültür varlıkları Kültür Bakanlığı, Milli savunma Bakanlığı veya Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu tarafından satın alınabilir.[35] Bakanlığa bağlı müzelerce satın alınmayan taşınır kültür ve tabiat varlıkları Bakanlık denetimindeki özel müzelere veya koleksiyonculara satılabilir veya devredilebilir.[36]

5-Kültür Varlığı Kapsamında Olmayan Define Kavramı

---

[31] Özyıldırım, s.408.
[32] İbrahim Sönmez, Karagözoğlu Turgay, **Taşınır-Taşınmaz Eski Eserler Hukuku,** Ankara, 1989, s.82'den aktaran Sancakdar ve diğerleri, s.861.
[33] Sancakdar ve diğerleri, s.862.
[34] Mehmet Nihat Kanbur, **Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Yurt Dışına Çıkarılma Yasağına Muhalefet Suçu**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007, s.53.
[35] Şenol, s.53.
[36] 15.03.1984 tarih ve 18342 sayılı RG, Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, m.14/2.

Define kavramı Türk Medeni Kanunu madde 772'de: *"Bulunmalarından çok zaman önce gömülmüş veya saklanmış olduğu ve duruma göre artık malikinin bulunmadığı kesin olarak anlaşılan değerli şeyler"* diye tanımlamıştır. Define sadece taşınır bir eşya olabileceğinden bu anlamda taşınır kültür varlıkları ile aynıdır. Define bulunmasından çok uzun zaman önce gömülmüş ya da saklanmış olmalıdır. Burada kastedilen zaman dilimi net değildir ancak yapılan değerlendirmelerde bu zamanın bir insan ömrünü aşacak kadar geçmiş olması aranır.[37] Sahibinin bilinemeyeceği kadar eski olması da bir ölçüt olarak değerlendirilebilir.[38] Define özel mülkiyete elverişli ve ekonomik değeri haiz bir eşya olmalıdır. Zira TMK' ya göre define, içinde bulunduğu taşınır veya taşınmaz malikinin olur. Ekonomik değeri yoksa define olarak nitelendirilemez.[39] Bilimsel bir değer taşıyorsa kültür varlığı niteliğini kazanır ve özel mülkiyete konu olamaz. Dolayısıyla bilimsel değer taşıyıp taşımadığına dair değerlendirme 2863 sayılı Kanun hükümleri uyarınca yapılır. Ancak 23. Maddede sayılan taşınır kültür ve tabiat varlıkları dışındaki ekonomik değer taşıyan taşınır eşyalar define kapsamına girebilir.

1.2- KOLEKSİYONCULUK KAVRAMI VE TARİHİ GELİŞİMİ

1.2.1. Koleksiyonculuk Kavramı

Koleksiyon sözlük anlamı itibariyle; boş zamanlarını değerlendirme, zevk alma, öğrenme ya da yarar sağlama ereğiyle toplanmış, biriktirilmiş ve özelliklerine göre bölümlendirilmiş türdeş ya da benzer şeylerin tümünü ifade etmektedir.[40] Dilimize Fransızcadan girmiş olan bu kelime anlamsal olarak seçme, toplama ve biriktirmeyi içermektedir.[41] Kimi kaynaklara göre koleksiyon, müzenin sahip olduğu sanat eserleri grubudur. Bu eserler, coğrafi alan ya da kapsadığı zaman dilimi gibi ortak kriterler etrafında toplanır.[42] Krzystof Pomian ise, koleksiyonu "Geçici ya da

[37] Aydos, s.64.
[38] Döndü Kuşçu, "Hukuki Olarak Define Arayıcılığı", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 2, 2019, s.1096.
[39] Sancakdar ve diğerleri, s.863.
[40] Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, 11. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 1462.
[41] Şenol, s.11.
[42] Traditional Fine Arts Organization, www.tfaoi.com/aa/5aa/5aa24.htm, (07.02.2024)

sürekli olarak ekonomik dolaşımdan uzak tutulan, amaca özel hazırlanmış mekanlarda korunan ve sergilenen doğal ya da yapay objeler grubu" olarak nitelendirmektedir.[43] John Elsner ve Roger Cardinal "The Cultures of Collecting" adlı kitapta yazarlar Nuh'u ilk koleksiyoncu olarak kabul eder. Bunun sebebi ise sistematik bir toplama faaliyeti yapması ve gemisine her canlıdan iki cinsi bir arada titizlik göstererek seçmesidir. Çünkü koleksiyoncu gelişi güzel bir toplama biriktirme faaliyeti yapmaktan ziyade bir amaç için, o amaca uygun bilinçli seçimler yapan kimsedir. Adı geçen kitapta şöyle ifade edilmiştir:

> *"Nuh, bir koleksiyoncunun varabileceği en uç noktayı temsil eder: ulu bir davaya hizmet için gücünü ortaya koyar ve her durumda tamamlanamamışlıktan rahatsızlık duyar. Nuh'un tutkusu dünyayı kurtarma çabasında yatar - var olma şansı olmayan tek türleri değil ama hayatı yeniden oluşturabilecek model çiftleri toplar. ..Nuh derin bilgili bir kimse değildi ancak geminin içindekiler bir «catalogue raisonnè» gibi tüm canlı türlerini envanterliyordu."*[44]

Bu bir koleksiyoncunun yapacağı türden bir toplama faaliyetidir. Tabi her biriktirme koleksiyon olarak adlandırılamaz. Koleksiyon demek için belli standartlar dâhilinde bir araya getirilmiş nesnelerden bahsetmek gerekir.

Günümüzden geçmişe bakıldığında ise koleksiyonculuk faaliyetinin faydalarını tarihe tanıklık etmemizi sağlamasında görüyoruz. Bu şekilde zaman içerisinde nesnelerde meydana değişimi görmek mümkün hale gelmiştir. Ayrıca geçmişe dair bilgi birikimi sağlamıştır.

1.2.2- Koleksiyonculuğun Tarihi Gelişimi

Koleksiyonculuk insanlığın ilk çağlarında sahip olma ve var olma dürtüleriyle kendini göstermiştir. Statü sağladığına inanılan, güçlü hissettiren eşyaların biriktirilmesiyle ortaya çıkan koleksiyonculuk eyleminin başlangıç noktasını Neolitik Çağda bulabiliriz.[45] Eşyayla kurulan duygusal bağ insanın biriktirme davranışını

[43] İrem Konukçu, "Batıda Ve Türk Ye De Sosyal Yaşam ile Şekillenen Koleksiyonlar Ve Müzeciğile Yansımaları", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Cilt:0, Sayı:23, 2007, s.242.
[44] John Eisner -Roger Cardinal, **The Cultures of Collecting**, Reaktion Books, London, 1997, s.1'den aktaran Konukçu, s.243.
[45] Şenol, s.12

geliştirmesine neden olmuştur. İnsanlar gerekli olup olmadığına bakmaksızın bir gün ihtiyacım olur düşüncesiyle eşyalar biriktirirler. Tanrılara adak sunma amacıyla yapılan ilk biriktirme faaliyetlerinin dini motivasyondan kaynaklandığını söylemek mümkündür.[46] Eski Mısır ve Mezopotamya topraklarında değerli eşyalar saraylarda, tapınaklarda, mezarlarda sergilenmiştir. Eşyalar, büyük çoğunlukla dini açıdan taşıdıkları anlam nedeniyle korunmuş ve sergilenmiştir. Bunun yanında hükümdarların halkına güç gösterisi yapma amacı da vardır. Hükümdarlar kazandıkları savaşlardan elde ettikleri ganimetleri halkın görebileceği yerlerde sergilemiştir.[47] Bunun en eski örneklerinden biri Milattan Önce 2. Yüzyılda Şuturki hanedanı kralı Şuturki-Nahhunte olmuştur. Şuturki-Nahhunte, Babil'e yaptığı seferi zaferle sonuçlanınca Naramsin steli[48] ve Hammurabi Kanunlarının yazılı olduğu yazıt ve Akad Kralı Maniştuşu'nun iki heykelini ülkesine getirtmiş ve tapınağa yerleştirerek halka sergilenmesini sağlamıştır.[49]

Romalıların kültüründe toplama, biriktirme, sergileme faaliyetleri vardır, koleksiyon oluşturmaya dair yatkınlıkları vardır. Romalılar, Yunan sanatına ilgi duyarlar. Roma orduları savaşlardan ganimet olarak getirdikleri Yunan heykellerini kopyalamaya çalışırlar.[50] Bu da ileride Rönesans'ta olacağı gibi seçkin kimselerin güç gösterisi tercihi olmuştur. Eski Yunan heykellerini bulundurmayı onurlu bir davranış olarak görürler. Büstler, portreler, kahramanlık simgeleri bulundurmak popülerdir. Çünkü atalarının geçmişteki başarılarını simgeleyen objelere bakarak geçmişten güç alırlar. Bu nedenle günümüzde bildiğimiz anlamda bir koleksiyon faaliyetinin içinde olduklarını söylemek mümkündür.[51] Ancak bu faaliyet sadece sanatsal amaçlar güdülerek değil sosyal hayatın da etkisiyle yapılmaktadır.

---

[46] Konukçu, s.241.

[47] Ayşe Burcu Zülfikar, Özgür Ediz, "Değişen Müze ve Müzecilikte Sergilemenin Teknoloji Boyutunun İncelenmesi: Bursa Panorama Müzesi Örneği", **Lycus Dergisi**, Cilt:0, Sayı:2, 2020, s.70., Levent Çalıkoğlu, **Çağdaş Sanat Konuşmaları 4- Koleksiyon - Koleksiyonerlik ve Müzecilik**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 71.

[48] Naramsin steli, M.Ö. 23. Yüzyıla ait bir eserdir. Şehrin sınırlarını ve sanatsal özelliklerini yansıtır. Diyarbakır'da bulunmuştur. Günümüzde İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi'nde sergilenmektedir. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Naram_Sin_Steli)

[49]Vedat Keleş, "Modern Müzecilik Ve Türk Müzeciliği", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:2, Sayı:1-2, s.2.

[50] İrem Konukçu, **Özel Koleksiyonların Müzelere Dönüştürülmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, s.8.

[51] Keleş, s.3.

Ortaçağ dönemindeki koleksiyon faaliyetlerinde dini semboller ve inanç etkisi görülür. Bu dönemde sanat dini yüceltmenin bir amacı olarak kullanılmıştır.[52] Dini açıdan önem taşıyan objelerin ve kiliseye hediye edilen değerli nesnelerin koleksiyon haline getirilmesi söz konusudur. Kilisenin denetiminde gerçekleştirilmektedir. Bu durum kilisenin etkinliğini artırmış, hatta kilise zaman zaman bu nesneleri sergileyerek maddi menfaat dahi sağlamıştır.[53] Dönemin varlıklı aileleri kendi evlerini krallar ise saraylarını bu gösterişli eşyalar ile doldurma yarışına girmiştir. Coğrafi keşifler ile birlikte yapılan keşifler herkesi heyecanlandırmıştır. Bu keşiflerden elde edilen nesneler, canlılar aristokrat ve burjuva sınıfını adeta yarışa sokmuştur. Değerli eşyalar, nadir bulunan özelliklerdeki nesneler ve başka yerlerden getirilen ve ilginç kabul edilen objelerin bir araya getirilmesi yarışı söz konusudur. Dönemin önde gelen nüfuzlu aileleri nesneleri biriktirmeleriyle ün salmıştı. Ellerinde bulunan eserlerin nitelikleri, kişilerin toplum içindeki konumunu da belirlemiştir, zira koleksiyonlara katmak istedikleri objeler için büyük servetler ödedikleri bilinmektedir. Kişiler bu nesneleri evlerinde muhafaza etmiş ve sergiye açmamışlar yalnızca seçkin kimselere göstermişlerdir.

Antik Çağdan Rönesans dönemine kadar büyük bir birikimle gelinmiş olsa da bugün anladığımız haliyle koleksiyon kavramının ortaya çıkışı XV. yüzyıl Rönesans dönemiyle olmuştur.[54] Rönesans ile ortaya çıkan insanı anlama ve temellendirme anlayışı hümanizm akımıyla kendini göstermiştir. İnsanı anlamaya çalışan, insanın bu dünyadaki yerini anlamlandırmaya çalışan bu akım antik çağ felsefesini tekrar gündeme getirmiştir. Tarihe duyulan ilgi artmış böylece antik medeniyetler dönemi de yeniden ele alınmış, anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu değişimde rol oynayanlar özellikle sanatçılar, koleksiyoncular, hümanistler, tüccarlar olmuştur.

Antik çağdaki düşünürlerin ve düşüncelerinin araştırılması, onlara ait orijinal eserlerin okunması ile merak giderilmeye çalışılmıştır. Ancak zamanla kitaplar da yetersiz kalmaya başlayınca bu sefer antik çağdan o güne ulaşan çeşitli objeler üzerinden bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Antik dönem heykelleri, o dönemde kullanılan paralar, hükümdarlara ait eşyalar kaynak olarak kullanılmaya başlanmıştır. Araştırmaları güçlendiren ve Antik çağa dair fikir veren tüm objelerin biriktirilmesi

[52] Konukçu, **Özel Koleksiyonların Müzelere Dönüştürülmesi**, s.9.
[53] Konukcu, **Özel Koleksiyonların Müzelere Dönüştürülmesi**, s.11.
[54] Konukcu, **Özel Koleksiyonların Müzelere Dönüştürülmesi**, s.12., Zülfikar, Ediz, s.71.

bu dönemde herkesin tutkusu haline gelmiştir. Antik çağ koleksiyonlarının en değerli parçaları maddi olarak da en fazla değere sahip olan heykellerdir. Ortaçağ anlayışında yıkılan, parçalanan, değer görmeyen heykeller artık koleksiyoncuların gözdesi haline gelmiştir. Koleksiyoncuların motivasyon kaynağı, bu faaliyet sayesinde hem bilgiye ve güce hem de itibara sahip olmalarıdır. Dönemin sanat eserlerini vasat bulan entelektüeller orijinal ve çarpıcı eserlerin keşfine uğraşırken aslında eskiyi yeniden keşfetmişlerdir. Burada bahsedilen "eski" Batı uygarlığının temeli olarak görülen Klasik Çağ ve sanatıdır.[55] Hatta Antik çağa dair koleksiyon yapan sanatçıların Rönesans dönemindeki sanat anlayışlarının ve eserlerinin ilhamını bu koleksiyonlardan aldıkları düşünülür. Bu konudaki en büyük örneğin Donatello olduğu söylenmektedir.[56] Donatello kendi sanat eserlerini ortaya koyarken, yaptığı koleksiyonlardan ilham almıştır.

Herkesin bilmesi ve görmesinin nesnelerin değerini azaltacağı düşüncesi hakimdir. Elde ettikleri bu nesneleri sakladıkları, muhafaza ettikleri yerlere 'nadire kabineleri' adı verilmiştir. Günümüz koleksiyon anlayışının ve modern müzeciliğin temelini oluşturan bu hareket her ülkede farklı şekilde adlandırılmıştır. Fransa'da "cabinet de curiosites", "cabinet du roi" ya da "estudes", Almanya'da "kunstkammern","raritatenkabininett" veya "wunderkammern", İtalya'da "studiolo" adlarını almıştır. "Nadire Kabineleri" ismini ülkemizin ilk müzecilerinden sayılan Halil Edhem Eldem Türkçeleştirmiştir.[57] Nadire Kabinelerinde yapılan koleksiyon faaliyeti sistematik değildir. Dünyayı tanımak, çeşitliliği görmek, bilinmeyene ulaşmak amaçlarını temel alır. Nesneler bir döneme ait ya da belli ortak özelliklere sahip oldukları için bir arada değildir. Bir arada olmalarının nedeni ender olmaları, gizemli olmaları, daha önce görülmemiş keşfedilmemiş olmalarıdır. Tabiat ürünleri, antik heykeller, araç gereçler pusulalar, haritalar, maketler, hayvan fosilleri, daha önce görülmemiş garip yaratıklar bunlara örnektir. Nadire kabinelerinde tespit edilen bir diğer durum ise tabiat ile sanatın nasıl iç içe olduğunu göstermesidir. İkisi arasındaki bağın estetik ve anlamlı şekilde sunulmasıyla cezbedici koleksiyonlar ortaya çıkmıştır.[58]

---

[55] Şenol, s.72.
[56] Konukcu, Özel Koleksiyonların Müzelere Dönüştürülmesi, s.13.
[57] Şenol, 148-149.
[58] Konukçu, Özel Koleksiyonların Müzelere Dönüştürülmesi, s.15.

Peki, Batıda bunlar yaşanırken aynı dönemde Osmanlı Devleti'nde neler oluyordu?

Osmanlı Devleti'nde taşınır kültür varlıklarının korunması gereken eserler olduğu düşüncesi geç oluşmuştur. Öyle ki, padişahların ve devlet yetkililerinin başka devletlere gönderdiği hediyelerin çoğu eski eserlerden oluşmaktadır. Britanyalı gezgin ve arkeolog Austen Henry Layard 1847 yılında arkeolojik kazı yapmak üzere hükümetten izin istemiştir. Meclis-i Hass-ı Vükela'nın, izin talebine karşı cevabı şu şekilde olmuştur; "Saye-i şâhânede böyle taşlar memleketimizde boldur, onların hepsini götürsünler, yalnız altın ve gümüşe dair bir şey varsa onları bize bıraksınlar."[59] Görüleceği üzere dönemin kültür varlıklarına gereken ihtimam gösterilmemiştir.

Özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra kendi topraklarımızdan çıkan eserleri kendi imparatorluk sınırlarımız içinde tutmalı ve korumalıyız düşüncesi oluşmuştur. Bu düşüncenin oluşmasına sebep olan durum ise kaynak ülke olarak bizim topraklarımızdan çıkarılan eserlerin Batıda sergilendiğini görmek olmuştur. Batıdaki ülkeler ekonomik ve siyasi gücün göstergesi olarak doğudan özellikle Osmanlı Devleti topraklarından çıkarılan bu eserleri kullanmışlardır. Bu durum da Osmanlı'nın eser koleksiyonlarını koruma ve oluşturmada Batılılaşma hareketini hızlandırmasına sebep olmuştur.[60] Eski eserleri koruma ve müzeciliğin altında yatan amaçlardan ilki, yağmalanan ve yurt dışına kaçırılan eserleri koruma isteği bir diğeri ise batılı anlamda bir eser himaye etme, müze yapısını örnekleme isteğiydi.

Savaşlardan elde edilen ganimetler, galip gelinen devletin hazinesinin aktarılması ve değerli eşyaların saray hazinesine katılması söz konusudur. Örneğin I. Selim döneminde Mısır'ın fethinden sonra içinde Kabe'nin anahtarının da bulunduğu kutsal emanetler getirilmiş ve Topkapı Sarayı'nda korunmuştur. Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki koleksiyonlar yıllar içinde bu şekilde meydana gelmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nde Avrupa'dan farklı olarak sergilemekten ziyade halktan bilinçli olarak saklama durumu söz konusudur. Tıpkı devletin hazinesi gibi koleksiyona dahil olan nesneler de padişahın mülkü sayılır ve halka açık değildir. Sergilemekten çok

[59] Aslıhan Nesli, "Eski Eserlerin Korunmasının Hukuk Tarihi Yönüyle İncelenmesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:20, Sayı:1, 2018, s.455.
[60] H. Özkasım - S. Ögel, "Türkiye'de Müzeciliğin Gelişimi", **İtü Dergisi**, Cilt:*2, Sayı:*1,2005, s.96.

gizlemenin ön planda olduğu bir koleksiyon anlayışı halkta bir gizem duygusu yaratıyor ve bu da koleksiyonda yer alan nesnelerin değerini artırıyordu.[61]

Tanzimat dönemiyle beraber yabancıların Osmanlı topraklarında arkeolojik kazıları yoğun şekilde yaptıkları ve çıkardıkları eserleri de kendi ülkelerine kaçırdıklarına dair yayılan haberler üzerine Anadolu'daki eski eserlerin araştırılması ve değerli görülenlerin İstanbul'a gönderilmesi talimatını içeren bir genelge yayınlanmıştır. Bu adım taşınır kültür varlıklarını koruma adına atılan ilk resmi adımdır denilebilir.

İstanbul'un fethinden itibaren Osmanlı'ya ait silahların, fethedilen yerlerden getirilen ya da hediye olarak gelen silahların, ganimetlerin depolanması için kullanılan Aya İrini Kilisesi 1845'te, antik eserlere de ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Savaş araç gereçlerinin, cephanenin depolandığı bu kilisede Bizans'tan devralınan ve Hristiyanlar için kutsal olan nesneler, antik dönem eserleri de tutulmaktaydı. Bu nesneler bir bakıma devletin gücünü de temsil ediyordu. O dönemde halkın ziyaretine kapalı olan Aya İrini Kilisesi seyyahların ve yabancı ülke temsilcilerinin ziyaretine açıktır. Ziyarete gelip gören yabancı ülkelerin diplomatik temsilcilerinin ve gezginlerin dikkatini en çok 'şehir anahtarları' çekmiştir. Fethedilen şehirlerin sembolik anahtarlarının sergilenmesi bir güç gösterisi amacı taşımaktadır ve salınan üne bakılırsa amaca ulaşılmıştır.[62]

Aya İrini Kilisesi 1869 yılı itibariyle "Müze-i Hümayun" olarak anılmaya başlanmıştır. Müze-i Hümayun ülkemizde modern müzeciliğin temelini oluşturmuştur.[63] Her ne kadar tam bir müzecilik yapılmasa da kurumsallaşma gayreti olduğu aşikârdır. 1871'de eserlerin geldikleri yerlerin ve resimlerinin yer aldığı bir katalog hazırlandığı görülmektedir, kurumsallaşmanın emaresi bu katalogdur. İmparatorluğun her köşesinden gelen eserler burada yer almaya başlanmıştır. Müzenin resmi olarak kurulmasıyla eski eserleri korumaya yönelik çalışmalar da hız kazanmıştır.

[61] Barış, s. 159.
[62] Konukçu, Özel Koleksiyonların Müzelere Dönüştürülmesi, s.38.
[63]Özkasım, Ögel, s.98.

1.3. KOLEKSİYONCULUĞA DAİR POZİTİF DÜZENLEMELER

1.3.1. Anayasalarda Yer alan Düzenlemeler

1961 yılında ilk kez tarihi ve kültürel mirasın korunması anayasal olarak güvence altına alınmıştır. 1961 Anayasası'nın 50. maddesi, "Devlet, tarihi ve kültürel değeri olan eserlerin ve anıtların muhafazasını temin eder." şeklinde ifade edilmiştir. Bu düzenleme ile koruma yükümlülüğü devlete verilmiştir.

1982 Anayasası 1961 Anayasasından farklı olarak daha detaylı bir düzenlemeye yer vermiştir: "Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır. Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir." Bu maddede sadece koruma esaslarına değil kültür varlıklarının mülkiyetine hususuna da değinilmiştir. Anayasa madde 63 ün gerekçesi şöyledir: "Devlet, tarih ve kültür varlıklarının korunmasını temin etmelidir. Devlet, bu varlıkların toplanmasını, bulunmasını, restorasyonunu, müzelerde teşhirini sağlamalı; tahriplerini, yurt dışına kaçırılmalarını önlemeli; yurt dışına taşınmış olanların yurda iadesini mümkün kılacak girişimlerde bulunmalıdır. Kanun koyucu, tarih ve kültür varlıklarını koruyucu tedbirleri ihtiva eden mevzuatı geliştirmelidir. Kanun koyucu, tarih ve kültür varlıklarını koruyucu yapılması yerine, bu yapıların sahiplerinde bırakılarak, onlara yardım yapılması da tedbir olarak düzenlenebilir. Tarih ve kültür varlıklarının korunmasında eğitimin rolü olduğuna göre Devlet buna da özen göstermeli. Tarih ve kültür varlıkları özel mülkiyette ise ve bunlar için kanunla sınırlama getirilmişse, hak sahiplerinin uğradığı zararın Devletçe tazmin edilmesi gerekir"[64] 63. Maddenin gerekçesinden görüleceği üzere bu ifadeler, tarih ve kültür mirasının korunması konusunda devletin önemli rolünü ve bu konuda alınması gereken tedbirleri vurgulamaktadır. Özel mülkiyette olan tarih ve kültür varlıklarının korunmasıyla ilgili, devletin bu alanlarda sınırlamalar getirebileceği ve bu durumda hak sahiplerinin uğradığı zararların devlet tarafından tazmin edilmesi gerektiği belirtiliyor.

[64] TC Anayasa Mahkemesi, Gerekçeli TC Anayasası, Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2021,s.351.

1.3.2. Yasalarda Yer Alan Düzenlemeler

Eski eserlere dair kanun niteliğindeki ilk hukuki düzenlemeler Asar-ı Atika Nizamnameleri aracılığıyla çıkarılmıştır. Nizamnameler, bugünkü kanunların niteliğindedir. Nizamnamelerin kanun niteliğinde olduğu hem davalarda hem de Anayasa Mahkemesi kararlarında ifade edilmiştir.[65] Bunların ilki 1869'da çıkarılmıştır. Yedi maddeden oluşan düzenlemeyi çıkarmanın 2 nedeni vardır; ilki Avrupa tarzı gelişmiş imkânlara sahip bir müze kurabilmek, ikincisi ise var olan eserlerin yurt dışına kaçırılmasının önüne geçmek. Yabancılara kazı ruhsatı verilirken çıkarılan eserden iki tane varsa bunlardan birinin devlete verilmesi kuralı söz konusudur. Ancak bu kural işlerlik kazanamamıştır.[66] Çünkü aynı eserden iki tane çıkması pek rastlanır bir durum değildir, rastlansa bile eserler saklanmakta, devlete teslim edilmemekte neredeyse hepsi yurt dışına kaçırılmaktadır. Avrupa'da kurulan müzelerin standardında bir müzeye sahip olabilmek için öncelikle bu eserlerin yurt dışına çıkışını engellemek gerektiği barizdir. Dolayısıyla Asar-ı Atika Nizamnamesi ile eski eserlere dair araştırma yapmak isteyenlere Maarif Nezaretinden yani dönemin eğitim işlerinden sorumlu nazırlığından izin alma zorunluluğu getirilmiştir. İzne tabi şekilde yapılan araştırma neticesinde ortaya çıkan eski eserin yurt dışına çıkarılması yasak olup, devletin eser üzerinde öncelikli alım hakkı daimdir. Bunun yanında başka bir devlet tarafından gelecek eski eser talebine dair kararı bizzat Padişah değerlendirerek özel izin verebilecektir. Ayrıca birinin mülkü içerisinde bulunan eserler o kişiye ait olacaktır. Özel mülkiyete dair bu hükmün uygulandığını bize gösteren bir örnek, Heinrich Schliemann'ın Troya kazısına ilişkin notlarında yer almaktadır. Troya'da kazı yapmayı planladığı yerin daha önce hükümet yetkilileri tarafından satın alınmış olmasından şikayet eder ve "Kazı yapabilecektim, ancak bulduğum her şeyi kendisine vermek zorundaydım. Ona .... kazı yapmak istemediğimi anlattım. O zamanki Amerikan elçisi Bay Wyne Mac Veagh'in kanalıyla Saffet Paşa, kazıları yapmamı ve bulduklarımı yalnızca yarısını vermemi teklif etti; bunun üzerine bulduğum hazinenin payıma düşen yarısını

[65] Bilge Umar, Eski Eserler Hukuku, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1981, s.6.
[66] Hüseyin Karaduman, Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi, Belgeler, Cilt:XXV, Sayı: 29, s.80.

Türkiye'den çıkarma hakkını korumak kaydıyla isteğini kabul ettim. Bana Nisan 1872'de verilen bu hak bir bakanlık kararı ile geri alındı; bu kararda bulduğum eserlerin bana ait yarısından hiçbir şeyi dışarı çıkaramayacağım, ancak onları Türkiye'de satabilme hakkına sahip olduğum belirtiliyordu." ifadelerine yer vermiştir.[67]

TKV KORUMA YASALARI DÜZENLEMELER GEÇMİŞİ

YASA ADI	TARİH	YÖNETİM	HAZIRLAYAN	MÜLKİYET	SÜRE
ASAR I ATİKA NİZAMNAMESİ I	1869	Osmanlı Devleti	Maarif Nazırı Saffet Paşa	Arazisinde izinle kazıp arkeolojik eser bulan sahibidir. Satabilir. Sikkeler hariç ihraç yasak.	5 Yıl
ASAR I ATİKA NİZAMNAMESİ II	1874	Osmanlı Devleti	Dr. Philipp Anton Dethier	KV., Devlet, arazi sahibi ve kazan arasında üçe pay edilmekte.	10 Yıl
ASAR I ATİKA NİZAMNAMESİ III	1884	Osmanlı Devleti	Osman Hamdi Bey	İzinli kazılarda çıkanların tümü Devlet'in. Rastlantı buluntunun yarısı arazi sahibine bırakılmıştır.	22 Yıl
ASAR I ATİKA NİZAMNAMESİ IV	1906	Osmanlı Devleti	Osman Hamdi Bey	Taşınır – Taşınmaz tüm kültür varlıkları Devlet mülkiyetindedir.	67 Yıl
ESKİ ESERLER KANUNU	1973	Türkiye Cumhuriyeti	TBMM	Taşınır – Taşınmaz tüm kültür varlıkları Devlet mülkiyetindedir.	10 Yıl
KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KANUNU	1983	Türkiye Cumhuriyeti	TBMM	Taşınır – Taşınmaz tüm kültür varlıkları Devlet mülkiyetindedir.	Halen Yürür.

[68]

1869 tarihli Nizamname eski eserleri koruma adına her ne kadar iyi bir başlangıç olsa da yeterli olmamıştır. Bu nedenle 1874'te ikinci bir Nizamname çıkarılmıştır. İlkine göre daha kapsamlı ve detaylı olan bu düzenleme 36 maddeden oluşmaktadır. İlk Nizamnamede bulunan eserlerin arazi sahibine ait olacağı kuralı getirilmiştir. Ancak bu kural, sıkı izinlere bağlı olan kazı faaliyeti gerçekleştirildikten sonra bulunanların üçte biri arazi sahibine, üçte biri devletin hazinesine, üçte biri de bulan kişiye ait olacaktır şeklinde değiştirilmiştir. Paylaşımın aynen mi nakden mi yapılacağı hususunda karar merci hükümet olacak, eğer hükümet karar veremezse bu konuda bir hakem heyetinden yardım alacaktır. Bunun yanında bir diğer kural, kazıların hükümet gözetiminde yapılmasıdır. Yapılan kazının şekli ve çıkarılan

[67] Heinrich Schliemann, **Kazı Raporları ve Mektuplarından Seçme Parçalarla Troya**, İstanbul, 1991, s. 42-43.'ten aktaran Belgelerle İlk Türk Asar-I Atika Nizamnamesi, Belgeler, Cilt:XXV, Sayı: 29, s.82.

[68] Şenol, s.188. (1869 yılında yapılan düzenlemeden başlayarak günümüze kadar yapılan yasal düzenlemeleri ve kültür varlıklarının mülkiyetine ilişkin hükümlerin değişiklik sürecini göstermektedir.)

eserlerin güvenliği için hükümetin gözetim ve denetimi önemlidir. Ancak bu iş için tam zamanlı birini görevlendirmek zor olacağından bu kuralın uygulanması pek mümkün olmamıştır. Denetim eksikliğinden kaynaklanacak eser sızıntılarının önünü alabilmek için; bulunan eserin 10 gün içerisinde devlet otoritelerine bildirilmesi, aksi halde buluntunun değerinin dörtte biri kadar para cezası verileceği kuralı getirilmiştir.[69]

Dönem içerisinde Müze Müdürlüğü yapan yabancı hocaların varlığı müzeciliğin ve devletin eski eserleri toplama girişiminin gelişmesini sekteye uğratmıştır. Ta ki 1881 yılında Osman Hamdi Bey in müzenin başına getirilmesine kadar. Osman Hamdi Beyin müze müdürlüğüne getirilmesi ülkemizde müzeciliğin ve eski eser hukukunun dönüm noktası olmuştur. Hem bu konuda aldığı eğitim hem de daha önceki yabancı Müze müdürlerinden farklı olarak milliyetçi bir özveriyle çalışması çok etkili olmuştur.

1874 tarihli Nizamnamenin yetersizliğini görmüş ve göreve başlamasından kısa süre sonra 1884 tarihli bir nizamname hazırlatmıştır. Bu üçüncü Nizamnamenin en can alıcı noktası eserlerin mülkiyetinin kayıtsız şartsız devlete ait olduğu prensibinin getirilmesidir. Bu nizamname ile Türk hukukunun eski eserlere ilişkin temeli atılmıştır.[70] Zaten yaklaşık yüz yıl yürürlükte kalmıştır. 37 maddeden oluşan bu nizamname eski eser kavramını ayrıntılı şekilde tanımlamış ve örneklendirmiştir. Bunun yanında arazi sahibine ve kazı yapan kişilere pay verileceğine dair hükümler de kaldırılmış, eserlerin yurt dışına çıkarılmasının önüne geçilmek istenmiştir. Osman Hamdi Bey döneminde sadece eserler toplatılmamış, kazı çalışmaları da yapılmış ve bu şekilde birçok eser gün yüzüne çıkarılmıştır. Kazı çalışmalarını yapmak için heykel, resim, mimarlık alanlarında uzman yetiştirebilmek adına 1883'te bugünkü adıyla Güzel Sanatlar Okulu olan, Sanayi-i Nefise Mektebi açılmış ve başına Osman Hamdi Bey getirilmiştir. Yapılan hummalı çalışmalar neticesinde gittikçe büyüyen Müze-i Hümayun'un çalışma esaslarını, iç işleyişini, personelin niteliklerini belirlemek için Müze-i Hümayun Nizamnamesi çıkartılmıştır. Osman Hamdi beyin 30 yıl boyunca yöneticiliğini yaptığı Müze-i Hümayun sonraları Asar-ı Atika Müzesi ismini almış, günümüzde de İstanbul Arkeoloji Müzesi olmuş ve eser

[69] Ahmet Mumcu, "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:XXVI, Sayı: 3-4,1969, s.71.
[70] Mumcu, s.73.

zenginliğiyle dünyanın sayılı müzeleri arasına girmiştir.[71] Bahsedilen gelişmelerin yaşanmasında Osman Hamdi Beyin özverisi büyük rol oynamıştır.

1884 tarihli Nizamname uygulandıkça eksiklikleri fark edilmiş ve bunların tamamlanması adına '1906 Âsâr-ı Atîka Nizamnâmesi' çıkarılmıştır. 1906'da yürürlüğe giren bu nizamname, antik eserlerin muhafazası, restorasyonu, kaçak kazıların önlenmesi ve eserlerin ticareti gibi konuları düzenliyordu. Bunun yanı sıra, Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlatılan arkeolojik kazılar ve antik eserlerin korunmasıyla ilgili çağdaş standartların uygulanmasını teşvik etmek amacıyla yayımlanmıştır. Şimdiye kadar eski eserden kastedilen İslam öncesi dönemdeki eserlerken bu düzenleme ile Türk-İslam devri de eserleri de dahil olmak üzere tüm eski eserlerin devlete ait olduğu düzenlemesi yapılmıştır. Böylece eski eser tanımına dair belirsizlik de ortadan kalkmıştır.[72] Arazisinde eski eser bulunan ya da bu durumu bildirenlere verilecek olan pay, daha önceki düzenlemelerden farklı olarak ayni değil nakdi olarak değiştirilmiştir.[73] Kanımızca olumlu bir değişikliktir. Bu nizamname ayrıca Osmanlı Devleti'nin taşınır eski eserlere ilişkin yaptığı son hukuki çalışmadır. Taşınmazlar için ise 1912 yılında Muhâfaza-i Âbidat Nizamnâmesi hazırlanmış, koruma esasları geliştirilmiştir.[74]

Netice itibariyle Osmanlı İmparatorluğu, 1869 ile 1906 yılları arasında eski eserlerin korunması için çaba sarf etmiş, ancak istenilen başarıya ulaşamamıştır. Devletin eski eser politikalarını tam olarak uygulayamamasının en büyük nedeni, XIX. yüzyılın getirdiği sosyal, siyasi ve ekonomik zorluklardır. Bu dönemde Osmanlı Devleti, büyük ekonomik sıkıntılar yaşamış, değişen dünya düzeninde ortaya çıkan yeni siyasi faktörlerle karşı karşıya kalmış ve Avrupalı büyük devletlerce yalnız bırakılma politikalarıyla karşılaşmıştır. Bununla birlikte, ulusçuluk anlayışıyla ortaya çıkan iç isyanlar ve I. Dünya Savaşı'nın etkileri gibi faktörler de eski eser politikalarının başarısız olmasına etki etmiştir. Ancak, bu olumsuz koşullara rağmen, çıkarılan düzenlemeler ve İstanbul ile Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde

[71]Şükrü Ünar, "Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Anlayışının Doğuşu Ve Gelişimi", **Asya'dan Avrupa'ya Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:2, Sayı:8, s.72.
[72] Nesli, s.464., Ünar, s.72., Şenol, s.200.
[73] Şenol, s.202.
[74] Mumcu, s.75., Şenol, s.202.

açılan müzeler sayesinde, Osmanlı yöneticileri kendi topraklarındaki eski eserleri korumaya ve desteklemeye çalışmışlardır.[75]

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne devredilen eski eser koruma belgeleri ve kurumları; 1906 tarihli Âsâr-ı Atîka Nizamnâmesi ile Müze-i Hümâyun ve Evkâf-ı Hümâyun Nezâreti'dir. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ilk hamle, 10 Mayıs 1920'de Maarif Vekâleti'ne bağlı olarak Türk Âsâr-ı Atîka Müdürlüğü'nün kurulması olmuştur. Bu Müdürlük daha sonra Hars Müdürlüğü olarak adlandırılmıştır.[76]

Cumhuriyetle birlikte koruma anlayışı merkezilikten çıkarak yerele inmeye başlamıştır. Zira bu dönemde taşrada eserlerin tahrip oranı yüksektir, bu tahribatın nedeninin ideolojik olduğu düşünülmektedir. Cumhuriyet döneminde çıkarılan birçok yeni Kanunda taşınmaz eserler için özel koruma hükümleri yer almıştır. Örneğin 1933 yılında kabul edilen 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu, eski eserlerin sıkça bulunduğu bölgeler için özel bir planlama yaklaşımının benimsenmesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Bu kanuna göre, anıtsal nitelikteki eski eserlerin etrafında her yönde 10 metrelik bir boşluk bırakılması gerektiği fikri benimsenmiştir.[77] Taşınmazlara dair Cumhuriyet Döneminde yaşanan bir diğer gelişme ise 02.07.1951 tarihli ve 5805 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun'un çıkarılmasıdır.

Konumuz olan taşınır kültür varlıkları için ise
Yeni Cumhuriyet rejimiyle, 1906 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi hükümleri yürürlükte kalmıştır. Bu nizamnameye dayanarak, taşınabilir antik eserlerle ilgili hazırlanan genelge ve ülke çapına gönderilen bir kararname, 1925 yılında yayınlanmıştır. Bu kararnameyle, vatandaşların elinde bulunan etnografik değerdeki eserlerin herhangi bir şekilde yurt dışına çıkarılması yasaklanmıştır.[78]

1936 yılında Maarif Bakanlığı Antikite ve Müzeler Direktörlüğü, definecilik ve kazı faaliyetleri hakkında bir genelge yayımlamıştır. Genelgede özetle, kazı yapmak isteyenlerde bilimsel yetkinlik aranacağı, kazı neticesinde ortaya çıkan

[75] Ünar, s.73.
[76] Nesli, s.467.
[77] "Muhafazası istenilen abide ve mabetlerin her tarafı en az 10 metre genişliğinde açık bulundurulacaktır" (Belediye Yapı ve Yollar Kanunu, m. 4/G). Kanun metni için bkz. http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2433.pdf, (26.03.2024)
[78] Şenol, s.210.

eserlerin mülkiyetinin devlete ait olacağı, kazı için sınırlı süreli izin verilebileceği ve kaçak kazı yapanların cezalandırılacağı hükümleri vardır.[79]

1944 ve 1955 yıllarında yeni bir kanun için tasarılar hazırlansa da yayınlanan bir düzenleme olmamıştır. 1971 yılına kadar müzeler, müzecilik ve kültür faaliyetleriyle ilgilenen bakanlık Milli Eğitim Bakanlığı'dır. 1971'de Kültür Bakanlığı kurulmuş ve müze ve kültür faaliyetlerinden Kültür Bakanlığı sorumlu olmuştur.[80]

Cumhuriyet döneminde eski eserlerin korunması hususunda açık hükümler içeren ilk kanun, 25.04.1973 tarihli ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'dur. Eski Eserler Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte Asar-ı Atika Nizamnamesi yürürlükten kalkmıştır.

Eski Eserler Kanunu ilk maddesinde kültür varlıklarını "eski eser" kavramıyla ifade etmiş, kapsamını açıklayıp örneklendirmiştir.[81] Koleksiyonculuk kavramının ilk kez kullanıldığı yasal düzenleme de bu Kanun olmuştur. Dolayısıyla Türk koleksiyonculuk tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır ve büyük öneme sahiptir. Bu yasa, devlet malı niteliğindeki kültür varlıklarının koleksiyoncular, özel müzeler ve kültür varlığı ticareti yapanlar tarafından yasal olarak edinilmesini sağlamıştır. Ancak bu şekilde edinilen kültür varlıklarının satılmasının önüne geçilmiş, edinen kişilere satış yasağı getirilmiştir.

Koleksiyonculuğu konu eden ilk yasal düzenleme olan Eski Eserler Kanunu geçici 1. Maddesinde koleksiyon faaliyeti yapan kişilere yükümlülükler getirmiştir. Buna göre koleksiyonculara, koleksiyon faaliyetlerini ve eserlerinin envanter listesini en yakın müzeye vermeleri için 1 yıllık süre verilmiştir. İdarenin koleksiyoncular üzerinde denetim elini hissettirmiştir. Ayrıca kaçak kazılardan elde edilmiş eserlerin koleksiyonlara dahil edilebilmesinin önü açılmıştır. Ancak koleksiyonculara, bu eserleri daha sonra devlet müzelerinden başka bir yere satma yasağı getirilmiştir. Böylece eserlerin yasadışı ticaretinin önüne geçilmek istenmiştir.

Eski Eserler Kanunu, ailelerin atalarından kalmış olan eserleri koleksiyon kapsamında değerlendirilemeyeceği hükmü getirmiştir. Hiçbir istisna tanımadan bu

[79] Şenol, s.211.
[80] Şenol, s.213.
[81] 6 Mayıs 1973 tarih ve 14527 sayılı RG.

eserlerin tamamının koleksiyon yasağına tabi tutulması mağduriyet yaratmış, vatandaşları suçlu konumuna getirmiştir.

1710 sayılı Eski Eserler Kanunu, 10 yıldan fazla bir süre boyunca yürürlükte kalmıştır. Ancak, bu kanunun eski eserlerin ve kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi konusunda yetersiz olduğu konusunda sık sık eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin sonucunda, 1981 yılında yeni bir kanun hazırlığı başlatılmıştır.[82] Yaklaşık iki yıl süren çalışmaların ardından, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu hazırlanmış ve 21.07.1983 tarihinde kabul edilerek 22.07.1983 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.[83] 2863 sayılı Kanunda koleksiyonculuğa dair düzenleme, müze, özel müze ve koleksiyonculuk başlığı altında 26. Maddede yer almaktadır. Koleksiyonculuğun izin belgesiyle yapılabileceği, envanter defteri zorunluluğu ve koleksiyonda yer alan eserleri satın alma önceliğinin Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda olduğuna dair ana esaslar düzenlenmiştir. 2863 sayılı Kanuna ilişkin olarak çalışmamızın ikinci bölümünde detaylı açıklamalar yapılacağından şimdilik değinmekle yetinilmiştir.

1.3.3. Yönetmeliklerde Yer Alan Düzenlemeler

1710 sayılı Kanuna ek olarak "Eski Eser Koleksiyonu Yapanlara Ait Yönetmelik" 10.07.1973 tarih ve 14590 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.[84] 17 maddeden oluşan Yönetmeliğin, koleksiyonculuğun esaslarına dair o zamana kadar yapılmış en detaylı düzenleme olduğu söylenebilir. Yönetmeliğin 2. Maddesinde eski eser koleksiyonuna sahip olanların ve koleksiyon yapmak isteyenlerin kendilerine yakın müze idaresine başvurmaları gerektiği belirtilmektedir. Başvuru dilekçesinin ekinde eski eser kaçakçılığı veya gizli define araştırıcılığı gibi suçlardan mahkûmiyeti olmadığına dair adlî makamlardan alınacak belge konması istenmiştir.

Yönetmeliğin 3. ve 4. maddesinde koleksiyoncuların ikametgâh adresleri dışında eser bulunduramayacakları, depo oluşturamayacakları düzenlemesi getirilmiş, bunun yanında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün izni

[82]Kanbur, s.3.
[83] Kanbur, s.3.
[84] 10 Temmuz 1973 tarih ve 14590 sayılı RG.(https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14590.pdf)

olmadan eserlerin başka bir adreste sergilenemeyeceği hususu belirtilmiştir. Koleksiyoncu, koleksiyona dahil eserler için her türlü koruma tedbirini almakla yükümlüdür, koleksiyonun temelli bulunacağı ya da geçici olarak sergileneceği yerlerin mekânsal olarak uygunluğuna Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü karar verir. Eski eser ticareti belgesi alanlar için koleksiyonculuk yasağı getirilmiştir. Koleksiyon yapan şahsın ölümü halinde eserler varislerine intikal edeceği, varislerden biri veya tamamı bu Yönetmelikte belirtilen şartlar altında, koleksiyonculuğa devam edebileceği düzenlemeleri getirilmiştir. Denetim yönünden ise koleksiyonculuk yapanların 2 nüsha halinde eserleri envanter defterine kaydetmeleri gerekliliği düzenlenmiştir. Koleksiyoncular yönetmelikte bahsedilen kurallara uymadıkları takdirde ellerinde bulunan eserler müsadere edilerek Müzelere konur ve o kişilere tekrar koleksiyon yapma izni verilmez.

31.03.1975 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelik değişikliğiyle eserlerin satış yasağına dair hükümler değişiklik göstermiştir. Eserlerin yalnızca Müzeler tarafından satın alınabilmesi düzenlemesi Yönetmeliğin 6. Maddesinde "Müzelere mal edilmesine gerek görülmeyen ve 1710 sayılı Kanunun 1. maddesi ile 2. maddelerinin ikinci fıkrası dışında kalan eserlerin envanter defterindeki hanesine 'Yurt içinde satılabilir.' kelimesi yazılıp imza edildikten sonra bu eserler ticarethanece satışa çıkarılır. Satış mutlaka fatura ile yapılır." şeklinde değiştirilmiştir.[85] Müzelerin alım gücünün düşük olması ve eserlerin yurt dışına çıkarılmasının önünü açması bu hükmün getirilmesinin gerekçesi olarak gösterilebilir.

1983 yılın Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin ardından bu kanuna dayanan 1984 yılında Özel Müzeler Ve Denetimleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayınlanmıştır.[86]

Yönetmelikte 2010 yılında değişiklikler yapılmıştır. Günümüzde geçerli olan son hali Korunması Gerekli Taşınır Kültür Ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu Ve Denetimi Hakkında Yönetmelik adıyla yayınlanmıştır.[87] Yürürlükte olan Korunması Gerekli Taşınır Kültür Ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu Ve

[85]Eski Eser Ticareti Yönetmeliği'nin Değiştirilmesi Hususunda Yönetmelik, 31 Mart 1975 tarih ve 15194 sayılı RG.
[86] Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik, 22/01/1984 tarih ve 18289 sayılı RG.
[87] Korunması Gerekli Taşınır Kültür Ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu Ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, 23/03/2010 tarih ve 27530 sayılı RG.

Denetimi Hakkında Yönetmelik hükümlerine dair detaylı inceleme çalışmamızın ikinci bölümünde yapılmıştır.

1.4. KOLEKSİYONCULUK SIFATININ KAZANILMASI

1.4.1. Koleksiyoncu Olabilecek Kişiler

Koleksiyonculuk faaliyetini kimlerin yapabileceği 2863 sayılı Kanun 26/2'de sayılmıştır. Buna göre gerçek ve tüzel kişiler, vakıflar, Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları her türlü kültür varlığı koleksiyonculuğu yapabilir. Ancak bunu yapmak için Kültür ve Turizm Bakanlığından izin alınması şartı getirilmiştir. Bunun yanında kamu kurum ve kuruluşları, vakıflar, Bakanlıklar ancak kendi hizmet alanlarının gerçekleştirilmesi için ve kendi amaçlarına hizmet edecek koleksiyonlar oluşturabilirler.

Aynı şekilde madde 26/6'da; gerçek ve tüzel kişilerin taşınır kültür varlığı koleksiyonu yapabileceği düzenlenmiştir. Madde 26/2 ve 26/6'da yer alan bu iki düzenlemeye bakıldığında tüzel kişi olmayan kamu kurum ve kuruluşları ile bakanlıkların koleksiyon yapma hakkı olup olmadığı konusunda çelişki olduğu söylenebilir. Ancak kanun bir bütün olarak değerlendirildiğinde tüzel kişiliği haiz olmayan bir kamu kuruluşunun da koleksiyon yapabileceği sonucuna ulaşıyoruz. Zira buradaki ayrım 26/2'de yer alan "kendi hizmet konularının veya amaçlarının gerçekleştirilmesi için" ifadesiyle yapılmaktadır. Sonuç olarak tüzel kişi olmayan kamu kurum ve kuruluşları ile bakanlıklar sadece kendi hizmet kollarının veya amaçlarının gerçekleştirilmesi için koleksiyon yapabilirler. Sınır bu şekilde çizilmiştir. Örneğin Milli Savunma Bakanlığı ateşli silahlar tarihiyle ilgili bir koleksiyon oluşturabilir ancak tarım aletleriyle ilgili koleksiyon oluşturamaz. Çünkü bu durum kanunda belirtilen kendi hizmet kolları ve amaçları kapsamına girmemektedir.[88] Yine 26/2'ye göre "kurulacak müzelerin faaliyet konuları ve alanları, yapılacak başvuruda beyan olunan istekleri değerlendirerek, Kültür ve Turizm Bakanlığınca verilecek izin belgesinde belirlenir."

[88] Sancakdar, s.878-879., Aydos, s.70.

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik'te yapılan tanımda koleksiyoncu, mevzuat çerçevesinde kültürel ve doğal mirasa ait taşınabilir eserleri toplayan, arşivleyen, koruyan, yayınlayan ve sergileyen kamu kurumları ve kuruluşları ile gerçek veya tüzel kişiler olarak ifade edilmiştir.

Koleksiyoncu olabilecek kişiler bu şekilde belirtilmiş iken koleksiyoncu olamayacak kişiler de sayılmıştır. Buna göre kültür varlığı ticareti yapanlar ve Bakanlık personeli, korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlığı koleksiyonculuğu yapamaz. Özel müze sahiplerinin koleksiyonculuk faaliyeti yapamayacağına dair hüküm iptal edilmiştir.[89] Ayrıca 2012 yılında Yönetmeliğe eklenen madde gereği; güveni kötüye kullanmak, zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanmak, dolanlı iflas, resmi ihale ve alım-satımlarına fesat karıştırma, devletin sırlarını açığa vurma, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti yaparak kullanılmasını kolaylaştırma ve kullanma, satın alma veya bulundurma suçları ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu, 21/3/2007 tarihli ve 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu ve 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 282. maddesinde belirtilen suçlardan hüküm giyenlere koleksiyon izin belgesi verilmez. Burada dikkat edilmesi gereken husus bu suçlardan dolayı verilen hükmün kesinleşmiş olmasıdır.[90]

1.4.2. Koleksiyonculuğa Başvuru ve Değerlendirme

Taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğu yapmak isteyenler Yönetmelikte sayılan belgelerle birlikte en yakın Müze Müdürlüğüne başvuru yapabilirler. Burada sözü geçen yakınlık fiziksel olarak başvurucunun ikametine en yakın Müze değildir. Müzelerin görevli olduğu alanlar yerleşim yerleri bakımından belirlenmiştir. Koleksiyonculuk başvurusu yapmak isteyen kişi, o bölgede sorumlu olan Müze

[89] Yönetmelikteki "özel müze sahipleri" ibaresi Danıştay Altıncı Dairesinin 28/11/2019 tarih ve Esas No:2019/19721; Karar No:2019/12550 sayılı kararı ile iptal edilmiştir. Gerekçesi ise 2683 sayılı kanunda özel müze sahiplerinin koleksiyon yapamayacağına dair bir hüküm bulunmadığı halde Yönetmelik ile böyle bir kural getirilmesinin üst hukuk normlarına aykırılık teşkil edeceğidir.
[90] Sancakdar, s.879.

Müdürlüğüne yazılı olarak başvuruda bulunmalıdır.[91] Başvuru için gerekli belgeler; T.C. kimlik numarası beyanı, ikametgâh beyanı, adli sicil beyanı ve arşiv kaydı[92], üç adet vesikalık fotoğraf, koleksiyonun bulundurulacağı yerin adresi, varsa ellerinde bulunan taşınır kültür ve tabiat varlıklarının envanter bilgilerini belirtir liste olarak belirlenmiştir.

Müze Müdürlüğü başvuruyu belli kriterler çerçevesinde değerlendirir. Değerlendirmeyi müze müdürünün başkanlığında, varsa müze müdür yardımcısı ile müze ihtisas elemanlarından oluşacak en az üç kişilik komisyon yapabileceği gibi komisyonun görevlendireceği en az iki müze ihtisas elemanı da yapabilir. Yönetmeliğin 6. maddesine göre değerlendirme 4 kriter çerçevesinde yapılır. Öncelikle başvurucunun koleksiyonculuk yapma şartlarını taşıyıp taşımadığı incelenir. Başvurucu koleksiyonculuk için gereken özellikleri haiz ise, başvurusunun yönetmelikte belirtilen hususları sağlayıp sağlamadığına bakılır. Ardından koleksiyonu bulunduracağı yerin koleksiyondaki ürünler için fiziksel olarak uygun olup olmadığı incelenir. Bu hususta; binanın sağlamlığı, sergilenecek ürünler için korunaklı bir alanın olması, ısı ve nem gibi değişkenlerin eserlere uygunluğu, muhafazası için yeterli alanın olup olmadığı incelenir. Bunun yanında yeterli ve gerekli güvenlik önlemlerinin alınmış olması aranır. Koleksiyonun bulundurulacağı yerin güvenliği için alarm ve kamera sistemi, eserlerin güvenliği için kilitli kasalar gibi önlemler alınmış olmalıdır.

Tüm bu değerlendirmeler olumlu neticelenirse; başvurucu tarafından yatırılan harç ücretinin yatırıldığına dair belge de komisyona sunulduktan sonra Müze Müdürlüğü tarafından ‘koleksiyon izin belgesi’ verilir. Bir kişi yalnızca bir tane koleksiyon belgesi alabilir. Koleksiyon izin belgesi, koleksiyonun yapılacağı yerde görünür şekilde sergilenir.[93]

Müze Müdürlüğü koleksiyon izin belgesini Kültür ve Turizm Bakanlığına gönderir, gönderdiğine dair yazıyla birlikte İçişleri Bakanlığı’nı da bilgilendirir. Bahsi geçen izin belgesi a4 boyutlarında bir belgedir. Bazı koleksiyoncular izin

[91] Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne bağlı 214 Müzenin yetki alanları için bkz: https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-43253/genel-mudurlugumuze-bagli-muzeler-ve-orenyerleri.html, (13.05.2024).

[92] Adli sicil ve arşiv kaydı incelemesi, Yönetmeliğin 5/3 maddesinde belirtilen suçlar yönünden yapılır.

[93] Şenol, s.225.

belgesinin daha küçük ve taşınabilir boyutlarda olmasını istemektedir. Gerekçeleri ise başka bir şehirde kültür varlığı satın alırken maruz kaldıkları kolluk denetiminde, izin belgesinin daha küçük ve taşınabilir boyutlarda olmasının ibrazını kolaylaştıracağı ve daha rahat hareket etmeyi sağlayacağı düşüncesidir.[94]

İKİNCİ BÖLÜM
KOLEKSİYONCULUĞUN İŞLEYİŞİ VE SONA ERMESİ

2.1- KOLEKSİYONCULARIN HAKLARI

Türkiye'de koleksiyonculuk, tarih boyunca kültürel mirasın korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından önemli bir rol oynamıştır. Koleksiyoncular yasal düzenlemelerle çerçevesi çizilen taşınır kültür varlıklarını ellerinde bulundurma hakkına sahip olmaktadır. Koleksiyoncular kişisel tutku ve ilgi alanlarını koleksiyonlarına yansıtırlar. Koleksiyon faaliyeti, koleksiyoncular için derin bir anlam kaynağı oluştururken bilimsel çalışmalara da ışık tutar, kültürel mirası koruma sorumluluğunu hissetmelerini sağlar. Ancak koleksiyon faaliyeti yapmak isteyenlerin hakları olduğu gibi yükümlülükleri de bulunmaktadır. Koleksiyoncular, Türkiye'de, özellikle kültürel ve tarihi eserlerin korunmasıyla ilgili yasal düzenlemeler çerçevesinde hareket etmek zorundadır. Bu düzenlemeler, koleksiyonların oluşturulması, saklanması ve sergilenmesi süreçlerinde belirli kısıtlamaları ve gereklilikleri içerebilir. Aynı zamanda, koleksiyoncular, sahip oldukları eserlerin orijinalliğini doğrulamak ve yasalara uygun şekilde edinmek gibi sorumlulukları da yerine getirmelidirler.

[94] Aydos, s.70.

2.2. KOLEKSİYONCULARIN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

2.2.1. Koleksiyonda Yer Alan Eserleri Envanter Defterine Kaydetmek

Arkeolojik eser koleksiyonculuğu yapacak kişi koleksiyonda yer alan taşınır kültür varlıklarının kaydını tutmakla yükümlüdür. Koleksiyoncu hangi alanda koleksiyon yapacağını belirlemelidir. Arkeolojik eserler, sikkeler dışında eserleri de kapsadığı için uygulamada ikisi için ayrı defterler tutulması söz konusudur. Buna göre 'eser envanter defteri' ve 'sikke envanter defteri' olmak üzere iki şekilde hazırlanmıştır. Koleksiyoncu her iki türde de koleksiyon yapacaksa iki defter kendisine, iki defter Müze Müdürlüğüne olmak üzere toplam 4 defter tutması gerekecektir. Müze Müdürlüğü tarafından koleksiyoncuya Milletlerarası Müzeler Konseyi (ICOM) Türkiye Milli Komitesi tarafından hazırlanan iki adet envanter defteri verilir.[95] Envanter defterleri geldikten sonra koleksiyoncu, bir müze uzmanıyla birlikte defterin koleksiyoncuya ait bilgileri içeren künye kısmını doldurur, sayfalarını sayar, kontrol eder. Her iki defterin sayfaları numaralandırıldıktan sonra en arka sayfaya toplam sayfa sayıları yazılarak mühürlenir. Defterler bu şekilde kayda hazır hale gelmiş olur.

Koleksiyoncu, koleksiyonunda yer alan eserleri müze uzmanlarının gözetimi altında detaylı bir şekilde her iki deftere de kaydeder. Defterlerden biri Müze Müdürlüğünde saklanır, diğeri koleksiyoncuya zimmetlenir ve onda kalır. Kayıt yapılırken eserin arkeolojik nitelikleri, hangi döneme ait olduğu, fiziksel özellikleri deftere detaylarıyla yazılır. Bu bilgilerin yanı sıra taşınır kültür varlıklarının usulüne uygun şekilde çekilmiş fotoğrafları da envanter defterinde yer alır. Envanter defterine kayıtlar, bir envanter numarasına bir eser olacak şekilde yapılır.

Müze Müdürlüğü koleksiyonculuk başvurusu yapan kişinin defteri doldurma konusunda yetersiz kalacağını düşünürse koleksiyoncudan bu konuda bir uzman istihdam etmesini isteyebilir. Koleksiyoncunun bulduğu uzman, Müzeden yeterlilik belgesi almak zorundadır. Müzeden yeterlilik onayı ve belgesi alan uzmanın kimlik bilgileri, özgeçmişi ve koleksiyoncu ile yapacağı noter onaylı sözleşmesi müzeye teslim edilir.

[95] Şenol, s.225.

2.2.2. Koleksiyona Katılacak Taşınır Kültür Varlıklarını Belgelendirmek

Koleksiyona dahil edilecek kültür varlıklarının tecsil dışı ya da tescile tabi kültür varlığı belgesi düzenlenmiş olmalıdır. Bu ayrım yapılırken Korunması Gerekli Taşınır Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili, Ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik hükümleri esas alınacaktır. Belgesiz kültür varlığı bulundurduğu tespit edilirse koleksiyon izin belgesi iptal edilecektir. Bu konuda koleksiyoncunun eser edinirken belgesiz eserlerden kaçınmasının koleksiyoncunun tutak davranmasına sebep olacağı yönünde eleştiriler getirilmiştir. Hatta 1999 yılında Yönetmelikte yapılan değişiklikle belgesiz kültür varlığı bulundurma nedeniyle izin belgesinin iptal edilmesi kaldırılmıştı. Ancak 2010 yılında yürürlüğe giren Yönetmelik ile bu hüküm 15. maddede tekrar düzenlenmiştir. Bizce de koleksiyonda yer alacak kültür varlığının kökeninin ve nasıl bulunduğunun bilinmesi bilimsel değerlendirmeler açısından önem taşımaktadır.

Koleksiyoncu, koleksiyonuna katmak istediği eseri edindikten sonra üç gün içinde Müzeye bildirmek zorundadır. 2863 sayılı Kanunun "haber verme zorunluluğu" başlıklı 4. maddesi bu yükümlülüğü getirmektedir. Koleksiyoncu üç gün içerisinde koleksiyonuna katıp katmamaya karar vermeli, Müzeye bildirmelidir. Eserin envanter defterine kaydı ise en geç 30 gün içinde yapılmalıdır.

2.2.3. Koleksiyona Yalnızca Taşınır Kültür Varlıklarını Kaydetmek

Yönetmeliğin 7/3 maddesine göre taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunlara ait parçalar koleksiyona dahil edilemez. Bu kuralın gerekçesini Kanunun 20. maddesinde "Taşınmaz kültür varlıkları ve parçalarının, bulundukları yerlerde korunmaları esastır." hükmünde görebiliriz. Arkeolojik eser koleksiyonculuğu yapanlar için bu prensip, doğrudan korumanın bir yolu olarak kabul edilmelidir. Bir eserin bütünsel olarak korunması, onun kültürel ve tarihsel değerinin muhafaza edilmesini sağlar. Eserler üzerindeki herhangi bir sanatsal ayrıntının veya mimari parçanın koparılması veya edinilmesi, eserin bütünlüğünü bozabilir ve bilimsel araştırmalara zarar verebilir. Koleksiyonculuğa dair yasal düzenlemeler yapılmadan önce taşınmaz nitelikteki eserleri elinde bulunduranlar, düzenlemeler yapıldıktan

sonra yasadışı şekilde koleksiyona taşınmaz kaydı yapanlar için Kültür ve Turizm Bakanlığı genelge çıkarmıştır. Buna göre taşınmaz kültür varlıklarının koleksiyonlara dahil edilmesinin hukuken mümkün olmadığına dair genelge 11.03.2005 tarih ve 29917 sayı ile Valiliklere bildirilmiştir.[96] Genelgede özetle taşınmaz kültür varlıklarından kopmuş ya da sonradan koparılmış parçaların koleksiyonlardan çıkarılması ve Müzelere teslim edilmesi istenmiştir. Ancak koleksiyoncular genelge hükümlerini yerine getirmek konusunda aksaklıklar çıkarmıştır. Kültür Varlıkları Koleksiyoncuları Derneği tarafından iptal davası açılmıştır. Danıştay 6. Dairesinin 2005/5139 esasına kayıtlı olarak açılan dava, Altıncı Dairenin 2006/5193 Karar sayılı ve 13.11.2006 tarihli kararıyla *"taşınmaz kültür varlıklarına ait parçaların koleksiyon envanter defterine kaydedilemeyeceği yolunda Bakanlık tarafından tesis edilen dava konusu işlemde hukuka aykırılık görülmediği gerekçesi ile"* reddedilmiştir.

Danıştay'ın Bakanlığı haklı bulan kararı üzerine Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından "Koleksiyoncuların Envanterinde Bulunan Taşınmaz Ve Taşınmaz Parçaları İle İlgili 737 nolu İlke Kararı[97]" çıkarılmıştır.[98] İlke kararında eserlerin Müzelere teslim edilmesi zorunlu tutulmuş, ancak koleksiyonculardan sonuç alınamamıştır.

Danıştay'ın kararı, ilke kararları ve genelgeler ile çözüme kavuşturulamayan konuda Bakanlık yeni bir yol izlemiş ve Kanunda geçici bir madde tesis edilmiştir. 12.06.2008 tarihinde TBMM'ne sunulan 'Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı' çıkarılmıştır.[99] Tasarıda öngörülen madde "11/3/2005 tarihinden önce usulüne uygun olarak koleksiyoncular tarafından bağlı bulunduğu müzedeki envanter defterine kaydı yaptırılmış taşınmaz

[96] Şenol, s.226.

[97] İlke kararları, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından çıkarılır. Amacı, ülke genelinde koruma faaliyetlerinin hukuka uygun şekilde yürütülmesi için uygulama birliği sağlamaktır. Normlar hiyerarşisindeki yeri ise 'dayanağını kanundan alan idari düzenleme' niteliğiyle yönetmeliklerden sonradır. (Çolak, s.133-135.)

[98] https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263767/737-nolu-ilke-karari--kultur-ve-tabiat-varliklarini-koruma-yuksek-kurulunun-koleksiyoncularin-envanterinde-bulunan-tasinmaz-ve-tasinmaz-parcalari-ile-ilgili-ilke-karari.html (15.05.2024)

[99] Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ile Millî Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu Raporu, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d23/c038/tbmm23038048ss0266.pdf (15.05.2024)

kültür varlıkları hakkında, son fıkrası hariç olmak üzere bu Kanunun 26 nci maddesi hükümleri uygulanır." şeklindedir.[100]

Dolayısıyla 11.03.2005 tarihinden önce kültür varlıklarını elinde bulunduranlar ve eserleri müze envanter defterine kaydetmiş olanlar alım satım yapmama şartıyla eserleri koleksiyonlarında bulundurabileceklerdir. Burada koleksiyoncuların iyi niyeti korunmaya çalışılmıştır.

Konuya dair yapılan son düzenleme, Kanuna eklenen geçici 8. maddededir: "11/3/2005 tarihinden önce bir şekilde koleksiyoncular tarafından edinilmiş ve bağlı bulunduğu müzedeki envanter defterine kaydı yaptırılmış taşınmaz kültür varlıkları, koleksiyoncular arasında hiçbir surette değiştirilemez ve satılamaz. Ancak bu taşınmaz kültür varlıklarından; müze ve ören yerlerindeki eserlerin bütünleyicisi olduğu tespit edilen parçalar ile müze koleksiyonlarını tamamlar nitelikte olanları Kültür ve Turizm Bakanlığının bedelsiz olarak alma hakkı saklıdır." Bu düzenlemeye göre koleksiyoncular bu parçaları, karşılığında herhangi bir bedel ya da tazminat almadan müzeye verecektir. Söz konusu durum Anayasa Mahkemesi'nde bireysel başvurulara konu olmuştur.[101] Başvurucu 11.03.2005 tarihinden önce edindiği ve envanterine kaydettiği taşınmaz nitelikteki eserlerin Müzeye bedelsiz şekilde teslim edilmesinin mülkiyet hakkının ihlali olduğunu öne sürmüştür. Anayasa Mahkemesi tarafından yapılan değerlendirmede, başvurucuya, envanterindeki taşınmaz kültür varlıklarının müzeye teslim edilmesi yönünden getirilen zorunluluğun amacı, söz konusu kültür varlıklarının korunması ve kamu yararına hizmet etmesidir. Anayasa'nın 63. maddesinde devlete tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlama ödevi düzenlenmiştir. Dolayısıyla koleksiyoncuya yüklenen sorumluluk ile devletin koruma yükümlülüğü aynı amaca hizmet etmektedir. Başvurucunun koleksiyonunda yer alan eserlerin müzeye tesliminin istenmesinin nedeni eserlerin iyi korunamıyor olması değil taşınmaz kültür varlığı

[100] Gerekçesi ise "Taşınmaz kültür varlıklarına ait olan ve bir şekilde taşınmaz kültür varlığından ayrılmış olması nedeniyle taşınır hale gelmiş, 11/3/2005 tarihinden önce kültür varlıklarını iyi niyetle elinde bulunduran kimselerden, mevzuata uyarak müze envanter defterine bu eserlerin kaydını yaptırmış olanlar hakkında 2863 sayılı Kanunun 26 nci maddesinin (son fıkrası hariç) uygulanacağı belirtilmiştir. Bu şekilde bu eserlerin ticari alım satıma konu olmamaları da sağlanmış olacaktır." şeklinde belirtilmiştir.

[101] Anayasa Mahkemesi, Alexandra Liana ve Diğerleri Başvurusu, B. No. 2018/20732, T.13.01.2022, R.G. Tarih ve Sayı: 01.03.2022/31765, § 95; Aynı yönde bkz. Anayasa Mahkemesi, Filiz Freifrau Von Thermann ve Diğerleri Başvurusu, B. No. 2019/14470, T. 20.12.2022, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/14470, (29.05.2024).

niteliğinde olmalarıdır. Salt bu nedenle mülkiyet hakkına müdahale edilemeyeceği, bunun için daha zorunlu sebepler olması gerektiği, başvurucunun gerekli özeni göstermiyor olması ya da koruma yükümlülüğünü yerine getiremiyor olması gibi şartlar aranmıştır. Ancak dava konusu olayda Bakanlık, eserlerin korunma gereksiniminden başka bir gerekçe öne sürememiştir. Netice itibariyle yapılan değerlendirmede, mülkiyet hakkına müdahale konusunda geçici 8. maddede İdareye takdir yetkisi tanındığı, başvurucuya eserleri bedelsiz teslim etme yükümlülüğü getirilmesinin 'gereklilik' ilkesiyle bağdaşmadığı kanaatine varılmış ve mülkiyet hakkının ihlali yönünde karar verilmiştir.[102]

2.2.4. İzinsiz Yer Değiştirmeme Yükümlülüğü

Bir koleksiyon ve içindeki herhangi bir parça, izin belgesinde belirtilen adres dışında bulundurulamaz. Ancak, önceden izin alınması ve komisyonun onayıyla aynı il sınırları içinde ek bir yerde daha bulundurabilir.

Koleksiyoncu, koleksiyonunu başka bir adrese taşımak istediğinde, bağlı olduğu müze müdürlüğüne izin talebiyle başvurur. Müze, başvuruyu 30 gün içinde değerlendirir ve sonucu koleksiyoncuya bildirir. Koleksiyon, izin alınmadan yer değiştiremez. Adres değişikliği kesinleştikten sonra, yeni adres için izin belgesi düzenlenir ve bir nüshası 30 gün içinde Bakanlığa gönderilir.

2.2.5. Koleksiyonu İdarenin İzin Verdiği Yerde Sergilemek

Koleksiyoncunun koleksiyonunu ziyarete açık bir yerde sergilemesi, sergi süresini belirtmesi ve bağlı bulunduğu müze müdürlüğünün uygun görmesi ile olur. İl sınırları içinde sergileyecekse Valilik onayına, il sınırları dışında sergileyecekse Bakanlık onayına ihtiyaç vardır. Yurtdışında geçici olarak sergilenmek isteniyorsa 2863 sayılı Kanunun 32. maddesi uygulanacaktır. Buna göre; yurt dışında geçici olarak sergilenmek isteniyorsa bunun için gerekli tüm önlemlerin alınması gerekir. Ayrıca eserlerin gideceği ülke tarafından da korumasının sağlanabileceğine dair

[102] Anayasa Mahkemesi, Alexandra Liana ve Diğerleri Başvurusu, B. No. 2018/20732, T.13.01.2022, R.G. Tarih ve Sayı: 01.03.2022/31765, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/14470, (29.05.2024).

güvence alınması şart vardır. Tüm şartların yerine getirilmesi halinde koleksiyonun yurt dışında sergilenmesine Cumhurbaşkanı tarafından karar verilir. Yapılacak serginin her türlü güvenlik önleminin alınmasından koleksiyoncu sorumludur.

Yurt dışından kültür varlığı ve koleksiyon getirmek serbesttir. Ancak getirilen eserlerin her biri en ince ayrıntısına kadar kaydedilir. Eserlerin nitelikleri, çıkış yeri, gümrük kodlarını belirten fotoğraflı listesini ve ihraç izin belgesinin bir nüshasının Bakanlığa verilmesi zorunludur. Ülkemize bu şekilde giren varlıkların çıkarılırken de bu listeye ve ihraç izin belgesine uygun şekilde çıkarılır. Yurt dışından getirilen koleksiyonların bağış ve satışında öncelik Bakanlığa bağlı müzelerdedir. Ancak Bakanlığa bağlı müzelerin satın almadığı koleksiyonlar özel müzelere ya da koleksiyonculara satılabilir.

2.3- İDARENİN KOLEKSİYONCULARI DENETİMİ

2.3.1.Denetimin Amacı- Süresi

Koleksiyoncular, bağlı bulundukları müze müdürlüğü tarafından yılda en az bir kere denetime tabi tutulur. Bu denetimin amacı koleksiyona dahil olan eserlerin temsil ettiği kültürel ve tarihi mirasın korunmasını sağlamak, koleksiyonda yer alan eserlerin yasadışı ticaretinin önüne geçmektir. Bu denetimin sağlanmasından koleksiyoncu sorumludur, koleksiyoncunun istihdam ettiği bir ihtisas elemanı varsa o da aynı şekilde denetimin sağlanmasından sorumludur.

2.3.2.Denetimin Kapsamı

Müze müdürü ya da müze müdürünün görevlendireceği ihtisas elemanları denetimi yaparken koleksiyona dahil kültür varlıklarının bulunduğu fiziksel koşulların gereken uygunlukta olup olmadığını değerlendirir. Bunun yanında eserlerin korunması için gerekli güvenlik önlemlerinin alınıp alınmadığına bakılacaktır. Müze uzmanları tarafından kültür varlıklarının durumu, muhafaza edildiği ortam, koşullar ve güvenlik önlemleri hususunda bir eksiklik tespit edilirse bu eksikliğin giderilmesi için koleksiyoncuya otuz günlük bir süre tanınır.

Koleksiyoncu, tespit edilen aksaklığı bu süre zarfında gidermekle yükümlüdür. Müze müdürlüğü aksaklığın giderilip giderilmediğinin kontrolünü sağlar. İdarenin oluşturduğu denetim raporu üç nüsha olarak hazırlanır. Biri koleksiyoncuya verilir, biri müze müdürlüğünde arşivlenir ve biri de Bakanlığa gönderilir.

Müze müdürlüğü tarafından denetlenecek bir diğer husus envanter kayıtlarıdır. Biri müzede biri koleksiyoncuda bulunan ve eş zamanlı şekilde eser kaydı yapılan bu defterlerdeki kayıtlar ile koleksiyonda yer alan parçaların eşleştirilmesi yapılır. Koleksiyonda yer alan tüm parçaların envantere kayıtlı olup olmadığı hususu ile her kayda bir eserin düşmesi gerekliliği inceleme altına alınır. Envanter defterine kaydı olmayan bir eserin varlığı tespit edilirse Yönetmeliğin 15/1-a maddesi uygulanacaktır. Buna göre koleksiyoncunun, Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik hükümleri uyarınca belirlenen yükümlülüklere aykırı olarak belgesiz kültür ve tabiat varlığı bulundurduğu tespit edilirse koleksiyon izin belgesinin iptaline karar verilir. İptalin sonuçlarına ilerleyen bölümlerde değinilecektir.

Koleksiyona dahil eserlerin çalınması, kaybolması ve zarar görmesi halinde bu durum derhal ilgili müze müdürlüğüne bildirilir. Müze müdürlüğünden gelen komisyon incelemesini yapar ve kaybolma, çalınma ve zarar görme hususlarında koleksiyoncunun ihmali olduğuna kanaat getirirlerse suç duyurusunda bulunabilirler. Yönetmelik madde 8/2'de geçen ifade ".....Cumhuriyet Savcılığına suç duyurusunda bulunulması hususu komisyon tarafından değerlendirilir." şeklindedir. Maddenin lafzi yorumlanmasından da anlaşılacağı üzere Yönetmelik bu konuda inceleme komisyonuna bir takdir hakkı tanımıştır. Komisyon koleksiyoncu hakkında suç duyurusunda bulunmak zorunda değildir. Ancak Sancakdar'a göre, komisyona takdir hakkı tanıyan bu düzenleme sakıncalı bir düzenlemedir. Şöyle ki; 2863 sayılı Kanun 73. maddesi: "Bu Kanunun 26 ve 30 uncu maddelerine aykırı davrananlara, suç daha ağır bir cezayı gerektirmiyorsa üç aydan bir yıla kadar hapis ve adlî para cezası verilir." şeklinde ifade edilmiştir. Bu suç şikayete tabi olmayan, resen soruşturulan bir suç olduğundan; koleksiyoncunun kaybolma, çalınma ve zarar görme konusunda ihmali olduğuna kanaat getiren kamu personelinin derhal suç duyurusunda bulunması gerekmektedir.[103]

[103] Sancakdar, s.880-881.

Koleksiyona dahil bir eserin çalınması, zarar görmesi ya da kaybolması durumlarında envanter defterinde yer alan kayıtlar müze yetkilileri tarafından Bakanlığın onayıyla düzeltilir. Bu durumlardan kaynaklanan herhangi bir zarar varsa müze yetkilileri tarafından tespiti yapılır ve bu zarar koleksiyoncudan tazmin edilir.

Denetimin yapılacağı müze müdürü tarafından koleksiyoncuya bildirildikten sonra koleksiyoncu yurt dışında ise ya da denetimin yapılmasına engel bir durumu var ise koleksiyonundan sorumlu olacak bir vekil tayin edebilir. Bu işlemi noter aracılığıyla yapmalı ve müze müdürlüğüne bilgi vermelidir.

2.3.3.Eser Alım Satım- Değişim- Devir İşlemleri

Koleksiyoncular koleksiyonlarındaki eserler üzerinde mülkiyet hakkına sahip olmasa da tasarruf yetkileri vardır. Koleksiyoncular kendi aralarında eser değişimi, devir yapabilirler. Kanuna göre bir başka koleksiyoncuyla trampa ya da satış sözleşmesi yapabilirler. Her ne kadar kanunda satıştan bahsediyor olsa da doktrinde bunun hukuki anlamda bir satışı ifade etmeyeceği belirtilmiştir. Çünkü koleksiyona konu kültür varlığı koleksiyoncunun özel mülkiyetinde değildir, koleksiyoncu devletin izniyle kültür varlığına zilyetlik etmektedir.[104]

Kanunun 26. maddesine göre koleksiyoncular eserlerini kendi aralarında değiştirebilirler, satabilirler. Bunun için on beş gün öncesinde Bakanlığı haberdar etme zorunluluğu vardır. Satış yapmak istiyorlarsa, satın alma hususunda öncelik Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndadır. Bu öncelik sadece satın alma durumunda geçerlidir, devir ya da değişim durumunda geçerli değildir. Zira devletin elindeki kültür varlığını koleksiyoncuyla takas etmesi beklenemez.[105] Koleksiyoncu, bir eseri başka bir koleksiyoncuya devretmek istediğinde ya da değişim yapmak istediğinde yine idareye bilgi verecektir. Ancak idarenin kendisine vereceği karşılığı kabul etmezse diğer tarafla işlemi gerçekleştirmekte özgürdür.

Kanun, koleksiyoncunun bu faaliyetleri yapmadan önce haber vermesi gereken mercii olarak Bakanlığı belirlemişken, Yönetmelik ise 9. maddede, on beş gün önce bağlı olduğu müze müdürlüğüne haber vermek şartı getirmiştir. Aydos'a

[104] Sancakdar, s.881.
[105] Sabih Kanadoğlu, **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007, s.200.

göre satış sözleşmesinin tarafı Bakanlık olacağı için Kanunda yer alan ifade daha doğrudur.[106] Zira müze müdürlüğü elinde o eserden bulunduğu gerekçesiyle almak istemese de Bakanlık eseri almak istiyor olabilir. Zaman kaybı yaşamamak için ilk etapta Bakanlığa haber verilmesi daha sağlıklı olacaktır.

Kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ya da tüzel kişilere ait olan koleksiyonlarda yer alan eserler müzayedede satılacaksa bunun için önceden Müze Müdürlüğünü haberdar etmek gerekmektedir. Eserin müzayede satılacağına dair ilandan 30 gün önce müze haberdar edilir. Müze müdürlüğü yaptığı incelemede eserin müze koleksiyonuna girmesini gerekli görürse Taşınır Mal Yönetmeliği uyarınca eser Bakanlığa devredilir. Ayrıca müzayedeye konu koleksiyon içinde askeri tarihe dair eserler varsa bu durumda Genelkurmay Başkanlığı'na bilgi verilmesi zorunludur. Genelkurmay Başkanlığı yapacağı inceleme neticesinde eseri bünyesine katmak ve askeri müzelerin koleksiyonuna katmak isterse eserler Milli Savunma Bakanlığı'na devredilir.

2.3.4. Kültür Varlıklarının Mülkiyeti Ve İdarenin Mülkiyete El Koyması

Kültür varlıklarının mülkiyeti hususu iade taleplerinde olduğu gibi koleksiyonculuk faaliyeti açısından da büyük önem taşımaktadır. İdarenin mülkiyete el koyma hususunu incelemeden önce kültür varlıklarının mülkiyeti hususunu açıklığa kavuşturmak gerekir. 2863 sayılı Kanunda 5. maddede korunması gerekli taşınmaz ve taşınır kültür varlıklarının 'devlet malı niteliğinde' olduğu belirtilmiştir. Söz konusu hüküm iç hukukumuzda herhangi bir probleme yol açmazken uluslararası alanda açtığımız iade davalarında problem yaratmıştır.[107] Kanundaki 'devlet malı niteliğinde' ifadesi, 'devlet malıdır' ifadesinden farklı bir anlam içeriyor

[106] Aydos, s.71.

[107] Basel davalarında, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, antik Phrygia bölgesinden çıkarılan beş mezar taşının iadesi için İsviçre'de dava açmıştır. Mezar taşları, Basel şehrindeki Eski Eserler Müzesinde sergilenmektedir. Bu davada, İsviçre'nin ilk derece mahkemesi, temyiz mahkemesi ve Federal Mahkeme, Türk kanunlarını yanlış değerlendirerek, kültür varlıkları üzerinde devlet mülkiyetinin olmadığını sonucuna varmıştır.(Sibel Özel, "Kaynak Ülkelerin Kendi Çıkardığı Kanunlara Dayanarak Devlet Mülkiyetine Tabi Tuttuğu Kültür Varlıklarının Dava Yoluyla İadesinin Barakat Kararı Işığında Değerlendirilmesi", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi,** Cilt: 21 Sayı: 2, 2015, s.658.)

şeklinde değerlendirme yapılmıştır.[108] Dolayısıyla ülkemizin, kültür varlıkları üzerinde mülkiyet hakkı iddiasında bulunamayacağı, kanundaki ifadenin devlete mülkiyet hakkı tanımadığı öne sürülmüştür.[109] İade talepleri açısından başarıyı artıracak şey, bizim hukuki düzenlemelerimizin açık, net ve anlaşılır olmasıdır. Çünkü ancak bu sayede yabancı mahkemeler tarafından doğru yorumlanabilecektir.[110]

Türk hukukunda kültür varlıkları üzerinde iki türlü mülkiyet söz konusudur. Biri yasa gereği otomatik olarak ortaya çıkan, devlet mülkiyetinde olan yeni bulunmuş kültür varlıkları, ikincisi ise kanunlara uygun halde oluşturulmuş özel mülkiyete tabi kültür varlıkları. 2863 sayılı Kanun 5. maddeye göre yeni bulunan bütün taşınır kültür varlıkları devlet malı statüsündedir. Ancak ülkemizde özel mülkiyete tabi olan taşınır kültür varlıkları da bulunmaktadır. Bunlar tescile tabi olmayan kültür varlıkları, sanat eserleri, etnografik eserler, 1906 Asar-ı Atika Nizamnamesinin yürürlüğe girmesinden önce usulüne uygun şekilde özel mülkiyete alınmış olanlar, 2863 sayılı Kanunun 25. maddesine göre tasnif ve tescil edilen ancak korunması gerekli görüldüğü halde müze bünyesine katılmasına gerek görülmeyip iade edilen eserler, yurt dışında edinilip ülkemize getirilen eserler özel mülkiyete tabidir.[111]

2863 sayılı Kanun 25. maddesinde her iki grup kültür varlığının da yani devlet mülkiyetinde olan yeni bulunmuş kültür varlıkları ve kanunlara uygun halde oluşturulmuş özel mülkiyete tabi kültür varlıklarının da tasnif ve tescile tabi olduğu belirtilmiştir. Yeni bulunan ve devlet mülkiyetinde olan birinci gruptaki kültür varlıkları için Kanunda haber verme yükümlülüğü düzenlenmiştir. Buna göre en geç üç gün içinde en yakın müze müdürlüğüne haber vermek zorunludur. Haber verme yükümlülüğüne uyan kişilere devlet tarafından ikramiye verilir.

---

[108] Elmalı Hazinesi için ABD'de açılan davada, Mahkeme Türkiye'nin mülkiyet hakkı olup olmadığını incelemiş ve devlet malı niteliğindedir ifadesine takılmıştır. Dava dışı sulh yoluyla çözüme kavuşan olayda ABD Mahkemesi ara kararıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin dava hakkını tanımıştır.(Sibel Özel, "Türk Hukukunda Kültür Varlıklarının Mülkiyeti", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi,** Cilt: 24 Sayı: 1, 2018, s.220-221)

[109] Özel, 2018, s. 228.

[110] Sibel Özel, "Kültür Varlıkları Üzerinde Geniş Kapsamlı Kanunlarla Tesis Edilen Devlet Mülkiyeti Ve Türk Hukukundaki Durum", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası,** Cilt 55, Sayı 4, 1997, s.84.

[111] Özel, 2018, s.231-232., Aydos, s.69.

Kanuna göre yeni bulunan kültür varlıkları tasnif ve tescile tabidir ve Devlet müzelerine alınırlar. Ancak ülkemizde bu türden arkeolojik eserlerin, özel müzelerde ya da koleksiyonculardaki bulunabilmesinin yasal dayanağı nedir? Esasen Bu durum, uygulamadan kaynaklanmakta olup, 2863 sayılı kanunda bir dayanağı bulunmamaktadır. Şöyle ki; kendi arazisinde ya da başka bir yerde kültür varlığı bulan kişi bunu en yakın müzeye bildirmek yerine koleksiyoncuya götürmektedir. Koleksiyoncu buluntuyu beğenirse karşılığında para ödeyerek kendi uhdesine alır. Burada ödenen para, Kanunun 64. maddesinde belirtilen ikramiye işlevi görür. Koleksiyoncunun eseri almasıyla bildirme yükümlülüğü koleksiyoncuya geçmiş olur. Koleksiyoncu üç gün içinde yetkili müzeye eseri bildirecek ve eser hakkında tasnif ve tescil süreci başlayacaktır. Müzede yapılan değerlendirmede eserin korunması gerekli kültür varlığı olduğu kanaatine varılırsa, eser müzenin envanter kayıtlarına işlenecek ve koleksiyoncuya bir belge karşılığında teslim edilecektir. Mülkiyeti Devlette kalmakla birlikte zilyetliği koleksiyoncuda olacaktır. Koleksiyoncu bu işlem karşılığında herhangi bir ikramiye almamaktadır. Ancak burada anlatılan tablo Kanuna uygun değildir. Kanun açıkça, arkeolojik eseri bulan kişiye bildirim yükümlülüğü getirmiştir. Ayrıca devlete ait olan kültür varlığının koleksiyoncuya bırakılacağına dair bir hüküm de bulunmamaktadır. Söz konusu durumu hukuka uygun hale getirebilmek için Yönetmelik değişikliklerine gidilmiştir.[112] Buna göre 1998 yılında yapılan ilk değişiklikle[113], Yönetmeliğin kapsamına, 2863 sayılı Kanun 4. maddesine göre yeni bulunmuş eserler de dahil edilmiştir.

Ardından 1999 yılında Yönetmeliğin 14. maddesi bir kez daha değiştirilmiş ve yeni değişiklikle son hali şu şekildedir: "Özel müze ve koleksiyoncular tarafından bildirilenler envanter defterine kaydedilerek; diğer kişilerce resmi müzelere bildirilenlerden tasnif ve tescil dışı bırakılanlar ile tescile tabi olup da müzelere alınması gerekli görülmeyen taşınır kültür varlıkları, örneği 18/5/1998 tarihli ve 23346 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yönetmelikle eklenen Ek-1 ve Ek-2'de yer alan belgelerin düzenlenmesini müteakip sahiplerine iade edilirler. Bu iş ve

[112]Sibel Özel, Kültür Varlığı Koleksiyoncuları Lehine Getirilen Yönetmelik Değişikliğinin Danıştay Kararı Eşliğinde İrdelenmesi Doç. Dr. Mehmet Somer'e Armağan, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.663.

[113] Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, RG. 18.5.1998-233346.

işlemlerle ilgili masraflar sahibine aittir."[114] Bu değişiklikle Kanunun 4. maddesindeki buluntu eserler dahil edilmekle kalmamış, bunun yanında özel koleksiyoncu ya da özel müzelerce bildirilen eserlerin müzeye alınmayıp, bu kişilere iade edileceği de hükme bağlanmıştır. Netice itibariyle bu değişiklikler kaçak kazıları ve kaçakçıları teşvik ettiği gerekçesiyle tepki toplamış ve Yönetmelik değişikliğinin iptali için dava açılmıştır. Danıştay 6. Dairesinin 19.12.2000 tarih ve E. 1998/3696-K. 2000/6484 sayılı kararıyla Yönetmelikte yapılan değişiklik hukuka uygun bulunmuş ve dava reddedilmiştir.

Dediğimiz gibi Kanunda yer almayan bu durum uygulamada işlerlik kazanmıştır. Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkındaki Yönetmeliğin 10/5 maddesinde 2013'te değişiklik yapılmıştır.[115] Buna göre; Kanunun 4. maddesinde düzenlenen buluntu kültür varlıkları ile aynı Kanunun 26 ncı maddesi kapsamında faaliyette bulunan taşınır kültür ve tabiat varlığı koleksiyoncuları veya özel müzeler tarafından ilgili müzelere getirilen taşınır kültür ve tabiat varlıklarından değerlendirme komisyonu tarafından müzeye alınmasına gerek duyulmayanlar, envanter bilgileri çıkartılarak müze emanetinde alıkonulur. Talepte bulunulması halinde bu şekilde belgelendirilen taşınır kültür ve tabiat varlıklarının Bakanlık denetimindeki özel müze veya koleksiyoncuların envanterlerine kaydedilmelerine izin verilir. Bir yıl içerisinde özel müzelere veya koleksiyonculara devri gerçekleşmeyen bu tür taşınır kültür ve tabiat varlıkları durumlarına uygun olarak müzelerde kayıt altına alınır.

Bu şekilde, dördüncü madde kapsamında müzelere sunulan arkeolojik eserlerden, müze komisyonları tarafından müzelere alınmayacak olanların, koleksiyoncular ve özel müzeler tarafından edinilmesine olanak sağlanmaktadır. Yönetmelik değişikliğiyle gelen hükmü koleksiyon sahiplerine ya da özel müzecilere bir mülkiyet hakkı tanındığı gibi yorumlamak mümkün değildir. Esasen idare burada, kültür varlıklarını koruma yükümlülüğünü gönüllü zilyetlerle paylaşmaktadır. Bahsi geçen kültür varlıkları yine devletin mülkiyetinde kalmakta, koleksiyoncular ve özel müzeciler ancak zilyet olmaktadır. Koleksiyoncuların birbirleri arasında yapacakları hukuka uygun devirler ise satış değil zilyetliğin devri olarak değerlendirilecektir.

[114] Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, RG.29.04.1999-23680.
[115] Değişik:15/8/2013 tarih ve 28736 sayılı RG.

Özel müze veya koleksiyoncudan bir eser çalınır ve yurt dışında olduğu anlaşılırsa Türkiye Cumhuriyeti malik sıfatıyla mülkiyet hakkının ihlalini, özel müze veya koleksiyoncu ise zilyetliğin ihlalini ileri sürerek davacı olabilecektir.[116]

2.3.5-Koleksiyonun Miras Durumu

Koleksiyoncunun ölmesi halinde koleksiyonda yer alan taşınır kültür varlıklarının akıbetinin ne olacağı Yönetmelikte 'veraset yoluyla intikal' başlığıyla ele alınmıştır. Buna göre koleksiyoncunun ölmesi halinde koleksiyon yasal mirasçılara geçer. Bundan böyle koleksiyonun güvenliğinden mirasçılar sorumlu olacaktır. Yeni koleksiyon izin belgesi düzenlenip mirasçılara verilene kadar eserlerin korunmasından ve muhafazasından mirasçılar sorumludur. Mirasçılar koleksiyon faaliyetine devam edip etmeyeceklerini dört ay içinde İdareye bildirmek zorundadır. Eğer mirasçılar koleksiyon faaliyetine devam etmek istiyorlarsa başvuru yapmalı ve Yönetmelikte yer alan şartları sağlamalıdır. Zira koleksiyoncu olabilmeye dair şartlar her koleksiyoncu bakımından ayrı ayrı değerlendirilecek, kişiye özel izin verilecektir.

Her ne kadar koleksiyon mirasçıların korumasında olsa da müze müdürlüğü gerek görürse yediemin olarak müze müdürlüğünde bulundurulmasına da karar verebilir. Birden fazla mirasçı koleksiyon faaliyetine devam etmek isterse bu durumda yasal miras payları oranında eserler mirasçılar arasında pay edilir. Bu paylaşım yapılırken eserlerin koleksiyon bütünlüğüne dikkat edilir. Birbirinin tamamlayıcı parçası olan takımlar bölünmemeye dikkat edilir.

Mirasçılar koleksiyon faaliyetini devam ettirmek istemezlerse, koleksiyona dahil eserlerin satış ve devri için müze müdürlüğüne başvurmaları gerekir. Müze müdürlüğü bu durumda Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik hükümleri uyarınca işlem yapar. Müze müdürlüğü tarafından satın alınması uygun görülmeyen, ihtiyaç duyulmayan taşınır kültür varlıkları, özel müzelere ya da koleksiyonculara satılabilir,

[116] Özel, 2018, s.233.

devredilebilir. Müze müdürlüğü gerek görürse bu durumda eserler satılana kadar müzede yediemin olarak tutulmasına karar verebilir.

2.3.6- Koleksiyona Kayıtlı Taşınır Kültür Varlıklarının Haczi

Koleksiyonda yer alan kültür varlıkları, koleksiyoncunun borcu nedeniyle haczedilebilir mi? Bu soruya cevap ararken öncelikle koleksiyona dahil eserlerin devlet malı niteliği taşımalarının haciz hususunda nasıl değerlendirileceği cevaplanmalıdır. İcra İflas Kanunu madde 82'de devlet mallarının haczedilmezliği kuralı benimsenmiştir. Hukukta, devletin borcunu ödeyeceğine dair bir kabul söz konusudur.[117] Ayrıca devletin kamu hizmetini yürütmesine yarayan mallarının haczedilmesi kamu hizmetinin aksamasına neden olacaktır.[118] Kamu hizmetine tahsis edilmiş bir malın haczedilmesi alacaklının menfaatinin kamu yararının önünde tutulması anlamını taşır.[119] Koleksiyona dahil olan taşınır kültür varlıklarının 82. maddede belirtilen devlet mallarından olup olmadığı değerlendirilirken bunların kamu hizmetine tahsis edilip edilmediklerine bakılır. Müze envanterinde yer alan, sergilenen kültür varlıklarının haczedilmesi kamu hizmetini aksatacaktır. Ancak koleksiyona dahil eserlerin kamu hizmetinin yürütülmesine tahsis edilmelerinden bahsedilemez. Yani haczedilmeleri halinde herhangi bir kamu hizmetinde aksama olmayacağı aşikardır. Dolayısıyla bu mallar icra hukuku anlamında devlet malı değildir. Yargıtay, 2022 yılında verdiği kararda koleksiyona dahil taşınır kültür varlıklarının haczedilebileceğini ifade etmiştir.[120]

---

[117] Şenol, s.232.; "Spor Kulüplerinin Özel Müzelerinde Yer Alan Kültür Varlığı Niteliğindeki Mallarının Haczi, PEKSÖZ, Vildan, s.946.

[118] Baki Kuru, Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz, **İcra ve İflas Hukuku**, 28. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 268.

[119] Peksöz, s.946.

[120] "2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 24 ve devamı maddelerinde; Devlet malı niteliğini taşıyan korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının Devlet elinde ve müzelerde bulundurulması ve bunların korunup değerlendirilmelerinin Devlete ait olduğunu belirttikten sonra gerçek kişilerin Bakanlıktan izin almak ve müze envanter defterine kaydettirmek koşulu ile taşınır kültür varlığını edinebilecekleri ve bu malları yasada belirtilen prosedüre uymak suretiyle tasarruf edebilecekleri düzenlenmiştir.
Aynı Kanun'un 26/2. maddesinde ise, "Gerçek ve tüzel kişiler, Kültür ve Turizm Bakanlığınca verilecek izin belgesiyle korunması gerekli taşınır kültür varlıklarından oluşan koleksiyonlar meydana getirebilirler. Koleksiyoncular faaliyetlerini, Kültür ve Turizm Bakanlığına bildirmek ve yönetmelik gereğince, taşınır kültür varlıklarını envanter defterine kaydetmek zorundadırlar. Koleksiyoncular, ilgili müzeye tescil ettirerek, koleksiyonlarındaki her türlü eseri onbeş gün önce Kültür ve Turizm

Buna göre koleksiyoncunun borcu için koleksiyona kayıtlı ve ekonomik değer taşıyan kültür varlıklarının haczi mümkündür.[121] Koleksiyona dahil taşınır kültür varlıklarının haciz işlemleri yapılırken 2863 sayılı Kanun ve ilgili yönetmelik hükümleri dikkate alınarak yapılacağı Yargıtay'ın kararında belirtilmiştir.[122]

Koleksiyona kayıtlı kültür varlıklarının haczedilmesi durumunda nasıl muhafaza edileceği de önem arz etmektedir. Zira koleksiyon yapmak isteyen kişi başvurduğunda en önemli değerlendirme kriterlerinden biri de koleksiyonu muhafaza edeceği yerin uygunluğu ve güvenliğidir. Dolayısıyla bu eserler haczedildikten sonra da gerekli tedbirlerin alınması gerekir. Bunun için en güvenli yöntem alacaklının kabulü halinde, eserlerin istenildiği zaman alınmak üzere borçluda bırakılması ya da müzede depolanmasıdır. Zira kültür varlıklarının tüm insanlığın ortak mirası olduğu düşünülünce eserlerin korunması herkesin yararına olacaktır. Eğer borçlu nezdinde ya da müzede bırakılamayacaksa bu durumda lisanslı yediemin depolarında

---

Bakanlığına haber vermek şartı ile kendi aralarında değiştirebilir veya satabilirler. Satın almada öncelik Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir.'' şeklinde düzenlemesine yer verilmiştir.
Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmeliğin 10.maddesinde ise," Koleksiyonculuk yapan şahsın ölümü halinde koleksiyon mirasçılarına intikal eder. Koleksiyoncu adına envanter defterine kayıtlı olup da koleksiyoncunun borcu nedeniyle haczedilen taşınır kültür ve tabiat varlıkları, icra müdürlüğünün satış kararı üzerine ilgili müze müdürlüğüne haber vermek şartıyla ve önceliği Bakanlığa ait olmak üzere başka koleksiyonculara ve özel müzelere satılabilir. " düzenlemesi yer almıştır.
Somut olayda, dava konusu menkullerin kültür varlığı niteliğinde olduğu anlaşılmakla birlikte 2863 sayılı Kanun ve yönetmelikte yer alan düzenlemelere uygun olarak haczi mümkün olduğu..", Y. 12. HD. 2021/10146, 2022/1024, 02.02.2022.

[121]Ayşe Ece Acar, "**Gerçek Ve Tüzel Kişilere Ait Özel Koleksiyonlara Kayıtlı Taşınır Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Haczi", Türkiye Barolar Birliği Dergisi ,** Sayı:166, 2023, s.116.

[122] "2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 24 ve devamı maddelerinde; gerçek kişilerin Bakanlıktan izin almak ve müze envanter defterine kaydettirmek koşulu ile taşınır kültür varlığını edinebilecekleri ve bu malları yasada belirtilen prosedüre uymak suretiyle tasarruf edebilecekleri düzenlenmiştir.
2863 sayılı Kanun'un "Yönetim ve gözetim" başlıklı 24.maddesi; Devlet malı niteliğini taşıyan korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının Devlet elinde ve müzelerde bulundurulması ve bunların korunup değerlendirilmelerinin Devlete ait olduğunu belirttikten sonra; alımı, satımı serbest bırakılacak etnografik eserlerin hangi devirlere ait olacağı ve diğer nitelikleri ile kayıt ve tescil şartlarının bir yönetmelikle belirleneceğini hüküm altına almıştır. Aynı Kanun'un 26/2. maddesinde ise gerçek ve tüzel kişilerle vakıfların, Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan izin almak şartıyla, kendi hizmet konularının veya amaçlarının gerçekleştirilmesi için her çeşit kültür varlığından oluşan koleksiyonları meydana getirebilecekleri, müzeler kurabilecekleri düzenlenmiştir. Yine, aynı maddenin son fıkrasında, koleksiyoncuların, ilgili müzeye tescil ettirerek, koleksiyonlarındaki her türlü eseri onbeş gün önce Kültür ve Turizm Bakanlığı'na haber vermek şartı ile kendi aralarında değiştirebilecekleri ve satabilecekleri, satın almada öncelik hakkının Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ait olduğu belirtilmiştir. Bu konu ayrıca yönetmeliğin "El değiştirme" başlıklı 12. maddesinde de kapsamlı olarak düzenlenmiştir.
İcra mahkemesince: haczin yukarıda açıklanan yasa ve yönetmelik hükümlerine uygun yapılıp yapılmadığının denetlenerek, sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde eksik inceleme ile haciz işleminin iptaline dair hüküm tesisi isabetsizdir.", Y. 12. HD., 2007/4285 E., 2007/7248 K., 12.04.2007 T.

muhafaza edilmesi uygun olacaktır.[123] Hacizli eserler müze müdürlüğünde muhafaza edilmeyecekse bu durumda müzeye bilgi verilmeli, envanter kayıtları istenerek o kayıtlara da haciz işlenmelidir.

Satış aşamasına gelindiğinde Yönetmelik hükümleri uyarınca, öncelik Bakanlıkta olmak üzere başka koleksiyonculara ya da özel müzelere satılabilir. Satış ihalesine yalnızca koleksiyoncuların katılması için bu husus artırma şartnamesine yazılabilir.[124] İhaleye katılanların gerekli şartları sağlayıp sağlamadıkları icra dairesi tarafından kontrol edilmelidir. Bu şekilde devralan koleksiyoncunun envanter defterine eserlerin işlenmesi ile devir tamamlanmış olur.

2.4. KOLEKSİYON İZİN BELGESİ

Koleksiyon izin belgesi, müze müdürü başkanlığında en az üç kişilik bir komisyonun vereceği kararla koleksiyoncuya verilir. İzin belgesinin verilmesi veya izin belgesi başvurusunun reddi başvuran kişi açısından bir hukuki statü değişikliği yaratmaktadır. Bu nedenle icrai bir idari işlem niteliğindedir. İzin belgesi verme ya da vermeme işlemini yapan komisyonun işlemi ise kolektif idari işlem niteliğindedir. Bunun içinde komisyonda yer alan üyelerin bir müzakere neticesinde kolektif bir iradeyle kararı ortaya koymuş olmaları aranır.[125]

Koleksiyonculuk faaliyeti, hem kişinin talebine hem de idarenin iznine bağlıdır. İkisinden biri ortadan kalktığında faaliyet de sona erecektir. Dolayısıyla koleksiyoncu koleksiyon yapmaktan vazgeçebileceği gibi şartlar oluştuğu takdirde idare koleksiyon izin belgesini iptal etmek suretiyle faaliyeti sonlandırabilir.

Koleksiyoncu, koleksiyonculuktan vazgeçmek isterse bu talebini yazılı şekilde bağlı bulunduğu müze müdürlüğüne iletmelidir. Ardından koleksiyonda yer alan kültür varlıklarını müzeye bağışlayabilir ya da müzenin satın almasını talep edebilir. Müze bu işlemleri Korunması Gerekli Taşınır Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre yapar. Bakanlığa bağlı müzeler tarafından satın alınmayan eserler, Bakanlık denetimindeki müzelere ya da koleksiyonculara satılabilir. Eğer komisyon

[123] Acar, s.120-121.
[124] Aydos, s.72.
[125] Çevikçelik, s.327-328.

gerekli görürse bu eserlerin satılana kadar müze müdürlüğünde tutulmasına karar verebilir.

Koleksiyoncunun 2863 sayılı kanun ve Korunması Gerekli Taşınır Kültür Ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik hükümlerine aykırı davranması halinde karşılaşacağı yaptırımlar vardır. Kanunda, "Bu Kanunun 26 ve 30 uncu maddelerine aykırı davrananlara, suç daha ağır bir cezayı gerektirmiyorsa üç aydan bir yıla kadar hapis ve adlî para cezası verilir." düzenlemesiyle cezai yaptırımı belirlenmiştir.

İdari yaptırımı ise koleksiyon izin belgesinin iptal edilmesidir. Hangi durumlarda koleksiyon izin belgesinin iptal edileceği Yönetmeliğin 15. maddesinde düzenlenmiştir. İzin belgesinin kim tarafından iptal edileceği Kanunda düzenlenmemiş, Yönetmelikte "müze müdürlüğünün teklifi üzerine Bakanlık tarafından iptal edilir." denmiştir. Kişilerin temel hak ve özgürlükleri idari makamların kamu gücüne dayanarak kullandığı yetkiyle sınırlandırılabilir. Dolayısıyla bu yetkilerin Kanundan ya da Anayasadan kaynaklanması gerekir.[126] Kanunda açıkça düzenlenmediği sürece bu yetkilerin devredilmesi mümkün olmadığından koleksiyonculuk belgesinin iptali hususunun kanunda düzenlenmesi ya da en azından kanunla bir çerçeve çizilerek idareye düzenleyici işlem yapma yetkisi verilmesi gerekmektedir.[127]

2.4.1.Koleksiyon İzin Belgesinin İptali Nedenleri

Yönetmeliğin 15. maddesinde sayılan durumlardan herhangi birinin oluşması belge iptali için yeterlidir. Hangi durumlarda izin belgesinin iptal edileceğini incelersek;

- Koleksiyoncuya izin belgesi verilmesi için Yönetmeliğin 5. maddesinde yer alan şartları yerine getirmesi aranır. Şartları yerine getirmediği halde başvurusu olumlu sonuçlanan ve sonradan gerçeğe aykırı beyanda bulunduğu tespit edilen koleksiyoncunun izin belgesi iptal edilir. Koleksiyoncu başvuru yaparken sağladığı şartları, koleksiyon faaliyetini yürütürken de sağlamaya devam etmelidir. Sonradan

[126] Muradiye ÇEVİKÇELİK, "Türk Hukukunda Taşınır Kültür Varlığı Koleksiyonculuğu", **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** Cilt:13, Sayı: 1, 2023, s.334.
[127] Sancakdar, s.887.

bu şartların ortadan kalkması halinde yine izin belgesi iptal edilecektir. Aynı şekilde tüzel kişi koleksiyoncunun süreç içerisinde tüzel kişiliği sona ererse izin belgesi iptal edilecektir.

- Koleksiyoncunun Korunması Gerekli Taşınır Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre belirlenen yükümlülüklere aykırı hareket ederek belgesiz kültür varlığı bulundurduğu tespit edilirse izin belgesi iptal edilecektir.[128] Koleksiyoncular, yeni edindikleri kültür varlıklarını en geç bir ay içinde bağlı oldukları müze müdürlüğüne bildirmek ve envanter defterine kaydını yaptırmakla mükelleftir.[129] Envanter defterine kayıt yapılması hem yasadışı ticaretin önlenmesi hem de kültür varlıklarının kayıtla belirlenebilir olması açısından önemlidir. Koleksiyoncunun söz konusu yükümlülüğe uymaması hem koleksiyon belgesinin iptaline neden olacak hem de 2863 sayılı kanun madde 73 uyarınca ceza sorumluluğu doğuracaktır.[130]

---

[128] "Dosyanın incelenmesinden 2863 sayılı Yasanın 26. maddesi uyarınca verilen koleksiyonculuk belgesine sahip olan davacının adresinde Ankara Emniyet Müdürlüğünce yapılan arama sonucu ele geçirilen ve koleksiyona ilave edileceği belirtilen korunması gerekli taşınır kültür varlıklarını 2863 sayılı Yasa uyarınca çıkarılan Yönetmeliğin 10. maddesi uyarınca envanter defterine kaydetmediği, koleksiyonculuk belgesi verilmesi için başvuruda bulunurken gösterdiği ikametgahını değiştirdiği halde, bu değişiklik için ilgili müze müdürlüğünden izin almadığı konusunda bir ihtilaf bulunmamaktadır. Bu durumda yukarıda verilen Yasa ve ilgili yönetmelik hükümleri uyarınca koleksiyonculuk belgesi verilmesi için gerekli olan koşulları yitirdiği anlaşılan davacının koleksiyonculuk belgesinin iptal edilmesinde ve müzelik değerdeki eserlerin müzeye kazandırılması yolundaki dava konusu işlemde hukuka aykırılık bulunmadığından..." Danıştay 6. Daire, E. 1996/3106, K. 1997/1905, T. 08.04.1997, Aktaran Kanadoğlu, 1998, s. 109.

[129] "...Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi" hakkında Yönetmeliğin 10. maddesi uyarınca, koleksiyona sonradan dahil edilen eserlerin, en geç 1 ay içerisinde envanter defterine kaydedilmesi gerektiği, olayda ise, sanık ...'ın koleksiyonuna dahil etmek istediği eserleri aldığını beyan ettiği tarihten itibaren henüz 1 aylık sürenin dolmadığı ve sanığın beyanlarının aksine delillerin elde edilemediği, bu nedenlerle sanığın üzerine atılı suçu işlediğine dair mahkumiyetine yeterli ölçüde delillerin bulunmadığı anlaşılmakla, sanık ... hakkında atılı suçtan beraatine karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde mahkumiyetine karar verilmesi Kanuna aykırı olup…"Yargıtay 12. Ceza Dairesi, E. 2014/8702, K. 2015/1697, T. 02.02.2015.,

"...2863 sayılı Kanunun 26. maddesi ve "Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi" hakkında Yönetmeliğin 10. maddesi uyarınca, koleksiyona sonradan dahil edilen eserlerin, en geç 1 ay içerisinde envanter defterine kaydedilmesi gerektiği, olayda ise, sanık ...'ın koleksiyonuna dahil etmek istediği eserleri aldığını beyan ettiği tarihten itibaren henüz 1 aylık sürenin dolmadığı ve sanığın beyanlarının aksine delillerin elde edilemediği, bu nedenlerle sanığın üzerine atılı suçu işlediğine dair mahkumiyetine yeterli ölçüde delillerin bulunmadığının anlaşıldığı…"Yargıtay 12. Ceza Dairesi, E. 2018/984, K. 2020/269, T. 09.01.2020.

[130] "... koleksiyonculuk faaliyetinin, devletin sıkı gözetim ve denetimi altında yapılabileceği, bu çerçevede somut olay değerlendirildiğinde, koleksiyon envanter defterine kayıtlı olmayan 123 adet eserin, 12/12/2002 tarihinden itibaren koleksiyonculuk yapan sanık tarafından envanter defterine kaydedilmediği, dolayısıyla sanığın eyleminin 2863 sayılı Kanunun, koleksiyonculuğa ilişkin hükümlere aykırı hareketi düzenleyen 73. maddesine temas eden suçu oluşturduğu anlaşılmakla…" Yargıtay 12. Ceza Dairesi, E.2015/2096, K. 2015/7943, T. 12.05.2015.

- Koleksiyoncunun, elinde bulunan taşınır kültür ve tabiat varlığını bağlı olduğu müze müdürlüğünün bilgisi dışında diğer müzelere sattığının tespit edilmesi halinde koleksiyon izin belgesi iptal edilir. Bakanlık denetimindeki özel müzelere satış yapabilmesi için 15 gün önceden bağlı bulunduğu müzeye bilgi vermesi gerekir. Zira alım önceliği Bakanlıktadır. Ancak aksi olursa belge iptal edilecektir.

- İlgili müzenin haberi olmadan koleksiyonda yer alan herhangi bir kültür ve tabiat varlığının, koleksiyon izin belgesinde belirtilen yerin dışında bulundurulması veya el değiştirmesi de iptal sebeplerinden birisi olarak belirlenmiştir.

- Koleksiyoncular yılda en az bir defa denetlenir. Denetimin yapılmasından müze uzmanlarıyla birlikte koleksiyoncunun kendisi de sorumludur. Bu nedenle koleksiyoncu, denetim yapılacağı zaman adreste hazır bulunmak zorundadır. Eğer müze müdürlüğü tarafından haber verildiği halde iki kez adresinde bulunamazsa koleksiyoncunun denetimi kasten engellediği düşünülür, belgesi iptal edilir. Yahut koleksiyoncunun iki sene üst üste denetim yapılması için müze müdürlüğüne başvurmaması da belge iptaline neden olur.[131]

- Denetimler esnasında ihtisas komisyonu tarafından koleksiyonda yer alan kültür varlıklarının güvenlik ve sağlığı açısından düzeltilmesi gereken hususlar olduğuna karar verilebilir. Bu durumda koleksiyoncuya bu aksaklıkları gidermesi için 30 günlük süre verilir. Verilen süre sonunda koleksiyoncu komisyonun önerilerini yerine getirmezse izin belgesi iptal edilecektir.

- Koleksiyoncu koleksiyona dahil olan eserlerin güvenliğini sağlamakla yükümlüdür. Dolayısıyla eserler kaybolur ya da çalınırsa koleksiyoncu aynı gün konuyu kovuşturmaya yetkili makamlara bildirmelidir. İdari davaya konu olmuş olayda koleksiyonda yer alan 15 eserin kaybolduğu denetim esnasında fark edilince koleksiyon izin belgesinin iptaline karar verilmiş ve koleksiyoncu tarafından iptal

[131] "... 04.04.2006 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere verildiği ve kendisi adına kayıtlı eser listesinde 210 adet eserin bulunduğu, sanık hakkında; 2012 yılında koleksiyon denetimi yapılabilmesi için iki kez tebligatta bulunulmasına rağmen sanığın işyerinin kilitli olması nedeni ile denetim yapılamadığı, bu nedenlerden dolayı koleksiyon izin belgesinin iptal edildiği.." Yargıtay 12. Ceza Dairesi, E.2018/3209, K. 2021/1615, T. 16.02.2021.

davası açılmıştır. Ancak Danıştay, koleksiyon izin belgesinin iptali işlemini hukuka uygun bulmuş, davayı reddetmiştir.[132]

- Koleksiyonda yer alan kültür ve tabiat varlıklarına kasıtlı olarak zarar verilmesi, bunların tahribine veya kaybına neden olunması durumunda izin belgesi iptal edilecektir. Böyle durumlarda koleksiyoncunun suç işleme kastının varlığına karar vermek zordur. Ancak kastı olmasa dahi durumu yetkili mercilere bildirme yükümlülüğü devam etmektedir. Bu yükümlülüğün ihlali halinde de hem belge iptali hem de ceza sorumluluğu kaçınılmaz olacaktır. Koleksiyoncu dışında üçüncü kişilerin zarar vermesi durumunda ise yedi gün içinde bağlı olduğu müze müdürlüğünü haberdar etmek zorundadır. Her ne kadar suç üçüncü kişiler tarafından işlenmiş olsa da koleksiyoncunun bildirim yükümlülüğüne uyması gerekir. Uymadığı takdirde cezai sorumluluğu doğacaktır. Yargıtay da eserlerin kaybolduğunu denetimden önce müze müdürlüğüne bildirmeyen koleksiyoncunun fiilinin özensizlik olarak değerlendirilemeyeceğini 2863 sayılı Kanun madde 73'e aykırılık teşkil ettiğinden cezalandırılması gerektiğine dair karar vermiştir.[133]

- Koleksiyoncu, müze müdürlüğüne başvuru yapıp izin belgesini aldıktan sonra bir yıl içinde koleksiyon faaliyetine başlamalıdır. Eğer başlamazsa koleksiyon izin belgesi iptal edilir.

- İzin belgesinin iptal nedenlerinden biri de koleksiyoncunun edindiği eseri envanter defterine kaydetmeden devretmesi ya da satmasıdır. Bu durum idarenin denetim yetkisini kısıtlayacağı gibi kültür varlıklarının yasadışı ticaretinin de önünü açacaktır.

---

[132] "...davacı hakkında yapılan denetim sonucu düzenlenen raporda, davacının koleksiyonuna kayıtlı olduğu halde kaybolan 15 adet eseri ilgili makamlara bildirmediği, 2 adet eserin de koleksiyona kayıtlı olmadığının tespit edildiği, bu durumda Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik hükümleri uyarınca davacının koleksiyon izin belgelerinin iptal edilmesinde hukuka aykırılık bulunmadığı…" Danıştay 6. Daire, E. 2008/3237, K. 2010/4115, T. 21.04.2010.

[133] "...sanığın koleksiyonerlik belgesinin iptaline karar verildiği, her ne kadar yapılan yargılama neticesinde sanığın eylemi muhafazada özensizlik olarak nitelendirilebileceği ve sanıkta suç işleme kastının bulunmadığı gerekçeleri ile beraate karar verilmiş ise de; sanığın kaybolduğunu iddia ettiği eserler hakkında bildirim yükümlülüğünü yerine getirmemesi gözetildiğinde, sanığın savunmalarının inandırıcı olmadığı, tüm dosya kapsamından sanığın eylemlerine uyan 2863 sayılı Kanunun 73. maddesi uyarınca mahkumiyetine karar verilmesi gerektiği gözetilmeksizin, yerinde olmayan gerekçe ile beraatine karar verilmesi, Kanuna aykırı olup…" Yargıtay 12. Ceza Dairesi, E.2015/2793, K. 2016/2848, T. 24.02.2016.

- Yukarıda sayılan iptal nedenleri dışında bir de koleksiyoncu 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve 21/3/2007 tarihli ve 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu hükümlerine aykırılık nedeniyle hakkında soruşturma ve kovuşturma süreci başlarsa süreç bitene kadar koleksiyonculuk faaliyeti durdurulur. Bu süreç içerisinde komisyon tarafından gerekli görülürse koleksiyonda bulunan kültür varlıkları, envanter defterleri ve koleksiyon izin belgeleri müze müdürlüğünde yediemin olarak tutulur. Yargılama neticesinde koleksiyoncu ceza alırsa izin belgesi iptal edilir.

2.4.2-Koleksiyon İzin Belgesinin İptalinin Sonuçları

Koleksiyon izin belgesinin iptalinin koleksiyoncu açısından ağır sonuçları bulunmaktadır. Yönetmelik madde 15/1 de yer alan iptal sebeplerinin varlığı müze müdürlüğü tarafından oluşturulan komisyon tarafından tespit edilir. Koleksiyon yapmaktan kendi isteğiyle vazgeçenlerin izin belgelerinin iptal edilmesi için komisyon kararına gerek yoktur. Komisyon tarafından iptal sebebinin tespit edilmesi durumunda koleksiyon izin belgesi, müze müdürlüğünün teklifi üzerine Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından iptal edilir. Bakanlık gerekli gördüğü takdirde bu yetkiyi müze müdürlüğüne devredebilir. Söz konusu iptal işlemi idari işlem niteliğindedir. Dolayısıyla her idari işlemde aranan yetki, şekil, sebep, konu, amaç unsurları bakımından hukuka uygun olmalıdır. Bu unsurlardan herhangi birinde hukuka aykırılık söz konusuysa iptal işlemi de hukuka aykırı olacaktır.

Koleksiyoncu tarafından iptal işlemine karşı idari yargıda iptal davası açılabilir. Ancak iptal davası açmadan önce 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu[134] madde 11'de yerini bulan ihtiyari başvuru yolu da izlenebilir. Buna göre idareden idari işlemin kaldırılması, geri alınması, değiştirilmesi veya yeni bir işlem yapılması hususları talep edilebilir. Ancak bu yol ihtiyaridir, istenirse bu yola başvurmadan direkt dava da açılabilir.

Koleksiyoncunun koleksiyon yapmaktan kendi isteğiyle vazgeçmesi durumu hariç, Yönetmelik 15/1'de yer alan yukarıda saydığımız iptal nedenlerinden herhangi birinin gerçekleşmesi sebebiyle izin belgesi iptal edilen kişiler yeniden koleksiyon

[134] R.G. Tarih ve Sayı: 20.01.1982/17580.

izin belgesi alamaz. Bu kişilerin yeni bir kültür varlığı edinmesi ve koleksiyon faaliyeti yapmasına Yönetmelik madde 15/5'te kati şekilde yasak getirilmiştir.

Bu konuda görülen bir davada; daha önce izinsiz kültür varlığı bulundurduğu tespit edildiği için koleksiyon izin belgesi iptal edilen ve tekrar başvuru yaparak izin belgesi talep eden bir vatandaşın talebi idare tarafından cevaplanmayarak zımnen reddedilmiştir. Bunun üzerine ret işleminin ve reddin dayanağı olan Yönetmelik 15/5 maddesinin iptali için idari yargıda iptal davası açılmıştır. Danıştay davaya dair yaptığı değerlendirmede; "..uyuşmazlık konusu Yönetmeliğin iptali talep edilen 15. maddesinin 5. fıkrasındaki "koleksiyon izin belgesi iptal edilenlerin hiçbir şekilde yeni bir kültür ve tabiat varlığı edinemeyecekleri ve yeniden koleksiyon izin belgesi alamazlar" ibaresinde hukuka aykırılık bulunmadığı gibi, söz konusu düzenleme dikkate alındığında, koleksiyon izin belgesi iptal edilen davacının yeniden bu belgenin verilmesi yolunda davalı ... Valiliğine yapmış olduğu başvurunun zımnen reddine ilişkin dava konusu bireysel işlemde de hukuka aykırılık bulunmadığı gerekçesiyle davanın reddine karar verilmiştir."[135] Karar davacı tarafından temyiz edilmiştir. Temyiz gerekçesi ise mülkiyetinde bulunan taşınır kültür varlıklarının akıbetine dair düzenlemelerin kanunla değil yönetmelikle düzenlenmiş olması, cezai düzenlemelerin de ancak kanunla konulabileceğidir. Temyiz incelemesini yapan Danıştay İDDK verdiği kararda; 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun "Müze, özel müze ve koleksiyonculuk" başlıklı maddede, koleksiyonculuğa dair çeşitli düzenlemeler yapılmış olsa da koleksiyon izin belgesinin iptal sebeplerinden bahsedilmemiştir. Ayrıca kanunda izin belgesinin iptali durumunda koleksiyona dahil eserlerin akıbetinden de bahsedilmemiştir. Koleksiyonun koleksiyoncu için ekonomik bir değeri olması nedeniyle mülkü olduğu, davacının koleksiyon izin belgesinin iptal edilmesi nedeniyle kendisine yeniden bu belgenin verilmemesi yönündeki dava konusu Yönetmelik kuralı nedeniyle davacının bu yolla edineceği mülkiyet hakkına sınırlama getirildiği, bunun da, bir tür ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbiri niteliğinde olduğu ve ancak kanunla düzenlenebilecekken, bu konudaki düzenlemenin Yönetmelikle yapılmasında hukuka uygunluk bulunmadığı sonucuna varılmıştır.[136] Sonuç itibariyle "Koruması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi

[135] Danıştay Altıncı Dairesi, E:2019/2479, K:2019/12548, T. 28/11/2019.
[136] Danıştay İDDK, E. 2020/1643, K. 2021/130, T. 28.01.2021.

Hakkında Yönetmeliğin" 15. maddesinin 5. fıkrasındaki "...koleksiyon izin belgesi iptal edilenler, hiçbir şekilde yeni bir kültür ve tabiat varlığı edinemezler ve yeniden koleksiyon izin belgesi alamazlar." ibaresi iptal edilmiştir.[137] İptal kararına karşı Kültür ve Turizm Bakanlığı temyiz talebinde bulunmuşsa da temyiz isteminin reddine, Yönetmeliğin 15/5 maddesinin iptaline dair verilen karar kesinleşmiştir.[138] Neticede her ne kadar Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sisteminde yer alan Yönetmelik metninde 15/5. madde hala görünse de; madde iptal edilmiştir.

Koleksiyon izin belgesinin iptalinden sonra çözülmesi gereken problemler ortaya çıkar. Bunlardan ilki izin belgesinin iptaline dair ceza içeren hükümlerin kanunla değil yönetmelikle düzenlenmiş olmasıdır. Yukarıda detaylandırdığımız Danıştay kararı da bu problem üzerine verilmiş bir karardır. Bu durum suç ve cezaların kanuniliğini düzenleyen Anayasanın 38. maddesine aykırılık oluşturmaktadır.[139] Bir diğer problem ise izin belgesi iptal edilen koleksiyoncuların, koleksiyonlarının akıbetinin ne olacağıdır.

2.4.3- Koleksiyon İzin Belgesinin İptali Sonucu Koleksiyona Dahil Kültür Varlıklarının Akıbeti

Koleksiyon izin belgesinin iptal edilmesi durumunda, koleksiyoncu en geç yedi gün içerisinde; koleksiyon izin belgesini, envanter defterini, envanter defterine kayıtlı olan eserleri ve henüz kayıt işlemleri tamamlanmamış eserleri bağlı bulunduğu müzeye teslim etmek zorundadır. Yedi günlük süre iptal kararının koleksiyoncuya tebliğ edilmesiyle başlar.

Koleksiyoncunun elindeki tüm kültür varlıklarını denetimi altında olduğu müzeye teslim etmek zorunda olması mülkiyet hakkının ihlali sonucunu doğurabilir. Daha önce kültür varlıklarının mülkiyetinin devlete ait olduğunu, koleksiyon faaliyeti yapanların zilyet konumunda olduğunu söylemiştik. Ancak koleksiyonda yer alan kültür varlıklarının belli şartlara tabi olmak üzere el değiştirebilmesi, satılabilmesi, mirasçılara intikali mümkün olduğundan ekonomik bir değeri

[137] Danıştay Altıncı Dairesi, E:2021/4979, K:2021/8000, T. 09.06.2021.
[138] Danıştay İDDK, E. 2021/2926, K. 2022/387, T. 09.02.2022.
[139] Çevikçelik, s.337.

bulunmaktadır. Bu nedenle koleksiyoncu için Anayasanın 35. maddesine göre mülk teşkil ettiği değerlendirmesi yapılmaktadır.

Anayasa Mahkemesinin Cevdet Timur Kararı tam da bu konuya açıklık getirmektedir.[140] Koleksiyoncu Cevdet Timur, envanter defterine kayıtlı olmayan eserlerle yakalanmış hakkında soruşturma başlatılmıştır. Yapılan yargılama neticesinde başvurucunun eserleri kaydetmek için yeterli zamanı olmadığı yönündeki beyanlarına itibar edilerek hakkında beraat kararı verilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, envantere kayıtlı olmayan eser bulundurduğu için koleksiyon izin belgesini iptal etmiştir. İzin belgesinin iptali kararına karşı koleksiyoncu tarafından açılan idari dava, idarenin işlemi hukuka uygun bulunduğundan reddedilmiştir. Bunun üzerine başvurucu, kendisi hakkında görülen ceza yargılamasının sonucunun beklenmeden izin belgesinin iptal edilmesinin masumiyet karinesine aykırı olduğu, izin belgesinin iptalinden sonra koleksiyonda yer alan tüm eserlerin müzeye tesliminin istenmesinin de mülkiyet hakkını ihlal ettiği gerekçeleriyle Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunmuştur.

Anayasa Mahkemesi değerlendirmeyi yaparken mülkiyet hakkının ihlali için öncelikle hakkın varlığına kani getirmek istemiştir. Mülkiyet hakkının varlığı hususu değerlendirilirken, bir şeyin devredilip devredilemeyeceği, intikal edip etmediğine bakılmış ve koleksiyona konu eserler koleksiyoncu tarafından el değiştirebildiği, devredilebildiği ve intikale konu olabildiği için Anayasa madde 35 anlamında mülk teşkil ettiği kanaatine varılmıştır. Netice itibariyle koleksiyoncunun koleksiyona dahil eserler üzerinde mülkiyet hakkı vardır. Buradan yola çıkarak koleksiyondaki kültür varlıklarının müzelere devrinde mülkiyet hakkının sınırlanması söz konusu olacağından, sınırlamaya ilişkin konulmuş kurallara uygun olmalıdır. Mülkiyet hakkının kısıtlanabilmesi için Anayasamızın 13. maddesinde belirlenmiş şartlara uyulmalıdır. Yani mülkiyet hakkına yapılacak herhangi bir müdahalenin kanun hükmünden kaynaklanması gerekir. Buradaki 'kanun' ifadesinden anlamamız gereken, TBMM tarafından çıkarılmış maddi anlamda bir kanundur.[141] Anayasa

[140] Anayasa Mahkemesi Cevdet Timur Kararı, Başvuru Numarası: 2015/3742, Karar Tarihi: 10.01.2019
[141] Sancakdar, s.887.

Mahkemesi, kanun metni dışında herhangi bir düzenlemeyle getirilen sınırlamaları, mülkiyet hakkının ihlali olarak değerlendirdiğini açıkça ifade etmiştir.[142]

Koleksiyonculuk izin belgesinin hangi durumlarda iptal edileceği, iptalin sonuçlarının neler olduğu, koleksiyondaki eserlerin akıbetinin ne olacağına dair kanunla yapılmış bir düzenleme bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesi Cevdet Timur kararında, mülkiyet hakkının sınırlandırılmasına dair Anayasa 13 ve 35. maddelerde düzenlenen kanunilik ölçütünün karşılamamış olması nedeniyle koleksiyoncunun mülkiyet hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir.[143]

Sonuç itibariyle, ekonomik değer taşıyan, devredilebilen, satılabilen, intikale konu olabilen koleksiyonun müzeye devrinin sağlanması için gerekli zeminin hukuki çerçevesi kanunla çizilmelidir. Bu şekilde mülkiyet hakkının ihlaline konu olamayacaktır.

2.5. YURTDIŞI KOLEKSİYONCULARINDAKİ KÜLTÜR VARLIKLARINA İLİŞKİN İADE DAVALARI VE ÖRNEKLER

Ülkemiz coğrafi konumu nedeniyle birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış ve bu nedenle zengin bir kültürel mirasa sahip olmuştur. Ancak bu mirasın korunabilmesi ve muhafaza edilebilmesi kolay olmamıştır. Evrensel olarak cazibesi olan bir kültür ve tarihten bahsettiğimiz için birçok uygarlığın arkeolojik mirası çeşitli şekillerde ülkemizden kaçırılmış ve çıkarılmıştır. Kültürel varlıklarla ilişkisi yönünden iki tür ülkeden bahsedilebilir: kültürel mirası zengin olan kaynak ülkeler ve kültürel miras yönünden fakir olduğu halde ekonomik gücüyle bunlara sahip olmak isteyen pazar ülkeleri. Çalışmamızın birinci bölümünde değindiğimiz üzere; bir eserin çıkarıldığı topraklarda bulunmasının o eseri daha anlamlı kılacağı görüşü kültürel milliyetçilik olarak adlandırılmış; tüm tarihi eserlerin insanlığın ortak mirası olduğu bu nedenle de en iyi koruma imkanı sağlayan ülkede bulunmasını savunan ise evrenselci görüş olarak adlandırılmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), Fatih Sultan Mehmet'in, bir özel koleksiyonda yer alan portresini, Britanya'nın

[142] Anayasa Mahkemesi, Torsan Orman San. VE Tic. Ltd. Şti. Kararı, Başvuru Numarası: 2014/13677, Karar Tarihi, 20.09.2017.

[143] Kararda eleştiri konusu yapılabilecek husus ise koleksiyona dahil eserlerin devlet malı olup olmadığının değerlendirilmemiş olmasıdır.

başkenti Londra'da düzenlenen açık artırmada 770 bin sterline (6.56 milyon lira) satın almıştır. Eserin ülkemiz topraklarında yer almasının anlamsal bütünlüğü sağlama noktasında işlevsel olacağı düşülmektedir. Genellikle kaynak ülkeler eserin bulunduğu yerde yani kendi topraklarında sergilenmesi gerektiğini savunurlar. Buradaki amaç hem eseri anlamsal bütünlüğünden koparmamak hem de eserin ekonomik bir meta haline gelmesinin önüne geçmektir. Aksi halde yani kültür varlıklarının bulundukları coğrafyadan ayrılmasının önü açılıp ticareti serbest bırakıldığında yasadışı ticarete konu olma olasılıkları çok fazladır.[144]

Türkiye kültürel ve tarihi mirasının zenginliği yönünden kaynak ülke konumundadır. Ekonomik olarak güçlü ülkeler, kültürel varlıkları satın alarak koleksiyonlar oluşturmak veya özel müzeler kurmak gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu durumda, genellikle kaynağı araştırmadan veya izin almadan kültürel varlıklar satın alınmakta ve bu talep devam ettiği sürece kaynak ülkelerden kültürel varlıkların akışı sürmektedir. Buradaki tartışma konusu serbest ticaretin sınırlarının ülkeler arasında nasıl çizileceğidir. Eserlerin kaçırıldığı ülkelerde iade edilmesi süreci ise kaçak kazılardan elde edilen eserler bakımından oldukça zordur. Zira herhangi bir envantere kayıtlı olmayan eserin yurt dışına kaçırılması durumunda elimizde resmi bir delil olmayacaktır.[145]

Kültür varlığı kaçakçılığına dair her ülkenin iç hukukunun farklı olması, zamanaşımı sürelerinin kısalığı ve kaçak olarak ülkeden çıkarılan eserler üzerindeki mülkiyet sorunu gibi durumlar eserlerin geri alınması hususunu güçleştirmektedir. Bu zorluğu aşabilmek için gerekli olan şey pazar ülkeler ve kaynak ülkeler arasında oluşturulacak ortak bir hukuki zemindir,[146] ancak bu süreç sadece yasal prosedürlerle sınırlı kalmaz; aynı zamanda diplomatik ilişkilerin de dengelenmesini gerektirir. İade davaları genellikle diplomatik müzakereler yoluyla çözülür ve kaynak ülke ile alıcı ülke arasında dostane ilişkilerin sürdürülmesi önem taşır. Diplomasi, eserin sahipliği konusunda uzlaşma sağlanması ve kültürel mirasın korunması için kritik bir araçtır. Bu süreçlerin başarılı bir şekilde yönetilmesi, tarihi eserlerin kaynak ülkelerine geri dönmesini sağlayarak küresel kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunur.

---

[144] Sancakdar, s.893.

[145] Sinem Kurtural Karakundakoglu, İrem Oğuz, Behçet Behiç Olgun, (2022). Türkiye'nin Yurtdışına Kaçırılan Arkeolojik Eserlerinin Geri Alınmasında Son Yirmi Yıl, **Atlas Journal**, Cilt:*8, Sayı:*47, S.2611.

[146] Sancakdar, s.893.,Özel, s.239.

2.5.1. Kültür Varlıklarının İadesine İlişkin Pozitif Düzenlemeler

Kültür varlıklarının iadesi noktasında devletlerin özel hukuku yanında ikili anlaşmalar uygulama alanı bulmaktadır. Kültür varlıklarının korunması ve yasadışı ticaretinin önlenmesi adına yapılan uluslararası sözleşmelerin bazıları genel hükümlere yer vermişken, bazıları özellikle iade hususunu detaylandırmıştır.

Aşağıda kültür varlıklarının korunması ve yasadışı ticaretinin önlenmesi amacıyla yapılan uluslararası sözleşmeler kronolojik olarak incelenecektir.

Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Varlıklarının Korunmasına Dair 1954 Tarihli Sözleşme, savaş esnasında kültür varlıklarının korunmasını amaçlayan ve kültür varlıklarının korunmasına dair hazırlanan ilk sözleşme özelliğini taşımaktadır. Türkiye, bu sözleşmeye 1965 yılında taraf olmuştur.[147] Sözleşmeye katılan devletler, kültürel varlıkların hırsızlık, zarar verme veya kaçırılma gibi her türlü kötüye kullanımını engellemeyi taahhüt ederler.

Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması için Alınacak Tedbirlerle ilgili 1970 tarihli UNESCO Sözleşmesi, kültür varlıklarının korunması ve yasa dışı alım satımının önlenmesi adına hazırlanan tüm sözleşmeler arasında devletlerin en fazla katılım sağladığı sözleşmedir. Türkiye 1981 yılında Sözleşmeyi imzalamıştır.[148] Sözleşmenin 4. maddesi her devletin kendi topraklarından bulunmuş kültür varlıklarının o devlete ait olduğunu kabul etmiştir. Devletler bu kültür varlıklarının satışını ve taşınmasını yasaklama hakkına sahiptir. Sözleşme, doğrudan uygulama alanına sahip olmadığından taraf devletlere uyum yasaları çıkarma yükümlülüğü yüklemektedir. Dolayısıyla taraf devletlerde çıkarılan yasalar da birbirinden farklılık arz edeceği için yeknesak bir uygulama ihtiyacı doğmuştur.[149]

---

[147] Sözleşmenin uygun bulma kanunu 8.11.1965 tarih ve 12145 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Varlıklarının Korunmasına Dair 1954 Tarihli Sözleşme, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc048/kanuntbmmc048/kanuntbmmc04800563.pdf, (03.04.2024)

[148] Sözleşme, 26.01.1981 tarih ve 17232 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/kanunlar_kararlar/kanuntbmmc063/kanuntbmmc063/kanuntbmmc06302256.pdf, (03.04.2024)

[149] Sancakdar, s.894-896.

Çalınmış ya da Yasadışı Olarak İhraç Edilmiş Kültür Varlıklarına Dair 1995 UNIDROIT Konvansiyonu[150] yeknesak bir düzenlemeye olan ihtiyaçtan doğmuştur. Taraf devletlerin doğrudan uygulama imkânı olan hükümler içermektedir. Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir. Anlaşma, ilk kez yasadışı yollarla ihraç edilen kültürel varlıkların da kaynak ülkeye geri dönüşünü sağlamıştır. Anlaşmayı kabul eden bir devletin kültür varlıklarını koruma amacıyla uyguladığı ihracat yasaklarını ihlal ederek yurtdışına çıkarılan kültürel eserler de iade sürecine tabi tutulmaktadır. Bu sözleşme ile kaynak ülkeler ve pazar ülkeler arasındaki karşıt çıkarların uzlaştırılması amaçlanmıştır. Konvansiyonun Önsözünde, kültürel objelerin iadesi için herkesin yararına olan kültürel mirasın korunması ve muhafazasına ilişkin ortak, asgari hukuk kurallarının kurulmasının önemine vurgu yapılmıştır, ancak konvansiyonun tek başına yasadışı ticaretten kaynaklanan sorunları çözmeye yetmeyeceği belirtilmiştir. Bu nedenle, yasadışı kültür varlığı ticaretinde benimsenen temel ilkelerin ve bunların uygulanmasının, özellikle yasadışı kavramının tanımının önemli olduğu vurgulanmıştır. Bir ülkede o ülkenin kurallarına aykırı olarak ihraç edilen kültür varlıklarının meşru bir ticaret konusu olamayacağı inancı benimsenmedikçe, kültür varlıklarının yasadışı ticareti ve bu bağlamda iade talepleri sorunu devam edecektir.[151] Dolayısıyla asıl amaçlanan kavramlara yüklenen anlam konusunda ortak bir uzlaşıya varmaktır.

Sözleşme uygulama kapsamını çalınan kültürel nesneler ve yasadışı olarak ihraç edilen kültürel nesneler şeklinde belirlemiştir. Her iki kategori için ayrı bölümlere yer verilmiştir. Çünkü özel ya da kamu mülkiyetine ait olan bir kültür varlığının, sahibinin elinden rızası dışında çıkması ile yurt dışına çıkışı yasak olan bir eserin bu yasağa aykırı olarak yurt dışına kaçırılması ayrı değerlendirmelere tabi tutulacaktır. İlkinde tüm hukuk düzenlerinde suç olarak tanımlanan hırsızlık söz konusu iken ikincisinde ihracat yasağına aykırılık söz konusudur.

Çalınan kültür varlıklarının iadesini istemek belli bir süre sınırlamasına tabi tutulmuştur. Sözleşmesinin 3/3 maddesi: "Her türlü iade talebi, davacının kültürel objenin yeri ve zilyedinin kimliğini öğrendiği andan itibaren üç yıllık bir zaman içinde ve her halükârda hırsızlık anından itibaren elli yıllık bir zaman içinde

[150]Çalınmış ya da Yasadışı Olarak İhraç Edilmiş Kültür Varlıklarına Dair 1995 UNIDROIT Konvansiyonu,https://www.unidroit.org/instruments/cultural-property/1995-convention/, (03.04.2024)
[151] Özel, 2013, s.239-240.

yapılacaktır." şeklinde düzenlenmiştir. Zamanaşımının başlangıç zamanının eserin kimin elinde olduğunun öğrenilme anından başlaması çok önemli bir yeniliktir. Zira kültür varlığı çalınmasından sonra soğutma dönemi olarak adlandırılan bir ortadan kaybolma döneminden sonra gün yüzüne çıkarılmaktadır. Bu arada gerçek malikin kültür varlığını takip edebilmesi mümkün olmamaktadır.[152] Dolayısıyla hırsızlığın gerçekleştiği anın değil de öğrenme anının esas alınması isabetli bir değişiklik olmuştur.

Çalınan kültür varlığını son tahlilde elinde bulunduran zilyet iyi niyetli olsa dahi eseri iade etmekle yükümlüdür. Zira sözleşme iyiniyetli zilyedin mülkiyet hakkını korumamaktadır. Ancak madde 4(1) hükmüne göre: "İade edilmesi istenen çalıntı kültürel objenin zilyedi, iade anında, objenin çalındığını bilmediğini ve makul olarak da bilebilecek durumda olmadığını ve eseri alırken makul dikkat gösterdiğini ispatlayabilmesi halinde, adil ve makul bir tazminata hak kazanacaktır." Buradaki ispat yükü zilyede aittir. Zilyedin esere sahip olurken gereken dikkati gösterip göstermediği ise her somut olay için ayrı değerlendirilecektir.[153]

Konvansiyonun 3. bölümü yasadışı olarak ihraç edilen kültür varlıklarının iadesi hususunu düzenlemiştir. Burada söz konusu olan kültür varlıkları çalınmış değildir, malikin kendi rızasıyla elinden çıkmıştır ancak kaynak ülke eserin kendi ülkesinden dışarı çıkmasını istememekte, kamu hukuku kuralları ile buna yasak getirmektedir. İade talebi belli şartlara bağlanmıştır. Bunlardan ilki, malikin kim olduğu fark etmeksizin iade talebi devlet tarafından yapılmalıdır. Ayrıca iadesi istenen kültür varlığında aranan bazı nitelikler vardır, bunlar sözleşmesin 5/3 maddesinde sayılmıştır.[154] Talepte bulunan devlet objenin kendisi için önemli bir kültürel değer taşıdığını, objenin ülkeden götürülmesinin eserin bütünlüğünü bozacağını, eserin kendisinde olmamasının devletin menfaatlerini zedelediğini ispatlamalıdır. Bu hususları ispat yükü talep eden devlete aittir. Burada sayılan

[152] Özel, 2013, s.246.
[153] Özel, 2013, s.250.
[154] "Talepte bulunan devlet objenin talep eden devlet için önemli kültürel değere sahip olduğunu veya objenin ülkeden götürülüşünün aşağıda belirtilen menfaatlerden bir veya birkaçına büyük ölçüde zarar verdiğini gösterirse, kendisine başvurulan devlet mahkemesi ya da yetkili makam yasadışı ihraç edilen kültürel objenin iadesini emredecektir: (a) Obje ve çevresinin fiziksel korunması, (b)Bileşik objenin bütünlüğü, (c) Bilimsel ya da tarihi karakterdeki bir bilginin korunması, (d)Kabile ya da ilkel topluluk tarafından objenin geleneksel ya da ritüel kullanımı."

şartların tamamının aynı anda bulunması aranmaz, birinin dahi varlığını ispat etmiş olmak yeterlidir.[155]

Zamanaşımı süresi ve iyiniyetli zilyedin tazminat hakkı çalınan eserlerin iadesinde olduğu şekliyle burada da geçerlidir. Tazminat ödeme yükümlülüğü kültür varlığının iadesini talep eden devlete aittir.

Hukukumuzda kültür varlıklarının korunmasına ilişkin temel kanun 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'dur. Kanunda düzenlendiği üzere: "Yurt içinde korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları yurt dışına çıkarılamaz." Bunun yanında Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda da kültür varlığı kaçakçılığı suçunun cezalandırılacağı düzenlenmiştir.

Ülkemizde bulunan kültür varlıklarının bir kısmı Osmanlı zamanında yurt dışına çıkarılmıştır. Bu eserlerin iadesi talep edildiğinde, karşı taraf eserleri izinle çıkardıkları iddiasıyla iade taleplerini reddetmektedir. Söz konusu izinler, kültür varlığının bir yerden bir yere taşınmasına izin veren belgeler olduğu halde bunların izin ya da bağış şeklinde değerlendirildiği görülmektedir. Dolayısıyla bu konuda kapsamlı bir araştırma yapmak gerekmektedir.[156]

Yasadışı olarak yurt dışına çıkarılan eserlerin tespiti için yurt dışındaki müzeler ve sanat eserlerinin ticaretiyle uğraşan kurumların ziyaret edilmesi, yaptıkları çalışmaların taranması gibi çalışmalar yapılmaktadır. Ancak bazı eserler depolarda tutulduğu sergilere çıkarılmadığı için tespiti yapılamamaktadır. Eserlerin tespiti yapıldıktan sonra iadesi noktasında önemli husus eserin envanter kaydının olup olmadığıdır. Envanter kaydı olan eserin çalınması ya da kaybolması durumunda fotoğraflı envanter kayıtlarıyla birlikte gerekli ilanlar yapılır, gümrük sınır kapılarına ikazlar gönderilir.[157] Bunun yanında INTERPOL'ün Uluslararası Çalıntı Sanat Eserleri Veri Tabanı[158] kültür varlığı trafiğiyle mücadelede önemli rol oynamaktadır.[159] Detaylı envanter kayıtları girilen eserin kayıp olduğu ilanı, veri

[155] Özel, 2013, s.253.
[156] Sancakdar, s.901.
[157] Sancakdar, s.903.
[158] https://www.interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime/Stolen-Works-of-Art-Database, (03.05.2024).
[159] Kerime Toprak, **Kültür Varlığı Kaçakçılığı Suçu Ve Yasa Dışı Kültür Varlığı Ticareti Suçları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2020, S.35.

tabanı üzerinden tüm ülkelere yapılabilmektedir. Eserin nerede olduğu bulunup belirlendikten sonra iadesi için gerekli çalışmalar başlatılmaktadır.[160]

2003-2017 döneminde, yasa dışı yollarla yurt dışına kaçırılan kültür varlıklarımızın iadesi için ilgili kurumlarla birlikte koordineli çalışmalar yürütülmüş ve bu süreçte Almanya, Avusturya, Avustralya, ABD, Birleşik Arap Emirlikleri, Bulgaristan, Hırvatistan, Fransa, İsviçre, İngiltere ve Sırbistan gibi ülkelerden toplamda 4.314 kültür varlığının ülkemize iade edilmesi sağlanmıştır.[161]

2.5.2. Diplomatik Yollar ve İkili Anlaşmalarla Sağlanan İade Örnekleri

Dostane yollarla Türkiye'ye iadesi sağlanan birçok eser bulunmaktadır. Gaziantep'in simgesi haline gelmiş Çingene Kızı Mozaiği bunlardan biridir.

Çingene Kızı her nereye giderseniz gözleriyle sizi takip ediyor izlenimi vermesi nedeniyle ülkemizin Mona Lisa'sı olarak da adlandırılır.[162] 1990lı yıllarda Belkıs Harabelerinin kurtarılması esnasında bulunduğu bilinmektedir. Milattan önce ikinci üçüncü yüzyıllara tarihlenen mozaik, görkemli Roma evlerinin yemek odasında bir zemin mozaiği olarak yapılmıştır. ABD'ye kaçırılan mozaik parçaları Peter Marks isimli bir tacir tarafından Bowling Green Üniversitesi'ne 35 bin dolara satılmıştır. Mozaikler 1965 yılından beri üniversitenin sanat merkezinde zemine döşenmiş halde sergilenmiştir. 2012 yılında Bakanlık yetkilileri tarafından tespit edilen mozaiğin iadesi için çalışmalar başlatılmıştır. İlk adım olarak üniversite yönetiminden eserlerin iadesi talep edilmiştir. Ancak Üniversite, eserleri 1965 yılında 35 bin dolara aldığını, 2012 yılındaki kur farkıyla 260 bin dolar karşılığında iade edeceğine dair bir cevap göndermiştir. Üniversitenin sunduğu ikinci seçenek ise toplamda 200 Türk öğrencinin Bowling Green Üniversitesi'nde eğitim almasıdır. Bakanlık nezdinde iki teklif de etik değerlerden yoksun bulunduğundan reddedilmiştir. Ancak Çingene Kızı'nın peşi

[160] Kocaeli'nin Çukurbağ bölgesindeki arkeolojik kurtarma çalışmaları sırasında keşfedilen, ancak 2010'da kaybolan Roma dönemine ait kabartma friz parçası için Kültür ve Turizm Bakanlığı harekete geçti ve Interpol Uluslararası Çalıntı Sanat Eserleri Veri Tabanı üzerinden dünya çapında arama yaptı. Araştırma sonucunda, eserin Münih'teki bir müzayede evinde satışa sunulduğu tespit edilince gerekli yasal işlemler başlatıldı. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın çabalarıyla 8 yıl sonra Ankara'daki Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü'nde koruma altına alındı.
https://www.arkeolojikhaber.com/haber-almanya-izmitten-kacirilan-tarihi-frizi-turkiyeye-iade-etti-8870/, (03.05.2024).

[161] TBMM, 2018, s.96.

[162] https://trdergisi.com/cingene-kizi-ve-mona-lisa/. (16.09.2024)

bırakılmamıştır. Bakanlık 2017 yılında Chicago Başkonsolosluğu aracılığıyla bir başvuru daha yapmıştır. Neticede mozaiklerin replikasının yapılıp üniversiteye verilmesi ve korunması hususunda azami ihtimamın gösterileceği taahhüdü ile Üniversite yönetimi ikna edilmiştir. 2018 yılında mozaik parçaları ülkemize giriş yapmış ve söz verildiği gibi hazırlanan replikalar da 2 yıllık hazırlık sürecinin ardından Bowling Green Üniversitesi'ne gönderilmiştir.[163] İade sürecinin başarıyla sonuçlandırılması hem eserin ülkemizin kültür mirasına yaptığı katkı hem de uluslararası işbirliğinin önemini göstermesi açısından değerlidir.

Çorum ili Hattuşa kazılarından çıkarılan Boğazköy Sfenksi de işbirliğiyle iadesi sağlanan kültür varlıklarından biridir. Yaklaşık 2.5 metrelik bu sfenks Hititlerin taş işleme konusundaki ustalığını göstermektedir. Kazı çalışmalarında çıkarılan sfenksler bakım ve onarım çalışmaları için Berlin'e gönderilmiştir. Onarım için gönderilen eserlerin bir kısmı iade edilmeyince sfenksin iadesi için süreç başlatılmıştır. 1995 yılında İngiliz gazetesi The Independent, Manş Denizi'nde 1894 yılında batan Castor adlı gemiden Roma dönemine ait bir grup eserin, bir grup amatör dalgıç tarafından çıkarıldığı haberini yapmıştır. Bunun üzerine Kültür Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı işbirliğiyle eserin Anadolu topraklarına ait olduğuna dair raporlar hazırlanarak İngiliz makamları ikna edilmiş[164] ve 16 yıl süren ikili görüşmeler neticesinde 2011 yılında ülkemize iadesi sağlanmıştır. Günümüzde Çorum'da Boğazköy Müzesi'nde sergilenmektedir. Boğazköy Sfenksinin müzeye kazandırılmasından sonra yalnızca sfenksi görmek için binlerce ziyaretçinin geldiği bilinmektedir.[165]

Bir diğer yöntem ise ikili anlaşmalar yoluyla iadeyi sağlamaktır. Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç Ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi Ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme esas alınarak ikili anlaşmalar hazırlanmaktadır. Türkiye'nin özellikle bu konuda anlaşma yaptığı devletler; Özbekistan, Türkmenistan, Çin, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve İran'dır.[166]

---

[163] https://www.iienstitu.com/blog/cingene-kizinin-anavatana-donusu. (27.06.2024)
[164]TC Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, **Yitik Mirasın Dönüş Öyküsü**, İstanbul, 2003, s.140-142., https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-63158/28-ingiltereden-iadesi-saglanan-mans-denizi-batigindaki-kultur-varliklari-7-adet-1999.html, (03.05.2024).
[165]https://www.aa.com.tr/tr/kultur/almanyadan-iade-edilen-bogazkoy-sfenksi-binlerce-ziyaretci-agirladi/2738383. (27.06.2024)
[166] Sancakdar, s.906.

Kültür varlıklarının iadesi için dostane çözüm yolları ve ikili anlaşmalar müspet sonuçlanmazsa hukuki süreç başlatılır ve dava yoluna gidilir. Ancak dava için UNESCO Sözleşmesinde belirlenmiş bir zamanaşımı süresi olduğundan ve davalar çok uzun sürdüğünden en son çare olarak başvurulur.[167]

2.5.3. Karun Hazineleri İade Davası Örneği

Türkiye'nin açtığı iade davalarından biri Metropolitan Sanat Müzesi'nden iadesi sağlanan Karun Hazineleridir. M.Ö 560 – M.Ö 546 yılları arasında Lidya Krallığı yapan Karun antik dönemin en zengin kralı olarak bilinmektedir. 1965-1968 yılları arasında Uşak ili Güre beldesinde gerçekleşen kaçak kazılar sonucunda Karun hazineleri olarak adlandırılan bu çok değerli eserler keşfedildi. Keşfedilen 363 eserin bir kısmı, Ali Bayırlar adlı bir tüccar tarafından Avrupa üzerinden Amerika Birleşik Devletleri'ne kaçırıldı. Kaçırılan eserlerin bir kısmı Amerika'da eski eser ticaretiyle uğraşan John Klejman'a satıldı, John Klejman bu eserleri farklı isimlerle, bağış yoluyla, vakıflar aracılığıyla, hediye olarak Metropolitan Sanat Müzesine(MET) ulaştırdı.[168]. Bu eserlerin MET'te sergilendiği haberini alan gazeteci Özgen Acar, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bilgi verdi. Türkiye Cumhuriyeti uzun ve masraflı bir dava sürecine girmek istemediği için dostane çözüm yollarını denedi ve 1986 yılında resmi bir iade talebinde bulunuldu. Ancak talep reddedildi ve sonuç olarak 1987 yılında ABD'ye dava açıldı.

Davanın odak noktasını üç temel husus oluşturuyordu. İlk olarak, zamanaşımı süresinin dolup dolmadığı incelenmekteydi. İkinci olarak, Türkiye'nin bu eserler üzerindeki mülkiyet hakları ve sahiplik iddiaları değerlendiriliyordu. Üçüncüsü ise, Metropolitan Sanat Müzesi'nin söz konusu eserlerin kaçak olduğunu bilme konusunda gerekli özeni gösterip göstermediği ve bu durumun eserlerin meşruiyetine etkisi üzerinde duruluyordu. Bu temel konular, davanın sonucunu belirleyecek önemli unsurları oluşturuyordu ve uluslararası hukuk açısından büyük öneme sahipti. Zamanaşımı yönünden yapılan incelemede zamanaşımı süresinin başlangıcı,

[167] Karakundakoğlu, Oğuz, Olgun, s. 2615.
[168] Nimet Berkok, "Eski Eser Kaçakçılığı", **Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt:34, Sayı:1-2, 1990, s.329-330.

eserlerin nerede ve kimin elinde olduğunun bilinmesiyle başlıyordu. Eserlerin bir kısmının müze deposunda tutulması sebebiyle, zamanaşımı süresinin başlangıcı eserlerin depodaki varlığını öğrenme tarihi olarak kabul edildi. Mahkeme, bu öğrenme tarihini 1984 olarak belirledi ve bu tarihten itibaren zamanaşımı süresinin başladığına hükmetti. Bunun üzerine New York Federal Mahkemesi, MET'in zamanaşımı talebini reddetti ve uzun yıllar boyunca eserleri depolayan müzenin "iyi niyetli alıcı" sıfatıyla nitelendirilemeyeceğine hükmetti.[169] 1990 yılında davada duruşma aşamasına geçilmesiyle, Uşak'ta kazı sonucu ele geçirilen eserler ile davaya konu eserlerin birbiriyle uyumlu olduğu tespit edildi. Böylece eserlerin Türkiye'ye ait olduğu hususu da netlik kazanmış oldu. Dava sona yaklaşırken Türkiye'nin lehine işleyen süreç, MET yetkilileri tarafından uzlaşma teklif edilmesiyle dava dışı çözüme kavuşmuş oldu. MET, Türkiye'ye 1.7 milyon dolar ödemiş ve eserleri de iade etmiştir.[170]

Karun Hazinesi 1993 yılında ülkemize getirilmiş ve Anadolu Medeniyetleri Müzesinde sergilenmeye başlamıştır. 1996 yılında ise ait olduğu topraklar olan Uşak'a götürülerek orada sergilenmeye başlamıştır. Ancak Karun Hazinelerinin macerası burada bitmemiş, Hazinenin en nadide parçalarından olan Altın Kanatlı Denizatı broşu, sahtesiyle değiştirilerek Uşak Müzesi'nden kaçırılmıştır. Bu durum 2006 yılında fark edilmiş ve yoğun arama çalışmaları başlatılmıştır. 2012 yılında eser Almanya'da bulunmuştur. Yakalanan eserin orijinal olup olmadığını anlamak için ilk kez X ışınlarının kullanılarak analiz edildiği bir arkeometrik yöntem denenmiştir.[171] Bu yöntemle orijinal olduğu tespit edilen broş, Uşak Arkeoloji Müzesi'ne geri getirilmiştir.[172]

[169] TC Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, s.94-95.
[170] Sancakdar, s.917.
[171] Mahmut Aydın, "Çalınan Orijinal Altın "Kanatlı Denizatı (Hıppocampus)'Nın Taşınabilir X-Işını Floresans Spektrometresi Yöntemiyle Türkiye'ye İade Edilmesinin Sağlanması", **Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi**, Cilt:0, Sayı:20, 2017, s.149-150.
[172]https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-63145/12-abdden-iadesi-saglanan-lidya-hazinesi-eserleri-363-adet-1993.html., (4.05.2024).

SONUÇ

Koleksiyonculukla ilgili yasal mevzuatın gelişimi 1980'lerden sonra olmuştur. 1983'te 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun çıkarılmasıyla hukuki zemin sağlamlaşmıştır. Ancak bu tarihten önce de ciddi koleksiyonlar yapılmıştır. Koleksiyoncuların çoğu, faaliyetin hukuki boyutunun derinliklerine inmeden arkeolojik boyutunda kalmaktadır. Ancak mevzuatın getirdiği yükümlülükler, idarenin beklentileri ve koleksiyoncuya yüklenen sorumluluklar koleksiyoncular ve idare arasında çatışmalara yol açmaktadır.

İdare ve koleksiyoncular arasındaki çatışmaların en belirgin sebebi koleksiyondaki kültür varlıklarının mülkiyeti, kültür varlıkları üzerindeki tasarruf yetkilerinin kısıtlanmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmamızda koleksiyoncular ve Bakanlık arasında mülkiyet hususunda yaşanan ayrışmaları ayrıntılı olarak ele almıştık. Bu ayrışmalardan ilki; taşınmaz kültür varlıklarından kopmuş ya da sonradan koparılmış ve koleksiyona dahil edilmiş parçalara ilişkindi. Bakanlık çıkardığı genelgeyle bu kapsama giren parçaların koleksiyoncular tarafından müzelere teslim edilmesini istemişti. Koleksiyoncular konuyu yargıya taşımış, Danıştay, Bakanlığın işlemini hukuka uygun bulmuştu. Ancak çatışma burada sona ermedi. Koleksiyoncular eserleri teslim etmemekte ısrarcı olunca Bakanlık yayınladığı 737 nolu ilke kararıyla eserlerin teslimini zorunlu kıldı.

Ancak koleksiyoncular türlü emeklerle edinip o güne kadar korudukları eserleri teslim etmek istemiyordu. Netice itibariyle tabiri caizse Bakanlık pes etti ve durumu kanuna eklediği geçici bir madde ile çözüme kavuşturdu. Buna göre taşınmaz kültür varlıklarından kopan parçaları 11.03.2005 tarihinde önce elinde bulunduran ve envanter defterine usulüne uygun şekilde kaydetmiş olanlar, satmama şartıyla eseri elinde bulundurmaya devam edebilecekti. Eklenen geçici maddede Bakanlığa gerekli gördüğü parçaları bedelsiz şekilde koleksiyonculardan isteme yetkisi tanınmıştı. Bu durum koleksiyoncular tarafından Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yoluna götürüldü. Anayasa Mahkemesi Bakanlığın koleksiyoncuların elindeki esere bedelsiz şekilde el koyabilmesi için "gereklilik" şartının oluşmadığına karar verdi. Koleksiyoncuları haklı bularak mülkiyet hakkının

ihlaline hükmetti. Ancak bu mülkiyet hakları konusundaki açmazlar bundan ibaret değildir.

Koleksiyon izin belgesinin hangi durumlarda iptal edileceği ve iptalin koleksiyoncu ve eserler bakımından sonuçları Yönetmelikte düzenlenmiştir. Ancak suçun ve cezanın kanuniliği ilkesi gereği bahsi geçen düzenlemeler kanunla yapılmalıdır. Suçun ve cezanın kanunda düzenlenmesinin amacı öngörülebilirliği sağlamak ve hukukun üstünlüğünü korumaktır. Hukuki aksaklığın giderilmesi için koleksiyon izin belgesinin iptali nedenleri ve sonuçlarına kanuni dayanak kazandırılmalıdır.

Yönetmelikte koleksiyon izin belgesinin iptali durumunda aynı kişiye tekrar izin belgesi verilmeyeceği kuralı getirilmiştir. Bu kural da koleksiyoncular tarafından dava konusu edilmiştir. Danıştay tarafından yapılan değerlendirmenin detayları çalışmamızda aktarılmıştı. Danıştay koleksiyoncunun koleksiyon faaliyeti yoluyla edineceği mülkiyet hakkına sınırlama getirildiği kanaatindedir. Yine bu sınırlama Yönetmelikle getirildiği için eleştiri konusu yapılmıştır. Koleksiyoncuların, izin belgesi iptal edilenlere yeniden izin belgesi verilmeyeceğine dair Yönetmelik maddesinin iptali için açtıkları dava da kabul edilmiştir. Danıştay tarafından ilgili maddenin iptaline karar verilmiştir. Karar kesinleştiği halde; Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sisteminde yer alan Yönetmelik metninde 15/5 maddesi yer almaktadır. Yönetmelikten bu metin çıkarılarak yeniden yayınlanması kamuoyunun yanılmaması adına önem arz etmektedir.

Koleksiyon izin belgesi iptal edilen koleksiyoncunun koleksiyondaki eserlerine ne olacağı ayrı bir tartışma konusudur. Koleksiyoncuya yedi gün içerisinde koleksiyonda yer alan kültür varlıklarını, izin belgesini müzeye teslim etme yükümlülüğü getirilmiştir. Kültür varlıklarının devlet malı niteliğinde olduğu düşünüldüğünde koleksiyondaki kültür varlıklarının müzeye teslimi hususu bir sorun oluşturmamalıdır. Ancak Anayasa Mahkemesi farklı görüştedir. Koleksiyonda bulunan eserler üzerinde koleksiyoncunun Anayasa 35'e göre mülkiyet hakkı olduğu kanaatine varılmıştır. Mülkiyet hakkının varlığına kani getirilirken kullanılan kriterler çalışmamızda detaylı şekilde anlatılmıştı. Sonuç itibariyle koleksiyoncunun koleksiyon üzerinde mülkiyet hakkı olduğundan, müzeye teslime dair getirilen kural mülkiyet hakkının kısıtlanmasıdır. Hukukumuza göre mülkiyet hakkının

kısıtlanmasına dair kural ancak kanunla getirilebileceğinden; Anayasa Mahkemesi mülkiyet hakkının ihlal edildiği yönünde karar vermiştir. Koleksiyonun müzeye devrinin sağlanması için gerekli zeminin hukuki çerçevesi kanunla çizilmelidir. Bu şekilde koleksiyoncunun mülkiyet hakkı ihlal edilmemiş olacaktır. Ayrıca hukuk devletinde kanunlar ve kurallar açık olmalıdır.

Koleksiyoncular haklarını dava açarak, bireysel başvuruda bulunarak elde etmek zorunda bırakılmamalıdır. Hukuki düzenlemeler öngörülebilir, açık şekilde ele alınıp düzenlenmelidir.

Toplumda koleksiyonculuğa dair olumsuz bir algı vardır. Koleksiyoncuların izin belgesini kendilerine kalkan yaparak kaçak kazılar ve yasa dışı kültür varlığı ticareti yaptığı düşüncesi yerleşmiştir. Öncelikle bu algının kırılması için çalışmalar yapılmalıdır. Örneğin izin belgesi verilecek kişilerde aranan kriterler artırılabilir. Özellikle koruma hususunda gerekli bilincin sağlanması için eğitimler verilebilir. İzin belgesini almadan önce Bakanlık tarafından düzenlenecek eğitim programını tamamlanması istenebilir. Taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğu yapmak isteyen kişiler arkeolojik anlamda bilgi sahibi olsa da hukuki açıdan eğitime ihtiyaçları olduğu açıktır.

Bunun yanında maddi açıdan zorluk yaşayan kişilerin koleksiyon faaliyetleri sıkıntılı olabilmektedir. Ayrıca denetimler esnasında koleksiyoncunun koleksiyonunda yer alan eserleri iyi koruyup koruyamadığı denetlenirken, koleksiyonu geliştirip geliştirmediği de dikkate alınmalıdır.

Koleksiyona dahil edilecek eserin köken bilgisinin verilmesi istenebilir. Nereden geldiği, nasıl elde edildiği, kimden alındığı gibi bilgiler idareye sunulmalıdır. Sistem bu şekilde kurulduğunda eserin köken bilgisi idarede bulunmuş olur. Eser aileden mi kaldı, birinden mi satın alındı ya da kazıdan mı elde edildi? Bu soruların cevabının idarede olması önemlidir. Kaçak kazıların teşvik edilmemesi açısından da önemli bir adım olacaktır. Bu nedenle mevzuatın güncellenmesi, ihtiyaçlara cevap vermesi gerekmektedir.

Koleksiyonculuk, koleksiyoncunun kişisel tatminini sağlamak için yapılıyor gibi algılansa da hem bilimsel açıdan kattığı değer göz ardı edilemez, hem de müze depolarında bekleyecek eserlerin değerlendirilmesi yönünden önemlidir. Hangi parçanın koleksiyonu yapılırsa yapılsın bu uğraştırıcı bir faaliyettir. Konu taşınır

kültür varlığı olduğunda uyulması gereken kurallar ve muhafaza koşulları zorlaştığından daha fazla emek gerektirmektedir. Dolayısıyla ancak konuya çok ilgi duyan ve değer veren kişiler yapar. Bu da eserleri korumaları konusunda hassas davranacaklarının göstergesi olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Acar**,** Ayşe Ece**.** Gerçek Ve Tüzel Kişilere Ait Özel Koleksiyonlara Kayıtlı Taşınır Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Haczi*,* **Türkiye Barolar Birliği Dergisi ,** Sayı:166, 2023*,* ss.101-128.

Atalay, Esra. Sanat Özgürlüğü Temel Hakkının Hukuki Niteliği, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı:1, 2004, ss. 43-66.

Atılgan, Cansu. **Uluslararası Hukukta Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması Ve Türkiye**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü, İstanbul, 2011.

Aydın, Mahmut. Çalınan Orijinal Altın "Kanatlı Denizatı (Hıppocampus)'nın Taşınabilir X-Işını Floresans Spektrometresi Yöntemiyle Türkiye'ye İade Edilmesinin Sağlanması, **Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi**, Cilt:0, Sayı:20, 2017, ss.147-157.

Aydos, Oğuz Sadık. "Taşınır Kültür Varlığı Koleksiyonculuğuna İlişkin Değerlendirmeler", **Ankara Barosu Dergisi**, Cilt: 66, Sayı: 4, 2008, ss. 62-75.

Berkok, Nimet. Eski Eser Kaçakçılığı, **Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt:34, Sayı:1-2, 1990*,* ss.325-339.

Çalıkoğlu, Levent. "Yeni Bir Dikkat Alanı: Koleksiyon - Koleksiyonerlik ve Müzecilik", içinde Koleksiyon, Koleksiyonerlik ve Müzecilik, ed. Levent Çalıkoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 7-16.

Çevikçelik, Muradiye. Türk Hukukunda Taşınır Kültür Varlığı Koleksiyonculuğu, **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:XIII, Sayı:1, 2023, ss. 309-343.

Elsner, John, Cardinal Roger. **The Cultures of Collecting**, Harward Univercity Press, 1994, Cambridge.

Erdoğan, Mert. **Türk İdare Hukuku Kapsamında Taşınır Kültür Varlıkları Üzerindeki Mülkiyet Hakkı,** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2023.

Göğebakan, Yüksel. Kültür Varlıklarının İnsanlığın Ortak Mirası Olduğu Görüşü (Evrenselci) İle Kültür Varlıklarının Bir Millete Ait Olduğu Görüşünün (Milliyetçi) Dünya Üzerindeki Gelir Dağılımı Açısından Yansımaları", **Sanat ve İnsan Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, 2009, ss. 22-30.

Kanadoğlu, Sabih. **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1998.

Kanadoğlu, Sabih. **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2007.

Kanbur, Mehmet Nihat. **Kültür Ve Tabiat Varlıklarının Yurt Dışına Çıkarılma Yasağına Muhalefet Suçu**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007.

Karaduman Hüseyin. Belgelerle İlk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi, **Belgeler**, Cilt:XXV, Sayı: 29, ss.68-83.

Karakundakoglu, Sinem Kurtural, İrem Oğuz, Behçet Behiç Olgun. Türkiye'nin Yurtdışına Kaçırılan Arkeolojik Eserlerinin Geri Alınmasında Son Yirmi Yıl, **Atlas Journal**, Cilt:8, Sayı:47, 2022, S.2611-2616.

Katoğlu Tuğrul**. Ceza Hukuku ve Kültür Varlıkları**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017.

Keleş, Vedat. Modern Müzecilik Ve Türk Müzeciliği, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:2, Sayı:1-2, 2010.

Konukçu, İrem. "Batıda ve Türkiye'de Sosyal Yaşam ile Şekillenen Koleksiyonlar ve Müzeciliğe Yansımaları", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Sayı: 23, 2007, ss. 241-258.

Konukçu, İrem. **Özel Koleksiyonların Müzelere Dönüştürülmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

Kuru Baki, Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz. **İcra ve İflas Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014.

Kuşçu, Döndü. Hukuki Olarak Define Arayıcılığı, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 2, 2019, ss.1093-1130.

Mumcu, Ahmet. Eski Eserler Hukuku ve Türkiye, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:XXVI, Sayı: 3-4, 1969, s.. 45-78.

Nesli, Aslıhan. Eski Eserlerin Korunmasının Hukuk Tarihi Yönüyle İncelenmesi, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:20, Sayı:1, 2018, ss. 431-478..

Özel, Sibel. Kültür Varlıkları Üzerinde Geniş Kapsamlı Kanunlarla Tesis Edilen Devlet Mülkiyeti Ve Türk Hukukundaki Durum, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası,** Cilt 55, Sayı 4, 1997, ss. 65-84.

Özel, Sibel. Türk Hukukunda Kültür Varlıklarının Mülkiyeti, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, Cilt:24, Sayı:1, 2018, ss.215-238.

Özel, Sibel. Kaynak Ülkelerin Kendi Çıkardığı Kanunlara Dayanarak Devlet Mülkiyetine Tabi Tuttuğu Kültür Varlıklarının Dava Yoluyla İadesinin Barakat Kararı Işığında Değerlendirilmesi, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi,** Cilt: 21 Sayı: 2, 2015, ss.645-662.

Özel, Sibel. **Kültür Varlığı Koleksiyoncuları Lehine Getirilen Yönetmelik Değişikliğinin Danıştay Kararı Eşliğinde İrdelenmesi Doç. Dr. Mehmet Somer'e Armağan**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Özel, Sibel. Kültür Varlıklarının İadesinde Doğrudan Uygulanma Kabiliyeti Olan Uluslararası Sözleşme: Çalınan Ya Da Yasadışı Olarak İhraç Edilen Kültürel Objelerle İlgili 1995 Unıdroıt Konvansiyonu, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi,** Cilt: 19, Sayı: 2, 2013, ss. 237-258.

Özkasım, Hale, Semra Ögel. Türkiye'de müzeciliğin gelişimi, **İtü Dergisi**, Cilt:2, Sayı:1, 2005, ss. 96-102

Özyıldırım, Mehmet Mert, "Taşınır Kültür Varlıklarının Hukuka Uygun Bir Biçimde Devredilebilmeleri Açısından Türk Hukukunda Kabul Edilen Yöntemler", **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:26, Sayı:3, 2022, ss. 393-423.

Peksöz, Vildan. "Spor Kulüplerinin Özel Müzelerinde Yer Alan Kültür Varlığı Niteliğindeki Mallarının Haczi", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:28, Sayı:3, 2020, ss.941-964

Sancakdar, Oğuz, Pınar Yağcı, Şükrü Taşyıldız ve Ezgi Çırak. **Kültür Ve Tabiat Varlıkları Hukuku**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2021.

Şenol, Barış. **Türkiye'de Arkeolojik Eser Koleksiyonculuğu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2021.

TBMM 26. Yasama Dönemi, 3. Yasama Yılı, Nisan 2018, 555 Sıra Sayılı Meclis Araştırma Komisyon Raporu.

TC Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, **Yitik Mirasın Dönüş Öyküsü**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003.

Toprak, Kerime. **Kültür Varlığı Kaçakçılığı Suçu Ve Yasa Dışı Kültür Varlığı Ticareti Suçları**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, 2020.

Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Umar, Bilge. **Eski Eserler Hukuku**, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1981.

Ünar, Şükrü. Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Anlayışının Doğuşu Ve Gelişimi, **Asya'dan Avrupa'ya Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:2, Sayı:8, ss.67-75.

Yılmazoğlu, Yunus Emre, İsmail Emrah Perdecioğlu. **Gerekçeli Türkiye Cunhuriyeti Anayasası**, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2021.

Zülfikar, Ayşe Burcu, Özgür Ediz. "Değişen Müze Ve Müzecilikte Sergilemenin Teknoloji Boyutunun İncelenmesi: Bursa Panorama Müzesi Örneği", **Lycus Dergisi**, Cilt:0, Sayı:2, 2020, ss. 82-91.

Traditional Fine Arts Organization Web Sitesi, www.tfaoi.com/aa/5aa/5aa24.htm.(07.02.2024)

https://www.interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime/Stolen-Works-of-Art Database, (03.05.2024).

https://www.arkeolojikhaber.com/haber-almanya-izmitten-kacirilan-tarihi-frizi-turkiyeye-iade-etti-8870/, (03.05.2024).

https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-63145/12-abdden-iadesi-saglanan-lidya-hazinesi-eserleri-363-adet-1993.html., (4.05.2024).

https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-43253/genel-mudurlugumuze-bagli-muzeler-ve-orenyerleri.html, (13.05.2024).

https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263767/737-nolu-ilke-karari--kultur-ve-tabiat-varliklarini-koruma-yuksek-kurulunun-koleksiyoncularin-envanterinde-bulunan-tasinmaz-ve-tasinmaz-parcalari-ile-ilgili-ilke-karari.html (15.05.2024)

https://www.iienstitu.com/blog/cingene-kizinin-anavatana-donusu, (27.06.2024)

https://www.aa.com.tr/tr/kultur/almanyadan-iade-edilen-bogazkoy-sfenksi-binlerce-ziyaretci-agirladi/2738383, (27.06.2024)